

LASTEN HENKINEN PAHOINVOINTI
YLEISÖNOSASTOKIRJOITUKSISSA

Virve Jussila

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Varhaiskasvatuksen laitos

Kevät 2003

TIIVISTELMÄ

Virve Jussila

Lasten henkinen pahoinvointi yleisönosastokirjoituksissa

Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma, Jyväskylän yliopisto, varhaiskasvatuksen laitos, kevät 2003, 131 sivua.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten lasten henkistä pahoinvointia kuvataan sanoma-lehtien yleisönosastokirjoituksissa. Tutkimusongelmina olivat, miten lasten pahoinvointi ilmenee ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitetään, mitkä asiat nähdään lasten pahoinvointiin johtaneina syinä ja lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä, mitä lasten pahoinvoinnille pitää tehdä, miten voidaan ennaltaehkäistä ja korjata lasten pahoinvointia ja edistää hyvinvointia, mitä on seurannut siitä, ettei lasten pahoinvointiin ole puututtu, mitä tulevaisuudessa seuraa, jos lasten pahoinvointiin ei puututa sekä millaisiin tavoitteisiin ja visioihin lasten hyvinvointiin tähtääviä ratkaisukeinoja käyttämällä voidaan päästä. Tutkimusaineistona oli 53 Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keskisuomalaisen vuoden 2002 yleisönosastokirjoitusta. Kirjoituksia tutkittiin aineistolähtöisesti sisällönanalyysin keinoin. Pahoinvoinnin nähtiin liittyvän tai ilmenevän lapsen sisäisinä ongelmina ja tuntemuksina sekä myös päihteiden, alkoholin ja huumeiden käyttönä ja sen nähtiin heijastuvan lapsen lähipiiriin ja elinympäristöihin sekä yhteiskuntaan. Pahoinvoinnin syiksi ja hyvinvoinnin uhkatekijöiksi määrittyivät haitallinen virikeympäristö, ajassamme oleva henkinen köyhyys, talouden ja päätöksenteon vahingollisuus ja lapsen elinympäristöjen sisäiset ongelmat. Ratkaisuehdotuksina ja –keinoina pahoinvoinnin ongelmaan nähtiin erilaiset hyvinvointia tukevat tekijät, haitallista virikeympäristöä koskevat rajoitukset, henkiseen köyhyyteen puuttuminen, talouteen ja päätöksentekoon liittyvät ratkaisut ja lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen. Pahoinvoinnin kielteisinä seurauksina nähtiin kaikille ihmisille, valtiolle, yhteiskunnalle ja talouselämälle koituvat ongelmat, lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja rikollisuuden lisääntyminen, häiriöt ja ongelmat lasten ja nuorten ajattelussa, kehityksessä ja mielen-terveydessä sekä ongelmat päivähoidossa. Hyvinvoinnin myönteisinä seurauksina, tavoitteina ja visioina nähtiin aikuisten hyvinvointi, yhteiskunnan hyvinvointi, lasten hyvinvointi eri elinympäristöissä sekä säästöt ja jonkin hyvän seuraaminen tulevaisuudessa. Yleisönosastokirjoituksissa lasten pahoinvointia käsiteltiin aikuislähtöisesti lapsen ääntä kuulematta pääasiassa yhteen hyvinvoinnin tai pahoinvoinnin osa-alueeseen keskittyen.

Avainsanat: lapset, hyvinvointi, pahoinvointi, objektiivinen hyvinvointi, subjektiivinen hyvinvointi

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	6
2 LASTEN HENKINEN HYVINVOINTI JA PAHOINVOINTI.....	8
2.1 Tarpeet ja voimavarat hyvinvoinnin määrittelyssä.....	9
2.2 Hyvinvointi ja objektiiviset elinolosuhteet.....	10
2.3 Subjektiiivinen hyvinvointi ja elämänlaatu.....	11
2.3.1 Having.....	11
2.3.2 Loving ja belonging.....	12
2.3.3 Being ja doing.....	13
2.3.4 Subjektiiivisen hyvinvoinnin vertaisarviointi.....	15
2.3.5 Subjektiiivisen hyvinvoinnin rakentuminen.....	16
2.3.6 Subjektiiivisen hyvinvoinnin käsitteen yhteiskunnallinen käyttö- kelpoisuus.....	17
2.4 Positiivinen ja negatiivinen lähestymistapa hyvinvointiin.....	19
2.5 Sisäiset riskitekijät lasten hyvinvoinnin tarkastelussa.....	20
2.6 Lapsen ääni hyvinvointitutkimuksessa.....	22
2.7 Hyvinvoinnin määrittelyn kontekstisidonnaisuus.....	24
3 LAPSUUDEN UHKAKUVAT NYKYAIKANA.....	29
3.1 Vanhempien työ ja toimeentulo lapsuuden uhkakuvina.....	30
3.2 Vanhemmuus ja parisuhde lapsuuden uhkakuvina.....	32
3.3 Lyhytaikaiset ja vaihtuvat kiintymys- ja tunnesuhteet.....	34
3.4 Ongelmat lapsille suunnattujen yhteiskunnallisten palvelujen piirissä.....	36
3.5 Muut lasten hyvinvointia uhkaavat ongelmat.....	38

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	42
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat.....	42
4.2 Tutkimuskohteen ja menetelmän kuvaus.....	44
4.2.1 Aineiston valinta.....	44
4.2.2 Yleisönosastokirjoitukset tutkimuskohteena.....	45
4.2.3 Aineiston analyysin kuvaus.....	47
5 TULOKSET.....	54
5.1 Pahoinvoinnin kuvaus.....	55
5.1.1 Lapsen sisäiset ongelmat ja tuntemukset.....	55
5.1.2 Lapsen pahoinvoinnin heijastuminen lapsen lähipiiriin ja elinympäristöihin.....	58
5.1.3 Yhteiskuntaan kohdistuvat ja heijastuvat oireet.....	59
5.1.4 Päihteet, alkoholi ja huumeet.....	61
5.2 Pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät.....	63
5.2.1 Haitallinen virikeympäristö.....	64
5.2.2 Ajassamme oleva henkinen köyhyys.....	66
5.2.3 Talouden ja päätöksenteon vahingollisuus.....	75
5.2.4 Lapsen elinympäristöjen sisäiset ongelmat.....	78
5.3 Ehdotukset, ratkaisut ja keinot - mitä pitäisi tehdä.....	81
5.3.1 Lasten hyvinvointia tukevat tekijät.....	82
5.3.2 Ratkaisuehdotukset ja ratkaisukeinot lasten pahoinvointiin.....	83
5.3.2.1 Haitallista virikeympäristöä koskevat rajoitukset.....	83
5.3.2.2 Henkiseen köyhyyteen puuttuminen.....	84
5.3.2.3 Talouteen ja päätöksentekoon liittyvät ratkaisut.....	88
5.3.2.4 Lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen..	94
5.4 Seuraukset, tavoitteet ja visiot.....	99
5.4.1 Pahoinvoinnin kielteiset seuraukset.....	99
5.4.2 Hyvinvoinnin myönteiset seuraukset, tavoitteet ja visiot.....	102

6 POHDINTA.....	108
6.1 Tulokset ja niiden pohdinta.....	108
6.2 Tutkimuksen pohdinta.....	119
LÄHTEET	122
LIITTEET.....	127
Liite 1: Tutkimusaineistoon kuuluvat yleisönosastokirjoitukset.....	127
Liite 2: Esimerkki helposti luokiteltavasta kirjoituksesta.....	129
Liite 3: Esimerkki vaikeasti luokiteltavasta kirjoituksesta.....	130

JOHDANTO

Yhä lisääntyvä lasten henkinen pahoinvointi on herättänyt paljon julkista keskustelua. Osa tästä keskustelusta on käyty sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa. Monet kirjoitukset käsittelevät lasten pahoinvointia tätä nimenomaista ilmaisua käyttäen. Kirjoituksista käy kuitenkin ilmi, että käsitteenä lasten henkinen pahoinvointi on hyvin moni-ilmeinen. Ihmiset näkevät lasten pahoinvoinnin hyvin erilaisina asioina. Tämä vaikeuttaa rakentavan ja hedelmällisen keskustelun syntymistä, sillä keskustelijoilta tuntuu puuttuvan yhteinen kieli. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten lasten henkistä pahoinvointia kuvataan sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa. Pyrin selvittämään, miten lasten pahoinvointi ilmenee, mitkä asiat nähdään pahoinvointiin johtaneina syinä, mitä seurauksia lasten pahoinvoinnilla voi olla tulevaisuudessa, mitkä ovat ongelman mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot eli mitä kirjoittajien mielestä lasten pahoinvoinnin ehkäisemiseksi tai hyvinvoinnin edistämiseksi tulisi tehdä ja mitä näiden ratkaisuehdotusten toteuttamisesta voisi seurata. Keskityn tutkimaan yleisönosastokirjoituksia osana julkista keskustelua ja tiedonvälitystä, en yleisen mielipiteen ilmentymänä.

Yhteiskuntamme vaikuttaa tällä hetkellä melko voimattomalta lapsia koskevien ongelmien edessä. Tietoa lasten hyvinvoinnista ja pahoinvoinnista olisi saatavilla, mutta tietoon ei välttämättä osata tarttua. Toimeen ryhtymistä voi osittain jarruttaa myös julkisuudessa oleva hyvin negatiivinen kuva lasten hyvinvoinnin tilasta. Usein ongelmatilanteissa kaikkein rajuimpia tapah-
tumuksia uutisoidaan eniten ja ne saavat myös runsaasti

palstatilaa yleisönosastokirjoituksissa. Pääasiassa negatiivissävytteisten kirjoitusten julkaiseminen saattaa passivoida lukijoita. Ongelmasta kasvaa tätä kautta ajatuksissa helposti ylitsepääsemätön, jolloin ongelmiin ei kyetä löytämään ratkaisuja. Strandellin (1995) mukaan ongelmien liiallinen korostaminen saattaa johtaa passivoitumiseen ja elämän ongelmapainotteiseen tarkastelutapaan, jolloin kaikkia hallussa olevia voimavaroja ei kyetä käyttämään ongelmien selvittämiseksi (Strandell 1995, 18). Selvittämällä yleisönosastojen kirjoitusten sisältöä saadaan käsitys siitä, mitä julkinen keskustelu yleisönosastoissa pitää sisällään. Avaamalla julkisen keskustelun sisältöä näiltä osin päästään kenties lähemmäksi tilannetta, jossa meillä on mahdollisuus löytää aineksia yhteiseen kieleen, jolla lasten pahoinvoinnista voidaan keskustella. Tutkimukseni tarkoituksena ei siis ole löytää vastauksia siihen, mitä pahoinvointi on, vaan selvittää, miten sitä yleisönosastokirjoituksissa kuvataan. Tarkastelussa ei näin ollen ole itse pahoinvointi, vaan se, millainen kuva lasten henkisestä pahoinvoinnista voi yleisönosastokirjoitusten perusteella syntyä. Yhteisen kielen etsiminen on ensiaskeleksi kohti tilannetta, jossa lasten pahoinvoinnille voidaan tehdä jotakin. Näin voidaan päästä myös lähemmäksi niitä arjen pieniä keinoja, joilla lasten asemaa ja elämänlaatua voidaan parantaa.

2 LASTEN HENKINEN HYVINVOINTI JA PAHOINVOINTI

Tässä luvussa keskityn esittelemään hyvinvointitutkimuksen pääsuuntauksia, hyvinvointitutkimuksen ongelmakohtia ja hyvinvoinnin käsitteen määrittelyn vaikeutta. Käsitteen määrittelyn lisäksi tarkastelen hyvinvointia tutkittuna ilmiönä ja ongelmia, jotka ovat ominaisia juuri lasten hyvinvoinnin tutkimukselle.

Hyvinvointia on pyritty määrittelemään monin eri tavoin. Osa hyvinvoinnin käsitteistä painottaa ihmisen tarpeita, osa yksilön hallussa olevia voimavaroja. Osassa määritelmistä painottuvat yksilön objektiivisten elinolosuhteiden merkitys, osassa puolestaan yksilön subjektiivinen hyvinvoinnin kokeminen. Sen sijaan pahoinvoinnin määrittely on hyvin usein tapahtunut hyvinvoinnin määrittelyn kautta joko hyvinvoinnin vastakohtana tai hyvinvoinnin puuttumisena. Hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin määrittelyä vaikeuttavat muun muassa näiden ilmiöiden abstraktisuus, vaikeudet mitattavuudessa ja niiden kontekstisidonnaisuus. (Strandell 1995, 5-17.) Tästä syystä käsitelen seuraavassa pääasiassa hyvinvoinnin käsitteen määrittelyä ja niitä ongelmia, joita hyvinvoinnin käsitteen määrittelyssä on ilmennyt sekä lisäksi hyvinvointia tutkittuna ilmiönä.

2.1 Tarpeet ja voimavarat hyvinvoinnin määrittelyssä

Tarpeet ja hyvinvointi. Tarpeista lähtevää hyvinvoinnin määrittelyä voidaan pitää kaikkein yksinkertaisimpana hyvinvoinnin määritelmänä: hyvinvointia on tarpeiden tyydyttäminen, jolloin hyvän yhteiskunnan tehtävänä on turvata jäsentensä mahdollisuudet tarpeiden tyydyttämiseen. Käytännössä puhtaasti tarpeista lähtevän hyvinvointikäsitteen määrittely kaatuu kuitenkin jo universaalien tarpeiden määrittelyn mahdottomuuteen, sillä käyttäytymismuodot vaihtelevat niin paljon kulttuurien ja yksilöiden välillä. (Karisto 1984, 10, 13.) Tarpeita määriteltäessä on vaikea päästä selvyyteen siitä, mitkä tarpeet ovat geneettisesti synnynnäisiä ja mitkä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittuja (Allardt 1999, 25). Tarpeentyydytykseen perustuvassa hyvinvointikäsitteessä tarkastelu ei myöskään keskity pelkästään yksilö- tai yhteisötasoisin hyvinvointiedellytyksiin, vaan jokaisen ihmisen yksilölliseen elämään. Tällöin tarkastelussa on sekä objektiivinen että subjektiivinen näkökulma tarpeiden tyydyttämiseen. (Karisto 1984, 21.)

Voimavarat ja hyvinvointi. Yksilön voimavaroista lähtevä hyvinvoinnin määrittely on osoittautunut tarvesidonnaista hyvinvoinnin määrittelyä käyttökelpoisemmaksi muun muassa objektiivista hyvinvointia mittaavassa elinolotutkimuksessa. Hyvinvoinnin kannalta tarpeellisten voimavarojen määrittely on helpompaa kuin kaikkien tarpeentyydytykseen liittyvien seikkojen huomioiminen käsitteen määrittelyssä. Kuitenkin myös voimavarojen määrittely on sidoksissa tarpeiden määrittelyyn, sillä voimavarat ovat tärkeitä juuri siksi, että niiden avulla tyydytetään tarpeita. (Karisto 1984, 18-19.) Monitasoiseksi voimavarojen tarkastelun hyvinvoinnin perustana tekee myös se, ettei kaikkien voimavarojen kuitenkaan välttämättä voida katsoa edistävän hyvinvointia. Voimavaroja tarkasteltaessa on myös otettava huomioon se, että eri voimavarat ja hyvinvoinnin osa-alueet vaikuttavat toisiinsa (Karisto 1984, 21).

2.2 Hyvinvointi ja objektiiviset elinolosuhteet

Strandellin (1995) mukaan hyvinvointia on pohjoismaisessa tutkimustraditiossa mitattu erilaisin indikaattorein, joita on yleensä kutsuttu elintasoksi tai elinoloiksi (Strandell 1995, 5). Elin-
tasotutkimuksen kehittämisessä tavoitteena on ollut yhteiskunnan tilaa osoittavan ja yhteiskun-
tapoliitiikkaa välittömästi palvelevan hyvinvointimittariston laadinta, mikä on osaltaan kaventa-
nut elintason käsitettä (Karisto 1984, 38). Elintasoindikaattoreiden käyttöön nojautuva hyvin-
vointikäsite on hyvin voimavarakeskeinen. Kyseisen hyvinvointikäsitteen mukaan yksilön
hyvinvointi määräytyy niiden voimavarojen perusteella, joilla hän voi ohjata ja kontrolloida
omia elinolosuhteitaan. (Strandell 1995, 5.) Hyvinvointiresursseina on totuttu pitämään yksilön
perhettä ja sosiaalisia suhteita, sosiaalista turvallisuutta, tietoa ja koulutusmahdollisuuksia, työ-
lisyyttä ja työolosuhteita, taloudellisia resursseja, asumista, vapaa-aikaa ja kulttuuria, osallistu-
mista ja poliittisia resursseja sekä terveyttä (Vornanen 2001, 21).

Allardtin (1999, 21) mukaan elintason osatekijöinä olisi huomioitava myös niin sanotut ekolo-
giset osatekijät, kuten esimerkiksi kodin välittömässä läheisyydessä olevan luonnon tila. Viime
aikoina julkisuudessa on keskustelua herättänyt myös liikenneturvallisuus ja sen puuttuminen
erityisesti lasten osalta. Tämä on kuitenkin tärkeä, joskin usein tiedostamaton osa yksilön ja
yhteiskunnan yhdistävää infrastruktuuria ja yksilön fyysistä lähiympäristöä, jonka suhteen lasten
käytettävissä olevat voimavarat näyttäisivät olevan oleellisesti aikuisten voimavaroja rajoit-
tuneemmat.

Hyvinvointiresurssien luettelosta käy ilmi, kuinka aikuiskeskeisistä lähtökohdista lasten hyvin-
vointia tutkitaan, jos tutkimus tehdään puhtaasti objektiivisiin elinolosuhteisiin perustuen. Tätä
hyvinvoinnin lähestymistapaa kutsutaan Strandellin (1995) mukaan usein objektiiviseksi, sillä
hyvinvoinnin nähdään olevan mitattavissa ilman yksilöiden subjektiivisia arvioita omasta elä-
mästään, vaikka hänen mukaansa osuvampi nimitys objektiivisille tekijöille olisi ulkoiset tekijät,
sillä objektiiviset tekijät saattavat olla jokseenkin mielivaltaisesti valittuja. Ehdotonta kahtiaja-

koa hyvinvoinnin subjektiivisten ja objektiivisten lähtökohtien välille lienee mahdotonta tehdä (Strandell 1995, 5, 7.)

2.3 Subjektiivinen hyvinvointi ja elämänlaatu

Hyvinvoinnin subjektiivisiin lähtökohtiin keskittyvä lähestymistapa painottaa elämänlaadun merkitystä. Allardt jakaa hyvinvoinnin kolmeen eri osa-alueeseen: *Having*, *Loving* ja *Being*. *Having* -osa-alue keskittyy ihmisten elintason ja käsittää perinteiset objektiivisia elinolosuhteita mittaavat elintasomittarit. *Loving* -osa-alue sisältää yksilön sosiaaliset suhteet, kuten perheen ja ystävät, ja yhteisyysuhteet. *Being* -osa-alue kuvaa ihmisenä olemista eli muun muassa itsensä toteuttamisen, arvonannon eli tunnustuksen ja kunnioituksen saamisen, korvaamattomuuden, yhteiskuntaan integroitumisen tarpeen, omaa elämää koskevien päätösten tekemiseen ja poliittiseen toimintaan osallistumisen sekä mielenkiintoisen vapaa-ajan toiminnan kautta. (Allardt 1999, 19-24.) Ristiintaulukoimalla nämä hyvinvoinnin osa-alueet objektiivisen ja subjektiivisen näkökulman kanssa Allardt (1999, 20) on luonut kuusi eri hyvinvointi-indikaattoria. Kiili (1998) on kehittänyt Allardt'n hyvinvointimallin pohjalta lapsilähtöisemmän hyvinvointijaottelun, joka perustuu Allardt'n mallin lisäksi lapsen oikeuksien kolmeen ulottuvuuteen: lasten suojele- ja hoitonäkökulmaan, osallistumisen ja osallisuuden oikeuteen sekä osuuteen yhteiskunnallisista voimavaroista (Kiili 1998, 17).

2.3.1 Having

Perinteistä aineellista elintasoja kuvaavat mittarit Allardt on luokitellut objektiivisiksi ja subjektiivisiksi indikaattoreiksi. Näistä objektiiviset indikaattorit käsittävät yksilön elintason ulkoiset tekijät, kuten esimerkiksi tulotason, asuntotilan, terveydentilan ja työllisyystilanteen. Subjektiiviset elintasoindeksit puolestaan kuvaavat sitä, kuinka tyytyväinen tai tyytymätön yksilö on omaan objektiiviseen elintasoonsa. (Allardt 1999, 20) Vaikka Allardt on kehittänyt kuusi indikaattoria käsittävän hyvinvointimallinsa osittain juuri täydentämään pelkästään elintason keskittynyttä, jokseenkin rajoittuneempaa tutkimustapaa, pitää hän silti myös aineellista elintasoja merkittävänä osana yksilön hyvinvointia (Allardt 1999, 21).

Kiilin (1998) mallissa having-kategorian objektiivinen puoli kuvaa lasten pääsyä lähiympäristönsä tiloihin (koti, päiväkot, koulu, ym.), harrastusmahdollisuuksia, lasten pääsyä kulutuksen ja tietoyhteiskunnan piiriin sekä koulutukseen (esim. erityisopetus), lasten mahdollisuuksia omaan talouteen ja rahaan sekä lasten perhemahdollisuuksia, esimerkiksi vanhempien saatavilla oloa. Having-kategorian subjektiivisia ulottuvuuksia ovat lasten kokemukset mielenkiintoisesta tekemisestä, tilan ja tietoyhteiskunnan saavutettavuudesta, koulunkäynnistä, vaikutusmahdollisuuksista oman rahan käyttöön, kulutuksen merkityksestä sekä vanhempien ja lähipiirin saavutettavuudesta. (Kiili 1998, 23.)

2.3.2 Loving ja belonging

Allardtin loving-kategorian yhteisyysuhteisiin keskittyvät objektiiviset indikaattorit mittaavat muun muassa ystävien lukumäärää, yksilön sosiaalisia kontakteja paikallisyhteisössä sekä hänen yhteyksiään erilaisiin järjestöihin. Subjektiiviset yhteisyysindikaattorit käsittävät yksilön kokemat onnellisuuden ja onnettomuuden elämykset. (Allardt 1999, 20) Allardtin (1999, 22) mukaan tärkeässä osassa ihmisten yhteisyysuhteissa ovat nykyaikana työyhteisö ja yhdistykset. Työttömyys ei siis vaikuta pelkästään ihmisen ulkoiseen elintasoon, vaan sillä on vaikutuksensa myös ihmisen yhteisyysuhteisiin ja ihmisenä olemiseen passivoimalla heitä ja kaventamalla heidän sosiaalista elämäänsä ja ihmissuhteitaan (Allardt 1999, 21). Lasten kohdalla vanhempien työttömyys saattaa merkitä päivähoitopaikan ja tätä kautta tärkeän sosiaalisen ympäristön menetystä. Vanhempien työttömyys voi siis vaikuttaa välillisesti myös lasten elämään ja yhteisyysuhteisiin.

Kiili (1998) on muokannut loving-kategorian lasten hyvinvointia koskien *belonging*-kategoriaksi, jossa objektiivisia ulottuvuuksia ovat lapsen yksinolo, lähiverkostot, turvallisuus, terveys ja sen ylläpitojärjestelmä sekä erilaiset riskit. Belonging-kategorian subjektiivisia ulottuvuuksia ovat lapsen tunteet ja kokemukset välitetyksi tulemisesta, yksinäisyydestä, uhkista ja peloista, arvostuksesta, terveydestä sekä tunne yhteisyydestä ja kuulumisesta esimerkiksi kotiin tai kouluun. (Kiili 1998, 23.)

Allardtin yhteisyys-käsite vaikuttaisi olevan merkitykseltään hyvin lähellä julkisessa keskustelussa käytettävää yhteisöllisyys-käsitettä. Tätä päätelmää tukee osittain Allardtin (1999) kuvaus yhteisyydestä ja yksilön sitoutumisesta johonkin yhteisöön perustuviin tunteisiin. Tunnetasolla yhteisöön sitoutuminen voi olla hyvinkin voimakasta, mutta ei kuitenkaan välttämättä aina positiivisiin arvoihin perustuvaa. Yhteisöihin voidaan tässä yhteydessä lukea yksilöä ympäröivän yhteiskunnan lisäksi myös esimerkiksi vähemmistöryhmät, poliittiset ryhmittymät ja uskontokunnat, joihin ihminen kokee kuuluvansa ja joiden kautta hän muodostaa identiteettiään. (Allardt 1999, 22-23.) Yksilön kokemalla yhteisyydellä voi olla yhteiskunnan ja valtaväestön näkökulmasta niin myönteisiä kuin kielteisiäkin seurauksia, mutta yhteisöllisyys puolestaan yleensä käsitetään positiiviseksi sitoutumiseksi ympäröivän yhteiskunnan lämminhenkisiin arvoihin, kuten lähimmäisenrakkauteen, ja yksilöiden väliseen solidaarisuuteen. Yhteisöllisyys näyttäytyy yhteiskunnan näkökulmasta yleensä kansalaisten turvallisuutena ja heidän henkisenä hyvinvointinaan. Yhteisöllisyys voitaneenkin useimmiten nähdä yhteiskunnan ja valtaväestön tarpeiden ja toiveiden mukaan toteutuvana yhteisyytenä.

Allardtin (1999) mukaan yhteiskunnassamme on tultu tilanteeseen, jossa hyvinvointikeskusteluun tulisi liittää myös kysymys yhteiskunnan yksilöön kohdistamista velvollisuuksista ja kansalaishyveistä entisen, puhtaasti yksilön hyvinvointiin tähtäävän näkökulman lisäksi. Tämä kysymys kansalaisvelvollisuuksista on noussut ajankohtaiseksi nuorten tarkoituksettomien väkivalta-tekosten, vähemmistöryhmiin kohdistuvan sorron ja huumeiden käytön ansiosta, joihin erityisesti vailla positiivisia yhteisyyssuhteita elävät, vastuuttomilta ja moraalittomilta vaikuttavat nuoret näyttävät syyllistyvän. (Allardt 1999, 22-23.)

2.3.3 Being ja doing

Allardtin (1999) hyvinvointimallin ihmisenä olemiseen liittyvän hyvinvoinnin being-kategorian objektiivisia indikaattoreita ovat muun muassa poliittinen aktiivisuus, korvaamattomuus työssä, aktiiviset harrastukset ja toiminta luonnossa. Työn lisäksi korvaamattomuus koskee myös yksilön ihmissuhteita ja hänen elämäänsä kuuluvia eri lähiympäristöjä. Subjektiivisiin ihmisenä ole-

misen indikaattoreihin puolestaan luetaan yksilön omakohtaiset kokemukset itsensä toteuttamisesta ja vieraantumisesta. Näiden lisäksi Allardt mainitsee tärkeänä osana being-kategoriaa ihmisen identiteetin muodostamisen ja sen säilyttämisen eli yksilön tarpeen muodostaa selkeä kuva itsestään, kyvyistään, taustastaan ja omista ryhmätunnuksistaan. Vaikeudet tämän omakuvan rakentamisessa voivat näkyä joko passiivisuutena tai aggressiivisuutena. (Allardt 1999, 20, 23, 24.)

Kiilin (1998) lasten hyvinvoinnin kriteeristöissä being-kategoria on korvattu kategorialla *doing* ja se objektiivisella ulottuvuudella kuvaa lasten vaikutusmahdollisuuksia heille tärkeisiin asioihin sekä lasten toimintamahdollisuuksia eri elämäntilanteissaan. Doing-kategorian subjektiivinen ulottuvuus käsittää kriteerit lasten koetuista vaikuttamismahdollisuuksista, lasten selviytymisestä eri elämäntilanteissaan ja lasten kokemuksista ja ajatuksista siitä, mihin, miten ja miksi haluaisi vaikuttaa. (Kiili 1998, 23.)

Allardt ja Kiilin hyvinvointimalleissa yhdistyvät niin objektiiviset kuin subjektiivisetkin hyvinvoinnin osa-alueet. Hyvinvointimittaristoja on kehitetty kuitenkin myös pelkästään joko objektiiviseen tai subjektiiviseen hyvinvointiin keskittyen. Näistä Schwarzin ja Strackin (1991) mukaan objektiivisten elinolosuhteiden mittaaminen on pitkään dominoinut hyvinvointitutkimusta. Nykyisin näiden mittareiden rinnalle on pyritty kehittämään myös subjektiivista hyvinvointia ja elämänlaatua osoittavia mittareita. Näitä subjektiivisia sosiaalisia indikaattoreita on pyritty kehittämään survey-tyyppisten tutkimusten avulla, joissa tutkittavia on pyydetty kertomaan, kuinka onnellisia tai tyytyväisiä he ovat elämäänsä ja sen eri osa-alueisiin. Suuri osa yksilön subjektiiviseen hyvinvointiin liittyvästä tiedosta perustuu näihin tutkimuksiin. (Schwarz & Strack 1991, 27.)

Hyvinvoinnin subjektiivista ulottuvuutta tutkittaessa näkökulmana ovat yksilön omat kokemukset ja arviot omasta hyvinvoinnistaan, elämäntyytyväisyydestään ja onnellisuudestaan. Myersin ja Dienerin (1995, 13) mukaan useiden tutkimusten perusteella itsensä onnelliseksi kuvaaville ihmisille tyypillisiä ominaisuuksia näyttäisivät olevan hyvä itsetunto, tunne persoonallisesta kontrollista, optimistinen elämänsä näkökulma ja ulospäin suuntautuneisuus. Erityisesti hyvä itsetunto ja

tunne persoonallisesta kontrollista vaikuttaisivat myös merkeiltä vahvasta identiteetistä ja jäsenyneestä omakuvasta. Identiteetin ja omakuvan muokkaaminen tapahtuu Allardtin (1999, 22) mukaan juuri yhteisyysuhteissa. Allardtin ajatusten perusteella näyttäisi siltä, että ilman vahvoja yhteisyysuhteita yksilö ei kykene rakentamaan identiteettiään kovinkaan vahvaksi, eikä kykene kiinnittymään yhteiskuntaan, mikä lisää riskiä syrjäytyä.

Allardtin (1999, 24) mukaan ihmisen eri elämänalueille ulottuva korvaamattomuuden tunteen menetys voi johtaa vieraantumiseen ja henkisiin kärsimyksiin. Näiden Allardtin ajatusten pohjalta näyttäisi siltä, että jos yksilö vieraantuu yhteisyysuhteistaan, voi hänellä olla vaikeuksia myös identiteetin ja omakuvan rakentamisessa, mikä edelleen lisää syrjäytymisen riskiä. Tärkeässä osassa lasten korvaamattomuuden tunteen synnyssä ovat lasten vanhemmat, jotka omalla läsnäolollaan voivat osoittaa lastensa olevan rakastettuja ja arvostettuja ja näin estää lasten vieraantumisen tunteen syntymistä. Jos lapsi ei saa kotonaan riittävästi arvostusta ja vanhempiensa läsnäoloa, voi hän alkaa oireilla myös muissa elinympäristöissään. Vieraantuminen omasta lähiympäristöstä saattaa pahimmillaan johtaa tilanteeseen, jolloin yksilö ei koe yhteisyyttä mihinkään yhteisöön tai ryhmään ja vähitellen syrjäytyy muun väestön elämänpiiristä ja yhteiskunnasta.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna tärkeässä osassa kansalaisten hyvinvoinnissa ovat eri yhteisöjen ja sosiaalisten ryhmien saama kunnioitus ja tunnustus. Kaikkien ryhmien toiminta ei kuitenkaan ansaitse arvomaailmaltaan yhteiskunnallista tunnustusta. Yhteiskunta ei myöskään kykene tukemaan kaikkia yhteisöjä. Tämä edellyttää yhteiskunnassa eettistä keskustelua siitä, mitä arvoja ja millaista toimintaa yhteiskunnan tulee tukea. (Allardt 1999, 25.) Yhteiskunnan tarjoaman tuen osalta merkittävään asemaan nousee yksilöiden hyvinvoinnin arviointi ulkopuolisen silmin.

2.3.4 Subjektiiivisen hyvinvoinnin vertaisarviointi

Allardtin malli osoittaa hyvin sen, kuinka vaikeaa hyvinvointia on määritellä, sillä se painottaa hyvinvoinnin subjektiivista kokemista, jota on hidasta ja vaikeaa mitata tai tutkia. Tutkittaessa

onnellisuutta ja tyytyväisyyttä elämään on kuitenkin havaittu, että myös lähipiirin antamat arviot yksilön henkisestä hyvinvoinnista voivat olla jokseenkin luotettavia. Myers ja Diener (1995, 11) toteavat, että ne jotka kuvaavat itsensä onnellisiksi ja tyytyväisiksi elämäänsä, vaikuttavat myös ystäviensä ja perheenjäsentensä arvioiden mukaan onnellisilta. Jos siis läheisten ihmisten arviot yksilön henkisestä hyvinvoinnista ovat jokseenkin luotettavia, kenet voidaan oikeuttaa lasten henkisen hyvinvoinnin arvioimiseen? Tämä ongelma korostuu erityisesti niiden lasten kohdalla, jotka eivät vielä sanallisesti kykene ilmaisemaan itseään. Entä minkä määritelmän mukaan yksilön läheiset hyvinvointia tuolloin arvioivat?

Myersin ja Dienerin ajatukset subjektiivisen hyvinvoinnin vertaisarviointin luotettavuudesta eivät ole kaikkien hyväksymiä. Veenhoven (1991, 11) kiistää nämä ajatukset toteamalla, ettei mitään avointa ja näkyvää käyttäytymistä ole pystytty yhdistämään luotettavasti yksilön sisäiseen elämästä nauttimiseen. Kaikkien muiden asenteiden tavoin onnellisuus tai tyytyväisyys elämään heijastuu vain osittain käyttäytymiseen, joten vertaisarviointi yksilön onnellisuudesta on vain heikosti yhteydessä yksilön omaan subjektiiviseen arvioon. (Veenhoven 1991, 11.) Tämän väitteen puolesta puhuvat muun muassa omaisille täytenä yllätyksenä tulleet itsemurhat. Vertaisarviointin luotettavuuden kannalta ongelmalliseksi muodostuu myös se, ettei yksilö välttämättä arvioi omaa elämäänsä ja perusta hyvinvoinnin tai pahoinvoinnin kokemuksiinsa ulkoisesti nähtävissä oleville tosiseikoille. Järventien (1999) mukaan yksilön subjektiiviset kokemukset ja mielikuvat hänen hyvinvointiaan koskevista asioista ovat psyykkisen hyvinvoinnin kannalta tärkeämpiä seikkoja kuin se, miten asiat todellisuudessa ovat olleet, mikäli nämä näkökulmat ovat keskenään ristiriitaisia. Tällä subjektiivisella totuudella on lapsen psyykkisen hyvinvoinnin kannalta tärkein merkitys. (Järventie 1999, 52.)

2.3.5 Subjektiivisen hyvinvoinnin rakentuminen

Seaberg (1990, 269) näkee yksilön subjektiivisen hyvinvoinnin tunteen pääasiassa kognitiivisena prosessina, joka kohdistuu yksilön tavoitteisiin, odotuksiin ja siihen, mitä yksilö tuntee ansaitsevansa. Tämä herättää kysymyksen siitä, kuinka merkittävässä osassa yksilön luonteenpiirteet ja mielialat ovat subjektiivisen hyvinvoinnin määrittelyssä? Veenhoven (1991) on pohti-

nut samoja asioita tutkiessaan onnellisuutta ja elämäntyytyväisyyttä, joita hän käyttää synonyymeinä. Hänen mukaansa elämäntyytyväisyyden sisäinen rakentuminen on täynnä ristiriitoja. Kysymyksiä herättää se, onko tyytyväisyys tunteen vai ajattelun tuote. Entä onko tyytyväisyys elämään tila vai psyykinen ominaisuus? Johtuuko elämäntyytyväisyys vertailusta itsen ja muiden välillä vai tarpeiden tyydyttymisestä? (Veenhoven 1991, 14.) Veenhoven on pyrkinyt selvittämään tätä asiaa kolmen eri käsitteen avulla. Elämäntyytyväisyys tarkoittaa sitä astetta, jolla yksilö arvioi elämäänsä kokonaisuutena myönteisesti yleisellä tasolla. Affektiivinen (hedoninen) taso puolestaan kuvaa, kuinka suuri osa yksilön kokemista tunteista on mieluisia. Kognitiivinen taso kuvaa yksilön kokemusta siitä, kuinka hänen tavoitteisiinsa tai toiveisiinsa on vastattu elämässä määrin hän kokee saaneensa sen mitä halusi elämässään. (Veenhoven 1991, 10.)

Hyvinvoinnin subjektiivisia indikaattoreita käsittelevä kirjallisuus on osoittanut objektiivisten tapahtumien ja subjektiivisen hyvinvoinnin välisen suhteen heikkouden (Schwarz & Strack 1991, 41). Schwarzin ja Strackin (1991) mukaan tämä heikkous ei ole yllättävä, sillä tapahtuman yksilön kokeman vaikuttavuuden tarkastelussa yhdistyvät tapahtuman hedoninen laatu, se kuinka kauan aikaa tapahtumasta on kulunut ja se kuinka voimakkaalla emotionaalisella latauksella yksilö tapahtumaa ajattelee. Lisäksi yksilö usein omaa elämäntyytyväisyyttään arvioidessaan perustaa päätöksensä todennäköisesti senhetkiseen tunnetilaansa, mikä yksinkertaistaa arviointiprosessia ja sen tulosta huomattavasti (Schwarz & Strack 1991, 41-43.)

Elämäntyytyväisyys on käsitteellisesti hyvin lähellä subjektiivista hyvinvointia ja näitä kahta asiaa yhdistää niiden tutkimuksellinen vaikeus. Vaikeutta lisää myös se, että tyytyväisyyttä ja onnellisuutta käytetään joskus synonyymeinä, joskus hyvinvoinnin eri osa-alueina. Karisto (1984) muun muassa käyttää Veenhovenista poiketen käsitettä tyytyväisyys puhuttaessa jonkin yksittäisen hyvinvoinnin osa-alueen arvioimisesta ja käsitettä onnellisuus puolestaan elämäntilanteen kokonaisvaltaisesta arvioimisesta (Karisto 1984, 28-29).

2.3.6 Subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteen yhteiskunnallinen käyttökelpoisuus

Elämänlaatua korostavaa hyvinvoinnin lähestymistapaa on kritisoitu sen ongelmallisuudesta yhteiskunnallisessa suunnittelussa ja voimavarojen jaossa (Strandell 1995, 6). Artikkelissaan lasten hyvinvointikäsitteen käyttökelpoisuudesta Seaberg (1990) pohtii sitä, voisivatko lasten hyvinvointipalvelut etsiä apua käytännön toimintaansa ja ammatinharjoittajien avuksi esimerkiksi lastensuojelussa juuri lasten hyvinvoinnin määrittelyn kautta, ja päätyy kyseenalaistamaan käsitteen käyttökelpoisuuden (Seaberg 1990, 267). Elämäntyytyväisyyden subjektiivisiin lähtökohtiin ja toisaalta sosiaaliseen vertailuun viitaten tutkijat eivät kuitenkaan ole päässeet yksimielisyyteen siitä, voidaanko yhteiskunnan tarjoamin sosiaalisin parannuksin lisätä ihmisten tyytyväisyyttä elämään (Veenhoven 1991, 20). Tämä korostuu erityisesti taloudellisen tuen osalta, mikäli elämäntyytyväisyys ei ole vertailun tulosta. Jos yksilön elämäntyytyväisyys ei ole riippuvainen siitä, kokeeko hän tilanteensa muiden tilannetta huonommaksi vai ei, ei yhteiskunnan tarjoamalla taloudellisella tuella näyttäisi olevan vaikutusta yksilön hyvinvointiin. Entä voidaanko yhteiskunnan tarjoaman taloudellisen tuen turvin yksilön hyvinvoinnin kokemusta parantaa, jos elämäntyytyväisyys on riippuvainen tarpeiden tyydyttymisestä? Jos elämäntyytyväisyys perustuu tarpeiden tyydyttymiseen, minkä yhteiskunnallisesti yhtenäisten tarpeiden osalta yhteiskunnan tulee taloudellista tukea tarjota? Kuitenkin ilman mitattavissa olevia hyvinvoinnin merkkejä yhteiskunnallisten tukitoimien suunnittelua voidaan pitää lähes mahdottomana.

Lasten hyvinvointia tutkittaessa vaikeuksia aiheuttavat erityisesti Allardtin (1999) hyvinvointimallin being-osa-alue ja Kiilin (1998) hyvinvointimallin doing-osa-alue, joiden toteutumattomuutta lasten kohdalla on viime aikoina kritisoitu. Erityisesti lastensuojelu on saanut osakseen runsaasti arvostelua siitä, ettei lastensuojelussa kuunnella lasten mielipiteitä ja tarpeita. Pölkki (1993) havaitsi saman ongelman jo vuosia sitten perehdyttyään lastensuojelua käsitteleviin tutkimuksiin. Lapsen etua arvioidessaan sosiaalityöntekijät harvoin haastattelivat tai edes näkivät lapsia. He perustivat kantansa esimerkiksi lapsen sijoittamisesta vanhempien, päivähoitohenkilöstön ja muiden ammattilaisten mielipiteisiin. Lasten mielipidettä ei välttämättä kuultu edes vanhempien lasten kohdalla. (Pölkki 1993, 91-92.) Lasten hyvinvointia tutkittaessa vanhempien aineellinen ja objektiivinen elintaso korostuu entisestään, sillä lasten objektiivista hyvinvointia on usein mahdollista tutkia vain vanhempien elinolosuhteiden kautta. Tällöin lasten subjektiivinen hyvinvointi jää huomioimatta, eivätkä palvelut voi vastata niille kohdistuviin tarpeisiin par-

haalla mahdollisella tavalla. Vaikka palveluiden suunnittelussa huomioitaisiinkin lasten subjektiivinen hyvinvointi, ei hyvinvoinnin subjektiivinen määrittely Törrösen (1994, 60) mukaan kuitenkaan takaisi lasten tasa-arvoista kohtelua.

2.4 Positiivinen ja negatiivinen lähestymistapa hyvinvointiin

Hyvinvointitutkimusta ohjaavat kaksi eri näkökulmaa siitä, mistä lähtökohdista hyvinvointia tulisi tarkastella. Toisaalta painotetaan hyvää elämää tutkimuksen lähtökohdana, jolloin tarkastelutapa on positiivinen, toisaalta hyvinvoinnin puutteita, jolloin tarkastelutapa on negatiivinen.

Hyvinvoinnin positiivinen tarkastelutapa. Hyvinvointia positiivisesta näkökulmasta tutkittaessa hyvinvoinnin tarkastelu ja arviointi tapahtuvat jonkin hyvän elämän mallin kautta (Karisto 1984, 7). Tutkimustyössä on kuitenkin positiivisesta tarkastelutavasta vähemmän kokemusta ja sen käyttöä hankaloittaa se, että yksimielisyyttä hyvän elämän sisällöstä on hyvin vaikea saavuttaa (Strandell 1995, 18).

Hyvinvoinnin negatiivinen tarkastelutapa. Lasten elinoloja ja hyvinvointia on usein tutkittu negatiivisesta näkökulmasta. Tällaisessa tarkastelutavassa lähtökohdana ovat elinoloissa ilmevät puutteet, jolloin hyvä elämä jää määrittelemättä. Negatiivisen tarkastelutavan käyttöä on usein perusteltu sen käyttökelpoisuudella yhteiskuntapolitiikassa. Huonojen elinolojen lievittämiseen tähtäävän sosiaalipolitiikan suunnittelu on helpompaa kuin hyvän elämän lähtökohdista käynnistyvän sosiaalipolitiikan toteuttaminen. Negatiivisen tarkastelutavan puolesta puhuu myös sen keskittyminen erityisesti yhteiskunnan huono-osaisimpien auttamiseen ja lujempi kiinnittyminen vallitsevaan yhteiskuntatodellisuuteen. Toisaalta negatiivisessa hyvinvoinnin lähestymistavassa hyvinvoinnin tarkastelu saattaa jäädä rajoittuneeksi. (Karisto 1984, 8.)

Lasten hyvinvointia käsiteltäessä negatiivinen tarkastelutapa näkyy erityisesti lasten terveyttä käsittelevissä tutkimuksissa, joissa rajoitutaan hyvin pitkälti erilaisten puutteiden ja riskitekijöi-

den kartoittamiseen (Strandell 1995, 17). Terveyttä mitataan kansainvälisesti sairauden ja kuolleisuuden määrittämisen kautta (Sihvola 1994, 9). Sama tarkastelutapa on vallalla myös lasten sosiaalista hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa, joissa lastensuojelullisen ajattelutavan vaikutus näkyy poikkeamien, häiriöiden, riskien ja uhkien tarkasteluna (Strandell 1995, 17). Tutkimusta ohjaavat käsitteet *children at risk* ja *children in risk situations*, joilla halutaan lapsen itsensä sijaan korostaa epäedullisia olosuhteita lapsen pahoinvoinnin taustalla. *Children at risk* -käsitteeseen liittyy kuitenkin varjopuolena sen tarjoama kuva lapsesta huonojen elinolosuhteidensa avuttomana ja viattomana uhrina samalla kun hänen elämäänsä kuuluvat aikuiset nähdään näinä huonoina elinolosuhteina. Käsitteen toinen riski liittyy sen piirteeseen yhdistää lapsen elämän ongelmat pääasiassa lapsen perheeseen ja erityisesti äitiin, olivat ongelmat sitten perheen sisäisiä tai ulkoisia. Lapsen ja perheen ongelmaisuus nähdään ikään kuin vastavuoroisena: jos toisella osapuolella on ongelma, on toisellakin. (Strandell 1995, 27-28.) *Children at risk* -käsitettä on käytetty kuvaamaan lasten syrjäytymisen riskiä, jolloin tarkastelussa ovat olleet lasten sosiaalinen epätasa-arvoisuus ja epäoikeudenmukaisuus (Järventie 1999, 4).

Children at risk -käsitteestä on kehitetty myös muoto *children as risks*, jolla korostetaan lapsuudessa tai lapsissa itsessään ilmenevää yhteiskunnallista uhkaa, kuten esimerkiksi katulapsuutta (Strandell 1995, 30). Mielestäni tähän käsitteeseen voisi lisätä myös lapsuuden itsessään sisältämät riskit, kuten esimerkiksi lapsiin kohdistuvat alistavat valtasuhteet. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on selkeä esimerkki siitä, miten aikuisten ja lasten väliset sortavat ja alistavat valtasuhteet luovat sosiaalisia ongelmia (Pringle 1998, 19). Tällöin juuri lapsen asema suhteessa aikuisiin ja myös osana yhteiskuntaa toimii riskinä lapsen elämässä.

2.5 Sisäiset riskitekijät lasten hyvinvoinnin tarkastelussa

Nykyään hyvinvoinnin riskitekijöiden tarkastelussa keskitytään puutteellisia objektiivisia elinolosuhteita (esim. köyhyys, fyysiset sairaudet, vanhemman kuoleminen) enemmän niin sanottui-

hin sisäisiin riskitekijöihin (esim. henkilökohtaiset ja mielenterveydelliset ongelmat sekä päihteyden väärinkäyttö), jotka liittyvät erityisesti perheen elämäntapaan ulkoisten elinolosuhteiden sijasta. Tämä näkyy myös suhtautumisessa vanhempien avioeroon ja yksinhuoltajuuteen. Näitä ei enää nykyisin pidetä väistämättä riskitekijöinä. Nykyisin ollaan kiinnostuneempia perheen sisäisiin ihmissuhteisiin ja niiden vääristyneisyyteen liittyvistä riskeistä, kuten esimerkiksi lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja muusta perheen sisällä tapahtuvasta väkivallasta. (Strandell 1995, 27.)

Sisäisiin riskitekijöihin keskittymisellä on kuitenkin samat riskit kuin children at risk -käsitteen käytöllä, sillä se korostaa lapsen perhettä ongelmakenttänä. Strandellin (1995) mukaan perheen ongelmat nähdään lapsen huonojen elinolosuhteiden aiheuttajina riippumatta siitä, ovatko ongelmat perheen sisäisiä vai ulkoisia. Perhekeskeisyydestä tulisi kuitenkin päästä laajempien yhteiskunnallisten ongelmien tarkasteluun lasten turvallisuutta ja suojelun tarvetta arvioitaessa, jolloin olisi helpompaa tarkastella lapsiväestön asemaa suhteessa muihin ikä- ja väestöryhmiin. Strandell arvelee perheen aseman korostamisen lapsen huonojen elinolosuhteiden aiheuttajana johtuvan siitä, että useat muut lapsen toimintaympäristöt (esim. päivähoito ja koulu) ovat yhteiskunnallisia palveluita ja instituutioita, joiden tarkoitus on tukea perheiden kasvatustyötä ja ennalta ehkäistä ongelmia. Nämä yhteiskunnalliset palvelut on siten jo määritelty tarpeellisiksi ja hyväksi palveluiksi ja siksi niitä ei arvostella. (Strandell 1995, 28-29.) Törrösen (1994, 63) mukaan muun muassa lastensuojelussa tapahtuva lasten hyvinvoinnin arvioinnin kriteerien määrittely on useimmiten ulkopuolisilta suojattua, toisin sanoen ulkopuoliset tahot eivät pääse arviointiin ja määrittelyyn vaikuttamaan, ja se toimii samalla myös sosiaalityöntekijöiden oman yhteiskunnallisen aseman varmistuksena.

Myös lastensuojelun tilastojen käyttö lasten hyvinvoinnin tai pahoinvoinnin käsittelyssä on usein epäluotettavaa, sillä nämä tilastot kuvaavat pikemminkin viranomaisten reagointia ja palvelujen toimintaa kuin lasten elinolosuhteita (Vornanen 2001, 29). Tämä ongelma näkyy myös hyvinvoinnin negatiivisessa tarkastelutavassa yleensä, sillä helposti hyvinvoinnin kannalta ongelmalliseksi tilanteiksi luetaan vain ne tilanteet, jotka hallinnollisessa käytännössä ymmärretään ongelmiksi (Karisto 1984, 8). Strandell (1995, 28) painottaa myös sellaisten ongelmien tarkastelun

tärkeyttä, jotka ovat kyseisten instituutioiden sisäisiä ongelmia ja joilla ei juurikaan ole yhteyttä lapsen perheoloihin, kuten esimerkiksi koulukiusaaminen. Nykyaikana hyvinvointitutkimuksessa huomio onkin suuntautunut myös koulukiusaamiseen ja nyky-yhteiskunnan uhkiin ja pelkoihin, kuten esimerkiksi liikenteen vaaroihin ja mediaväkivaltaan (Strandell 1995, 27). Paljon keskustelua ovat herättäneet myös säästöt julkisissa lapsille ja lapsiperheille suunnatuissa palveluissa, kuten esimerkiksi päivähoitossa ja lasten mielenterveystyössä.

Keskittyminen erilaisten riskitekijöiden ja riskialttiiden tilanteiden tutkimiseen antaa helposti kuvan lapsesta avuttomana uhrina keskellä huonoja elinolosuhteita. Lapsen sosiaalinen toimijuus jää aikuisten varjoon samalla kun lapsen kanssa vuorovaikutussuhteessa olevista aikuisista tulee lapsen elämää määritteleviä olosuhteita. (Strandell 1995, 28.) Kuitenkin myös lapset ovat aktiivisia sosiaalisia toimijoita, jotka vaikuttavat ympäristöönsä. Tätä ei kyetä havaitsemaan ja tilanteesta mahdollisesti lasten kautta saatavissa olevaa tietoa ei voida hyödyntää, jos lapset nähdään vain suojelun kohteina. (Bardy 1989, 18.) Järventien (1999, 76) mukaan myös lapset osallistuvat siihen, mitä heille tapahtuu, joten esimerkiksi syrjäytymistä tulee tarkastella lapsen ja ympäristön välisenä vuorovaikutuksellisenä prosessina. Lasten suojelemisen tarvetta korostava (children at risk) näkökulma ja se tosiasia, ettei lasten ääntä kuunnella, saattavat jopa estää tunnustamasta lasten todellista kykyä osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon (Brown & Davies 1994). Butler ja Williamson (1994) näkevät lasten toimintakyvyn kehittämisessä kulttuurillisina vaaroina aikuisten tavan vähätellä lasten kykyä kertoa asioista joko vetoamalla lasten tietämättömyyteen tai kykenemättömyyteen ymmärtää asioita samalla tavalla kuin aikuiset. He kokevat lasten kannalta haitallisena näkökulmana myös aikuisten tavan käsitellä lasten maailmaa oman lapsuutensa kautta ikään kuin tietäen, mitä nykyajan lapsuus on ja mitä kerrottavaa nykyajan lapsilla olisi heille. (Butler & Williamson 1994, 5-6.)

2.6 Lapsen ääni hyvinvointitutkimuksessa

Objektiivisia elinolosuhteita ja subjektiivista hyvinvoinnin kokemusta painottavat eri näkökulmat vaihtelevat aina käyttäjän ja tilanteen mukaan riippuen siitä, mikä on niiden suhde kyseessä olevaan asiaan. Tämä on tärkeä huomioida erityisesti lasten kohdalla, joiden tarpeita ja hyvinvointia tarkastellaan usein vain aikuisten hyvinvoinnin kautta. (Strandell 1995, 7.) Hyvin usein tämä tarkastelu perustuu myös lasten vanhempien objektiivisiin elinolosuhteisiin. Vaikka lapset ovat monessa suhteessa riippuvaisia samoista hyvinvoinnin voimavaroista kuin vanhempansa, on heillä myös oma suhteensa niihin (Strandell 1995, 10). Tätä lapsen näkökulmaa ei lapsia tutkittaessa ole riittävästi huomioitu.

Useimmiten lapsia tutkittaessa asiat päädytään kysymään lasten sijaan esimerkiksi heidän vanhemmiltaan, jolloin jää epäselväksi, miten lapset itse kokevat esimerkiksi muutokset elämässään (Alanen 1998, 126). Ilmiöiden suodattuminen lapsen maailmaan ja niiden vaikutukset lapsen elämänlaatuun eivät ole yksiselitteisiä prosesseja (Strandell 1995, 7). Se, mikä aikuisesta tuntuu hyvältä, ei välttämättä ole sitä lapsen näkökulmasta tarkasteltuna. Brown ja Davies (1994) esittävätkin kysymyksen siitä, mikä merkitys on sillä, että lasten käsitykset eroavat aikuisten perinteisistä näkökulmista. Ovatko lasten näkökulmat epäpäteviä ja mitättömiä, vai olisiko aikuisten tarpeellista kuunnella ja kunnioittaa lasten näkökulmia, oppia niistä ja toimia niiden edellyttämällä tavalla? (Brown & Davies 1994.) Butlerin ja Williamsonin tutkimus (1994) lasten käsityksistä pahimmista elämäkokemuksistaan, peloistaan, aikuisten tuesta ja ammattiavusta kuitenkin osoitti lasten kykenevän kertomaan selvästi huolistaan ja arvioimaan elämäänsä liittyviä riskejä. Butler ja Williamson toteavatkin osuvasti, ettei lasten hyvinvoinnin kannalta riitä, että lapset saavat esittää oman mielipiteensä, vaan heitä pitää myös kuunnella. (Butler & Williamson 1994.) Strandell (1995, 31) kuitenkin erottaa toisistaan lapsen näkökulman ja lapsen subjektiivisen hyvinvoinnin, joista ensin mainittu ei hänen mukaansa välttämättä edellytä asioiden kysymistä lapsilta itseltään. Hyvinvointitutkimuksessa on ongelmalliseksi koettu juuri lasten subjektiivisen hyvinvoinnin tutkiminen.

Allardt (1999) mukaan hyvinvointitutkimuksessa ongelmallisiksi ovat muodostuneet subjektiivista hyvinvoinnin kokemista kuvaavat ja mittaavat indikaattorit, joiden kohdalla yksilön oma perustelu- ja arviointikyky nousee merkittävään asemaan. Kyseiset indikaattorit voivat koitua

epätasa-arvoiseksi, sillä useimmiten hyväosaisemmat kykenevät huono-osaisia paremmin käsittelemään ja kertomaan omista toivomuksistaan. (Allardt 1999, 21.) Tämä epätasa-arvoisuus korostuu erityisesti lasten kohdalla, joiden kielellinen ilmaisu- ja artikulointikyky tunnetusti koetaan aikuisten kommunikointikykyä heikommaksi. Tämä ongelma osoittaa sen, kuinka vaikeaa subjektiivisen hyvinvoinnin kokemisen tutkiminen on juuri lasten kohdalla. Tutkiessaan pro gradu -tutkielmassaan lasten subjektiivista hyvinvointia Katja Hankimäki (1998) totesi lasten olevan kykeneviä arvioimaan omaa subjektiivista hyvinvointiaan haastattelututkimuksessa. Tutkimuksen tulokset tukivat myös käsitystä siitä, ettei yksilön subjektiivisesta hyvinvoinnista voi tehdä päätelmiä hänen objektiivisten elinolosuhteidensa perusteella.

2.7 Hyvinvoinnin määrittelyn kontekstisidonnaisuus

Lasten sosiaalista maailmaa tutkittaessa on huomioitava se, että sosiaalisen elämän ilmiöt ovat aina kontekstisidonnaisia eli sidoksissa omaan aikaansa ja kulttuuriinsa. Ilmiöille annetut merkitykset ja arvot ovat riippuvaisia ihmisten asenteista, tiedoista ja ajattelusta, mikä vaikuttaa myös siihen, pidetäänkö jotakin ilmiötä tai asiaa hyvinvoinnin ilmentymänä. (Strandell 1995, 7.) Jokainen yhteisö määrittelee sen, mikä nähdään hyvinvoinnin kannalta puutteellisena tilanteena ja ketkä ovat oikeutettuja yhteiskunnan apuun. Oikeudet yhteiskunnalliseen apuun ja hyvinvointiin edellyttävät sitä, että yksilöllä on todelliset mahdollisuudet saavuttaa tilanne, jossa häntä voidaan pitää omassa yhteisössään hyvinvoivana yksilönä. (Törrönen 1994, 62.) Jos siis tietyn hyvinvoinnin tason saavuttaminen ei ole yhteisössä mahdollista, ei yksilölle synny oikeuksia tämän tilanteen saavuttamiseen yhteiskunnallisen tai yhteisöllisen avun turvin.

Pringlen (1998) mukaan yhteiskunnassa luotu tärkeysjärjestys sosiaalisille asioille ja ongelmille on itsessään jossain määrin sosiaalisessa toiminnassa rakennettu, toisin sanoen sosiaalinen konstruktio. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että kyseiset käsitykset heijastaisivat maassa vallitsevan ongelman todellista suuruutta tai väärinkäytösten suhteellista yleisyyttä. (Pringle 1998, 5.) Sosiaalisten ongelmien hierarkisuuden sosiaalisesta rakentumisesta johtuen

lasten hyvinvointia on vaikeaa määritellä niin, että määritelmä toimisi samalla usean eri kulttuuripiirin sisällä. Näin ollen myös erilaisten yhteiskunnallisten tukitoimien ja -järjestelmien tarkastelu toisen maan tarpeista käsin ja erityisesti tukimallien siirtäminen toiseen kontekstiin ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista, sillä eri maissa sosiaaliset asiat ja ongelmat määritellään eri tavoin (Pringle 1998, 5). Tähän ongelmaan on törmätty muun muassa yritettäessä kehittää Lapsen oikeuksien sopimuksen pohjalta mittaristoa lasten dinolojen kartoittamiseksi maailmanlaajuisesti (Strandell 1995, 7). Joidenkin tutkijoiden mielestä eräitä hyvinvointiin vaikuttavia kehystekijöitä voidaan kuitenkin tutkia myös eri maiden välillä. Williamsin, Popayn ja Oakleyn (1999, 6) mukaan teollistuneet maat ovat kohdanneet ongelmia, kuten esimerkiksi taloudellisen taantuman ja sosiaalisia muutoksia, joiden aiheuttamaa epävakautta ja muita vaikutuksia hyvinvointivaltioille voidaan tutkia myös kansainvälisesti.

Tiedon ja määritelmien suhteellisuus ja kontekstisidonnaisuus tekevät yhä vaikeammaksi lasten hyvinvoinnin määrittelyn. Ongelmista puhuttaessa on myös mietittävä sitä, kenen näkökulmasta asia nähdään ongelmana ja ketä se koskee. (Strandell 1995, 16.) Seaberg (1990, 267) kyseenalaistaa koko käsitteen käyttökelpoisuuden vedoten sen abstraktisuuteen ja suureen arvosidonnaisuuteen sekä lukuisiin käsitteen väärinkäytön mahdollisuuksiin. Liiksi yksinkertistetun tai huonosti määritellyn ja perustellun käsitteen käytöllä voi olla vakavat seuraukset (Seaberg 1990, 271). Kariston (1984) mukaan hyvinvoinnin käsitteen käyttö niin piilovaikuttamisessa kuin avoimessa mielipiteiden muokkaamisessakin mahdollistuu käsitteen epätäsmällisyyden kautta. Jos poliittista päätöstä perustellaan sen hyvinvointia lisäävillä vaikutuksilla, on todennäköistä, että päätös hyväksytään. (Karisto 1984, 7.) Erityisesti ihmisten ulkoisia elinolosuhteita kuvaavat elintasoindikaattorit mukailevat usein juuri tutkijoiden ja poliitikkojen näkemyksiä hyvinvoinnista, jolloin indikaattorien käytöllä on mahdollisuudet niin onnistumiseen kuin epäonnistumiseenkin (Allardt 1999, 21). Seabergin (1990, 271) mukaan hyvinvoinnin käsitettä on käytettävä varoen erityisesti sen institutionalisoituessa politiikkaan ja perheitä koskevaan päätöksentekoon.

Hyvinvointitutkimus on Allardt'n (1999) mukaan kohdistunut liian usein jonkin hyvinvoinnin osatekijän käsittelyyn: siihen liittyviin tarpeisiin ja näiden tarpeiden tyydyttämiseen käytettäviin

voimavaroihin sekä siihen, miten ihmiset ovat kyenneet hyvinvointia kyseisen osa-alueen osalta saavuttamaan. Vaikka hyvinvoinnin käsitettä on viime aikoina pyritty laajentamaan tuomalla keskusteluun myös filosofista ja yhteiskunnallista näkökulmaa, on hyvinvointitutkimus edelleen pitkälti ihmisten objektiivisiin elinoloihin rajoittunutta. Hyvinvointitutkimuksen lähestymistapa aiheeseen on ollut hajanaista, eikä tutkimuksissa ole kyetty riittävästi huomioimaan ihmisten pyrkimyksiä käsitellä elämäänsä ja elinolosuhteitaan myös kokonaisvaltaisemmin, jolloin suhtautumistapaan vaikuttavat muun muassa yksilön elämäntilanne ja hänen yksilölliset tarpeensa. (Allardt 1999, 25.) Hyvinvointitutkimuksen pirstoutuneisuus näyttää tulevaisuudessakin hyvin todennäköiseltä. Onnistuminen yksimielisyyden saavuttavan hyvinvoinnin käsitteen muodostamisessa vaikuttaa Seabergin (1990, 271) mielestä hyvin epätodennäköiseltä. Täydellistä hyvinvointimallia tuskin koskaan kyetään luomaan ilmiön moninaisuudesta ja ongelman määrittelijöiden erilaisista tarpeista ja taustoista johtuen. Tutkijoiden on siis tyytyminen ainoastaan lähes kattavaan käsitteenmäärittelyyn lasten hyvinvoinnista ja pahoinvoinnista.

Kokoavasti voidaan hyvinvoinnin määrittelyä käsittelevän luvun keskeinen anti tiivistää seuraavaan. Hyvinvointitutkimus keskittyy määrittelemään hyvinvointia pahoinvoinnin määrittäessä hyvinvoinnin määrittelyn kautta joko hyvinvoinnin vastakohtana tai sen puuttumisena. Hyvinvoinnin määrittely voi perustua joko tarpeisiin tai voimavaroihin. Tarveperustaisen hyvinvointikäsitteen mukaan hyvinvointia on tarpeiden tyydyttäminen. Voimavaroista lähtevä hyvinvoinnin määrittely on osoittautunut tarvesidonnaista hyvinvoinnin määrittelyä käyttökelpoisemmaksi, mutta myös se liittyy tarpeisiin, sillä voimavaroja käytetään juuri tarpeiden tyydyttämiseen. Voimavarakeskeisyys näkyy erityisesti elintasoidikaattoreilla ilmaistavassa objektiivisiin elinolosuhteisiin eli yksilön ulkoisesti havaittaviin hyvinvoinnin tekijöihin keskittyvässä hyvinvointitutkimuksessa.

Hyvinvointia objektiivisten elinolosuhteiden kautta tarkasteleva tutkimustapa on hyvin aikuiskeskeinen, jolloin lasten hyvinvointia keskitytään tarkastelemaan heidän vanhempiansa ulkoisten elinolosuhteiden kautta. Objektiivisten elinolosuhteiden lisäksi hyvinvointitutkimus on keskittynyt myös subjektiiviseen hyvinvoinnin kokemiseen, jota on jokseenkin hidasta ja vaikeaa tutkia. Näiden eri näkökulmien välille on kuitenkin vaikea tehdä ehdotonta kahtiajakoa. Hyvin-

voinnin subjektiivista ulottuvuutta korostavassa lähestymistavassa painotetaan yksilön elämänlaadun merkitystä. Allardtin hyvinvointimallissa korostuu elämänlaadun merkitys, mutta mallissa huomioidaan myös yksilön elintaso. Elintasoja kuvataan having-kategoriolla, loving-kategorian avulla tarkastellaan yksilön sosiaalisia ja yhteisyyssuhteita ja being-kategoriolla ihmisenä olemista muun muassa itsensä toteuttamisen kautta. Allardtin mallissa näitä hyvinvoinnin osa-alueita tarkastellaan niin objektiivisesta kuin subjektiivisestakin näkökulmasta. Kiilin lapsilähtöisemmän hyvinvointimallin kolme hyvinvointikategoriaa ovat having, belonging ja doing, joista belonging korvaa Allardtin hyvinvointimallin loving-kategorian ja doing Allardtin being-kategorian.

Hyvinvointia voidaan tutkia positiivisesta näkökulmasta, jolloin hyvinvointia tarkastellaan jonkin hyvän elämän mallin kautta. Hyvinvointia on kuitenkin tutkittu pääasiassa negatiivisesta näkökulmasta, jolloin tarkastelun lähtökohtina ovat elinoloissa ja hyvinvoinnissa ilmenevät puutteet. Negatiivinen tarkastelutapa on osoittautunut yhteiskuntapoliittisesti käyttökelpoisemmaksi. Lasten negatiivisesta näkökulmasta lähtevässä hyvinvointitutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat children at risk ja children in risk situations. Näillä käsitteillä pyritään kuvaamaan lasten epäedullisia elinolosuhteita pahoinvoinnin taustalla. Hyvinvoinnin riskitekijöiden tarkastelu keskittyy nykyaikana puutteellisten elinolosuhteiden sijaan niin sanottujen sisäisten riskitekijöiden tarkasteluun, kuten esimerkiksi mielenterveysongelmiin ja päihteiden käyttöön. Riskitekijöiden tarkasteluun keskittyvien käsitteiden ongelmaisuus näkyy kuitenkin muun muassa lasten näkemisenä avuttomina ja viattomina uhreina heidän sosiaalisen toimijuutensa jäädessä aikuisten varjoon sekä ongelmien yhdistämisenä lasten perheeseen, jolloin perheen aikuisista ja erityisesti äidistä muodostuu lapsen kannalta epäedullisia elinolosuhteita. Children as risks -käsitteellä puolestaan pyritään kuvaamaan lapsuudessa tai lapsissa itsessään ilmenevää yhteiskunnallista uhkaa.

Lasten kannalta hyvinvointitutkimuksessa ongelmia aiheuttavat erityisesti hyvinvointitutkimuksen aikuiskeskeisyys, subjektiivisen hyvinvoinnin kokemisen tutkimisen vaikeus sekä sosiaalisten ilmiöiden kontekstisidonnaisuus ja sosiaalisten ongelmien hierarkisuuden sosiaalinen rakentuminen.

Vaikka lasten hyvinvointia koskevissa tutkimuksissa käsitellään pääasiassa hyvinvointia käsitteenä tai ilmiönä, on tutkimuksen pääpaino keskittynyt hyvinvoinnin puutteisiin tai sen puuttumiseen, jolloin usein tarkastellaan juuri pahoinvointia ilmiönä. Tutkimuksissa lasten henkistä pahoinvointia on lähestytty pääasiassa hyvinvoinnille yhteiskunnassa aiheutuvien eri uhkakuvien kautta, joita käsittelem seuraavassa luvussa.

3 LAPSUUDEN UHKAKUVAT NYKYAIKANA

Edellä olen käsitellyt hyvinvointitutkimuksen erilaisia näkökulmia sekä hyvinvointia lämpönä ja käsitteenä käsittelevissä tutkimuksissa ja hyvinvoinnin käsitteen määrittelyssä ilmenneitä ongelmia. Seuraavassa keskityn käsittelemään niitä uhkia, joita yhteiskunnan, aikuisten ja sosiaalisten muutosten nähdään jossakin muodossa aiheuttavan lasten hyvinvoinnille. Bardyn (2001, 14) mukaan lasten hyvinvointiin ja pahoinvointiin vaikuttavat monet ristikkäinkin vaikuttavat asiat samanaikaisesti. Eri tekijöiden ja kehityssuuntien yhteisvaikutuksesta lasten kasvuolot ovat heikentyneet yleisellä tasolla ja pienen ryhmän osalta ongelmat ovat kärjistyneet. Kulttuurimme ovat viime vuosina vaikuttaneet muun muassa globalisaatio, kommunikoinnin teknologisoituminen ja virtuaalitodellisuuden merkityksen lisääntyminen. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 139-141.) Näillä on ollut positiivisten seuraustensa lisäksi myös kielteisiä vaikutuksia erityisesti lasten elämään. Bardyn, Salmen ja Heinon (2001, 142) mukaan keskeisenä piirteenä esiin nousee lasten hyvinvoinnin uhkatekijöitä tarkasteltaessa läsnä olevien aikuisten määrän ja heidän antamansa ajan keskimääräinen vähentyminen lasten eri elämäntilanteissa, kuten esimerkiksi kodissa, päiväkodissa ja koulussa. Tämän lisäksi uhkakuvia lasten hyvinvoinnin kannalta tuottavat muun muassa vanhempien työ ja työttömyys, taloudelliset huolet, vanhemmuus, lyhytaikaiset ja vaihtuvat perhe- ja ihmissuhteet, ongelmat lapsille tarkoitettujen yhteiskunnallisten palvelujen piirissä, puutteet perushoivassa, lasten aggressiivisuus ja väkivaltaisuus ja mediäväkivalta sekä syrjäytyminen.

3.1 Vanhempien työ ja toimeentulo lapsuuden uhkakuvina

Työ on nyky-yhteiskunnassa merkittävässä osassa ihmisten elämää. Allardt (1999) näkee työllä olevan yhteyden kaikkiin kolmeen hyvinvoinnin kategoriaan: ihmisen elintasoon, yhteisyyssuhteisiin ja ihmisenä olemiseen. Samalla työttömyys on yksi yhteiskuntamme vaikeimmista sosiaalisista ongelmista. (Allardt 1999, 21.) Vaikka Järventien (2001, 41, 68) mukaan lapsen sosioekonominen tausta ei välttämättä selitä lasten pahoinvointia, aiheuttaa työttömyys vakavan uhkan yksilön hyvinvoinnille muun muassa taloudellisten ongelmien lisääntymisen ja psykososiaalisen elämänpiirin kaventumisen myötä (Sauli 2001, 37). Samalla myös työtä tekevät voivat joutua koville yhteiskunnan ihmisten suorituskyvylle asettamien odotusten, paineiden ja työttömyysuhkan alla. Saulin (2001) mukaan monissa perheissä toimeentulon kannalta ongelmia aiheuttavat heikko työmarkkina-asema muun muassa pätkätöiden, työn osa-aikaisuuden ja matalapalkkaisuuden muodossa. Työttömyys on kuitenkin edelleen suurin, mutta ei ainoa köyhyyden aiheuttaja. (Sauli 2001, 35-38.)

1990-luvun lopulla lapsiköyhyys on alkanut Suomessa lisääntyä (Sauli 2001, 35). Köyhyys koskettaa Suomessa lapsia ja erityisesti nuoria muita ikäryhmiä enemmän. Alle 5-vuotiaista lapsista lähes 60 prosenttia kuuluu pienituloisimpaan 40 prosenttiin suomalaisväestöstä. (Karvonen, Hermanson, Sauli & Harris 2000, 19, 21). Monien perheiden toimeentuloon ja velkoihin liittyvät ongelmat kärjistyivät 1990-luvun alkupuolen laman aikana pitkäkestoisiin taloudellisiin ja psykososiaalisiin seurauksiin (Bardy, Salmi & Heino 2001, 99). Myös lapsiperheiden tulonsiirtojen leikkaukset esimerkiksi lapsilisien, vanhempainpäivärahan ja lasten kotihoidotuen osalta sekä erilaisista lapsikorotuksista luopuminen ovat oleellisesti vaikuttaneet lapsiperheiden toimeentulon kaventumiseen (Salmi & Sääntti 2001, 41-48). Näiden lapsiperheiden taloutta koskevien yhteiskunnallisten päätösten kautta päivähoitopalvelujen kysyntä on lisääntynyt muun muassa kotihoidotuen laskemisen ja päivähoitomaksujen alentumisen myötä (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 3). Taloudellisten ongelmien lisäksi myös muut vanhempien työttömyyden ja työelämän paineiden vaikutukset voivat siirtyä välillisesti lapsiin perheen sisäisen ilmapiirin välityksellä (Sauli 2001, 37).

Vanhempien työn vaikutukset lasten hyvinvointiin. Suomessa molempien vanhempien koptäivätyö on yleistä ja lapsiperheiden vanhemmat tekevät suhteessa enemmän töitä kuin lapsettomat parit (Karvonen, Hermanson, Sauli & Harris 2000, 17-18). Lammi-Taskulan (1999) mukaan pienten lasten isät tekevät ylitöitä muita miehiä useammin (Sauli 2001, 50-51). Lapsen iällä ei juuri ole vaikutusta vanhempien työajan pituuteen (Karvonen ym. 2000, 18). Tutkimusten mukaan työn aiheuttamat negatiiviset kokemukset, kuten esimerkiksi stressi, heijastuvat vanhemmuuteen ja perheen ongelmiin. Työperäinen stressi muun muassa heikentää lapsen ja vanhemman välistä suhdetta, aiheuttaa kielteisiä muutoksia vanhempien kasvatuskäytäntöihin ja lisää tätä kautta lasten ongelmakäyttäytymisen riskiä. (Kinnunen, Sallinen & Rönkä 2001, 407.) Nuoren tai hyvinvointia tukevaan vanhemmuuteen luetaan Steinbergin, Lambornin, Dornbuschin ja Darlingin (1992) mukaan kuuluvan kolme keskeistä asiaa: (1) lämmön ja hyväksynnän antaminen lapselleen, (2) lapsen tai nuoren oman ajattelun ja yksilöllistymisen tukeminen sekä (3) järkevien rajojen asettaminen ja lapsen tai nuoren toiminnan valvominen (Kinnunen, Sallinen & Rönkä 2001, 408).

Kinnunen, Sallinen ja Rönkä tutkivat nuorten kokemuksia vanhempiensa työstä ja vanhemmuudesta sekä näiden heijastumisesta nuorten hyvinvointiin. Tutkimuksen otoksen pienuus ja kaikkien tutkittujen nuorten kuuluminen ydinperheeseen vaikeuttivat tilastollisesti merkitsevien yhteyksien tutkimista. Tutkimus kuitenkin osittain tuki tutkijoiden ennako-oletusta siitä, että vanhempien negatiiviset kokemukset työssä heijastuivat vanhemmuuteen vähentäen erityisesti nuorelle osoitettua lämpöä ja hyväksyntää sekä nuoren oman ajattelun tukemista. Tästä puolestaan seurasi nuorten masentuneisuuden lisääntymistä. (Kinnunen, Sallinen & Rönkä 2001.)

Vanhempien työmotivaation yhteys vanhemmuuteen. Kinnusen, Sallisen ja Rönkän tutkimuksessa nuorten tekemät arviot vanhempiensa työmotivaatiosta olivat yhteydessä vanhemmuuteen: mitä korkeampi isien työmotivaatio oli, sitä enemmän vanhempien koettiin valvovan nuorten vapaa-aikaa ja mitä korkeampi äidin työmotivaatio oli, sitä enemmän vanhemmilta koettiin saatavan lämpöä ja hyväksyntää. Äidin korkean työmotivaation koettiin lisäksi edesauttavan nuoren myönteisempää suhtautumista kouluun ja konstruktivisempaa käyttäytymistä. Sen sijaan mitä negatiivisempaa työstä aiheutuva siirranta oli vanhemmuuteen, sitä vä-

hemmän vanhemmuudessa koettiin olevan lämpöä ja hyväksyntää ja sitä vähemmän vanhempien koettiin tukevan nuoren omaa ajattelua. Erityisesti isän negatiivisen työsiirrän lisääntyminen vaikutti negatiivisesti nuorten arvioihin omasta fyysisestä minäkuvastaan. (Kinnunen, Sallinen & Rönkä 2001.)

Siirräntämallin mukaan kuitenkin myös myönteiset kokemukset voivat siirtyä epäsuorasti perheeseen (Rönkä 2001, 53). Vanhempien positiiviset kokemukset työssään eivät kuitenkaan välttämättä lisää lasten hyvinvoinnin kokemuksia, vaan ne saattavat myös vähentää lasten kokemaa hyvinvointia. Tutkiessaan työväenluokkaan kuuluvien kahden huoltajan ja yksinhuoltajaperheiden vanhempien työkokemusten vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa ja tätä kautta myös lasten hyvinvointiin Perry-Jenkins ja Gillman (2000) havaitsivat lasten hyvinvoinnin kokemusten eroavan suhteessa siihen, kumpaa sukupuolta vanhempi edusti. Kahden huoltajan perheissä äidin tyytyväisyys työöloihinsa näkyi lasten negatiivisempina arvioiteina omasta hyvinvoinnistaan. Erityisesti tytöt arvioivat omaa hyvinvointiaan negatiivisemmin äidin ollessa tyytyväisempi työympäristöönsä. Sen sijaan isien positiiviset kokemukset työympäristöstään näyttivät vähentävän tyttöjen negatiivisia arvioita omasta hyvinvoinnistaan. Yksinhuoltajaäitien positiiviset kokemukset työympäristöstään näyttivät puolestaan liittyvän poikien kokemuksiin aggressiivisten taipumusten rajoittumisesta. (Perry-Jenkins & Gillman 2000, 123-136.) Työ on merkittävässä asemassa tarkasteltaessa vanhemmuutta ja sen suhdetta lasten hyvinvointiin, mutta työn lisäksi myös muut vanhempien elämää koskettavat asiat voivat vaikuttaa lasten elämään ja hyvinvointiin.

3.2 Vanhemmuus ja parisuhde lapsuuden uhkakuvina

Vanhemmuuden yhteys nuorten hyvinvointiin. Kinnusen, Sallisen ja Röngän tutkimuksessa myös nuorten vanhemmuudesta tekemien arvioiden todettiin olevan yhteydessä nuorten hyvinvointiin. Vanhemmuudessa arvioitu lämpö ja hyväksyntä sekä nuorten vapaa-ajan valvonta ilmenivät nuoren konstruktivisempänä käyttäytymisenä, myönteisempänä koulusuhteena ja

vähäisempänä alkoholinkäyttönä. Lisäksi vapaa-ajan valvonta ilmeni nuoren vähäisempänä aggressiivisuutena. Vanhempien tukiessa enemmän nuoren omaa ajattelua nuoren fyysinen mi- näkuva parani ja masentuneisuus väheni. (Kinnunen, Sallinen & Rönkä 2001.)

Kinnusen, Sallisen ja Röngän (2001) tutkimuksessaan käyttämällä kolmivaiheisella siirräntä- mallilla vanhempien työstressin epäsuorista vaikutuksista lasten käyttäytymiseen ja kehitykseen voidaan Röngän mukaan (2001, 53) kuvata myös vanhempien muiden ongelmien, kuten esi- merkiksi taloudellisten tai parisuhdeongelmien, heijastumista perheeseen ja lapsiin.

Vanhempien väliset ongelmat ja lasten hyvinvointi. Vandewater ja Lansford (1998) tutki- vat perherakenteiden ja vanhempien keskinäisten konfliktien vaikutuksia 10-17-vuotiaiden lasten hyvinvointiin. Tutkittavia perherakenteita tutkimuksessa oli kaksi: avioliitossa-ei eronneet ja eronneet-ei uudelleen avioituneet. Tutkimuksen taustalla oli kysymys siitä, onko vanhempien keskinäisistä ongelmistaan huolimatta parempi jatkaa yhdessä lasten vuoksi vai onko lasten hyvinvoinnin kannalta ero parempi ratkaisu. Lasten hyvinvoinnin kannalta merkittäväksi teki- jäksi Vandewaterin ja Lansfordin tutkimuksessa nousi vanhempien väliset konfliktit. Perheissä, joissa vanhempien välillä oli runsaasti konflikteja, lasten hyvinvointi oli selkeästi muiden perhei- den lapsia vähäisempää. (Vandewater & Lansford 1998, 323-328.)

Vandewaterin ja Lansfordin (1998) tutkimuksen perusteella pelkästään perherakenteella ei näyttänyt olevan suoranaista vaikutusta lasten hyvinvointiin. Vandewater ja Lansford pohtivat sitä, missä tilanteissa perherakenteella saattaa olla vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja tulivat siihen tulokseen, että esimerkiksi avioeron jälkeen ja yksinhuoltajaäitien perheissä lasten hyvin- vointiin saattavat vaikuttaa muun muassa taloudelliset ongelmat ja elintason laskeminen, van- hempien kokema stressi ja heidän kykynsä sopeutua uuteen tilanteeseen. (Vandewater & Lansford 1998, 323-328.) Suomessa enemmistö yksinhuoltajista on naisia, joiden palkkatulot ovat keskimäärin 20 prosenttia miesten palkkatuloja pienempiä. Perheen hajotessa taloudellisten ongelmien riski kasvaa ja yksinhuoltajilla on suuri vaara yhteishuoltajusjärjestelmästä huo- limatta jäädä yksin lastensa elatusvastuuseen. (Sauli & Salmi 2001, 24.) Vandewater ja Lans- ford korostavat perheen hajoamisen olevan vaikea kokemus niin vanhemmille kuin lapsillekin

ja se, kuinka hyvin vanhemmat selviytyvät tilanteesta vaikuttaa lasten sopeutumiseen ja tätä kautta heidän hyvinvointiinsa. (Vandewater & Lansford 1998, 323-328.)

3.3 Lyhytaikaiset ja vaihtuvat kiintymys- ja tunnesuhteet

Maailman Lasten ja Nuorten Mielenterveysjärjestön käynnistämän tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten henkinen pahoinvointi on jatkuvasti lisääntynyt yli viidenkymmenen vuoden aikana erityisesti niin sanotuissa läntisissä hyvinvointivaltioissa. Isona selittävänä tekijänä henkisen pahoinvoinnin lisääntymiselle tutkimuksessa nähtiin se, että aikuisten läsnäolo on jatkuvasti vähentynyt lasten arkipäivässä. Kehitystutkimusten valossa ongelmana nähdään myös perheiden kykenemättömyys pitkien ja pysyvien kiintymys- ja tunnesuhteiden ylläpitämiseen, mikä uhkaa erityisesti lapsen kasvua ja kehitystä. (Tamminen 2001, 13-14.) Vaikka suurin osa lapsiperheistä pysyy edelleen koossa, on avioliitossa elävien biologisten vanhempiansa kanssa elävien lasten määrä vähentynyt. Avioerot ovat yleistymässä, mutta niiden määrää ei kyetä analysoimaan lasten kannalta, sillä avioeroista lapsiperheissä ei ole riittävästi tilastotietoja. (Sauli & Salmi 2001, 24.)

Perhesuhteiden vaihtuvuuden lisäksi julkisuudessa keskustelua on herättänyt myös muutokset sukupolvisuhteissa isovanhempien läsnäolon vähentymisenä. Järventie (2001) toteaa sosiaalisen vanhemmuuden valmiuksien siirtyvän sosiaalisena perimänä sukupolvelta toiselle ja pohtii, voiko yksi osatekijä lasten pahoinvoinnissa olla muutokset tässä sosiaalisessa perimässä (Järventie 2001, 106). Kaikki vanhemmat eivät välttämättä peri edelliseltä sukupolvelta tätä sosiaalista tietoa vanhemmuudesta ja heiltä jää uupumaan tieto siitä, mitä lapsi tarvitsee kehittyäkseen ja kasvaakseen. Yhteiskunnan jatkuvan muutoksen vuoksi vanhemmat eivät myöskään aina välttämättä tiedä, millä tavalla heidän tulisi lapsiaan kasvattaa, jotta he pärjäisivät tulevaisuuden yhteiskunnassa. Uhkan vanhemmuudelle aiheuttaa jossain määrin myös kasvatuksen ammatillistuminen vanhemmuuden jäädessä kasvatuksellisen asiantuntijuuden varjoon, mistä

johtuen vanhemmat eivät välttämättä usko omiin kykyihinsä vanhempina. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 4-5.)

Vanhempien ja perheen lisäksi huoli lasten ihmissuhteiden lyhytaikaisuudesta koskettaa tänä päivänä myös lapsen muita elinympäristöjä. Vaihtuvat ihmissuhteet aiheuttavat kodin lisäksi uhkan lasten hyvinvoinnille myös lapsille suunnattujen palvelujen piirissä, joista erityisesti päivähoidossa tilanne on lasten kannalta ongelmallinen. Huoli lasten vaihtuvista ihmissuhteista päivähoitossa koskee niin muuta lapsiryhmää kuin henkilökuntaakin. Varhaiskasvatustyöryhmän muistiossa (1999, 30) todetaan, etteivät lasten sosiaaliset taidot riitä hallitsemaan tätä ihmissuhteiden vaihtuvuutta. Perheiden muuttojen sekä vanhempien työ- ja opintorytmien lisäksi ihmissuhteiden vaihtuvuuteen vaikuttavat Pihlajan ja Junttilan (2001) mukaan myös päiväkodin sisäiset siirrot ja niin sanottujen lisälasten ottaminen päivähoitoryhmiin (Bardy 2001, 75). Ylisuurissa ja vaihtuvissa päivähoitoryhmissä on Bardyn (2001) mukaan riskinä syrjäytymisen varhaisen ehkäisemisen mahdollisuuksien pieneneminen ja jopa syrjäytymisuhkan vahvistuminen päivähoiton heikon tason vuoksi. Lisäksi huolta päivähoitossa aiheuttavat myös perhepäivähoidon suuret ryhmät, päiväkotien pienet ja ahtaat toimintatilat sekä se, ettei sijaisia palkata. (Bardy 2001, 76-77.)

Päivähoidon lisäksi huoli ylisuurista lapsiryhmistä lasten hyvinvoinnin uhkatekijänä koskee myös kouluja. 1990-luvun loppupuolella koulujen määrä on erityisesti muuttotappiokuntien koulujen lakkautusten myötä vähentynyt, mutta oppilaiden määrä puolestaan lisääntynyt ja koulujen keskimääräinen koko kasvanut. Koulujen koon kasvaminen saattaa aiheuttaa vaikeasti hallittavia ongelmia ja ryhmäkokojen kasvaminen on vaikuttanut kielteisesti muun muassa luokkien ilmapiiriin esimerkiksi koulukiusaamisen muodossa. (Bardy 2001, 76-78.)

3.4 Ongelmat lapsille suunnattujen yhteiskunnallisten palvelujen piirissä

Päivähoito ja koulu. Tutkiessaan lasten syrjäytymisriskiä Järventie (1999) havaitsi huomattavalla osalla tutkimistaan lapsista ongelmia hyvinvoinnin kokemisessa, kuten juuri koulukiusattuna olemista, ilon puutetta koulussa, alemmuudentunnetta suhteessa muihin lapsiin, pessimismien omien asioiden sujuvuuden suhteen, päätöksenteon vaikeutta, itsensä rumaksi kokemista ja huolta somaattisista kivuista. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että koulukiusaaminen on ongelmana yleinen ja moni lapsi voi koulussa huonosti. Erityisen huolestuttavana Järventie piti niiden lasten tilannetta, joilla oli myös selviä puutteita perushoivassaan. Näiden ongelmien lisäksi koulunkäynnin ilottomuudella ja motivaation puutteella voi olla merkitystä muun muassa lapsen sosiaalisen identiteetin rakentumisessa. (Järventie 1999, 54, 61.)

Ylisuuret lapsiryhmät ja niissä vallitseva levottomuus sekä työntekijöiden uupuminen johtavat niin päivähoidossa kuin koulussakin tilanteeseen, jossa järjestyksen ylläpito ja rajojen asettaminen nousevat tai ne nostetaan merkittäviksi asioiksi (Bardy 2001, 124). Korkeakosken, Hannènin, Lamminrannan, Niemen, Pernun ja Uurton (2001) mukaan kuudesluokkalaiset oppilaat asettavat koulunkäynnin mielekkyyden perusedellytyksiksi muun muassa oppilaan myönteisen tuntemuksen osaamisestaan ja mahdollisuudet sen osoittamiselle, myönteiset suhteet muihin oppilaisiin ja opettajiin, opiskeltavien asioiden mielenkiintoisuuden ja toiminnallisuuden sekä työrauhan (Bardy 2001, 73). Oppilaiden huomiot näyttävät liittyvän pääasiassa koulun vuorovaikutus- ja ihmissuhteisiin aineellisten voimavarojen, kuten esimerkiksi teknisten laitteiden tasoon ja oppimismateriaaliin liittyvien seikkojen sijaan.

Aikuisen tuen tarve on merkittävässä osassa peruskoulun oppilaiden kohdalla, jotka Järventien (1999, 64) mukaan eivät vielä yksin omaa välineitä ikäänsä sisältävistä kehitystehtävistä selviytymiseen. Solantauksen, Leinosen, Somersalon ja Punamäen mukaan (1999) lasten kokemukset laman myötä tapahtuneista leikkauksista koskivatkin lähinnä henkilöstöresursseja ja niiden vähenemistä (Bardy 2001, 77). Laman seurauksena kunnat ja valtio joutuivat säästölinjalle ja säästökohteiksi joutuivat pääasiassa sosiaali-, opetus- ja terveystalvet. Laman aikana tehdyt

leikkaukset kohdistuivat kaikkiin lapsille suunnattuihin palveluihin ja laman seuraukset lasten kasvuympäristöön ovat olleet pitkäkestoisia (Bardy, Salmi & Heino 2001, 99). Sosiaali- ja opetustoimen puolella tapahtuneiden leikkausten ja säästöjen lisäksi niukkojen taloudellisten resurssien vaikutukset näkyvät myös lastensuojelun piirissä sekä terveydenhuollossa erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kriisinä.

Lastensuojelu ja lasten ja nuorten psykiatrinen hoito. Viime aikoina erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuus on herättänyt keskustelua. Karvosen, Hermansonin, Saulin ja Harrisin (2000) mukaan mielenterveysongelmien vuoksi Kelan hoitotukea saavien lasten määrä sekä vakavat masennusdiagnoosit ovat lisääntyneet. Myös muun muassa masentuneisuutena, ahdistuneisuutena, käytöshäiriöinä tai emotionaalisina oireina ilmenevät erilaiset sopeutumishäiriöt ovat yleistyneet. (Karvonen, Hermanson, Sauli & Harris 2000, 41-42.) Masentuneisuus ja ahdistuneisuus saattavat lapsilla ilmetä muun muassa levottomuutena, rauhattomuutena, keskittymiskyvyttömyytenä, sosiaalisena sopeutumattomuutena, häirintänä, riehumisena, aggressiivisuutena tai emotionaalisena hallinnan puutteena (Järventie 1999, 76). Heinin (2001) mukaan palvelujen riittämättömyys ja jonot kertovat siitä, että osa avuntarvitsijoista jää kokonaan vaille asianmukaista hoitoa. Joko lapsia ei hoideta ollenkaan tai heitä hoidetaan epätarkoituksenmukaisissa paikoissa. Palvelujen riittävyyden lisäksi ongelmia on ollut myös niiden sisällössä, eikä eri palvelun tuottajien välinen yhteistyö ole toiminut riittävän hyvin. Heinin mukaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvien erityispalvelujen suuri kysyntä kertoo siitä, etteivät peruspalvelut toimi toivotulla tavalla. (Heino 2001, 85.) Muun muassa lastensuojelun osalta Heino (2001) näkee ongelmallisena sosiaalityöntekijöiden riittämättömät auttamisresurssit lapsiperheiden osalta. Ongelmia aiheuttaa myös lasten äänen kuulumattomuus sosiaalityössä ja perhepalveluissa. Vaikka ongelma on tiedostettu, vie aikaa, ennen kuin näkökulman muuttuminen alkaa vaikuttaa työkäytäntöihin. (Heino 2001, 90-91.)

Bardyn (2001, 64-82) mukaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden peruspalvelujen, kuten esimerkiksi perusterveydenhuollon ja neuvolatoiminnan, kunnallisen kotipalvelun, päivähoidon ja koulun oheneminen näkyy erityisesti lastensuojelussa, jonka piirissä olevien lasten määrä on lisääntynyt huomattavasti 1990-luvulla. Bardy (2001, 17) arvelee lastensuojelullisten ongelmien

olevan usein yhteydessä mielenterveyden ongelmiin. Mielenterveysongelmat voivat olla myös merkki lapsen lisääntyneestä syrjäytymisen riskistä. Korkean syrjäytymisriskin omaavilla lapsilla ilmenee yleisesti vakavia masennusoireita ja taipumusta itsemurhaan (Järventie 1999, 68).

Lastensuojelun sekä lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen riittämättömyyden lisäksi lasten hyvinvoinnin kannalta uhkana nähdään myös lasten, nuorten ja lapsiperheiden psykososiaalisten erityispalvelujen piirissä havaitut ongelmat. Heino (2001, 82-83) näkee pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja erityisesti monivammaisten lasten sekä vailla diagnoosia olevien lasten tilanteen ongelmallisena. Lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäisten ongelmien lisäksi lasten hyvinvointia uhkaavat nykyaikana myös monet erilliset ongelmat.

3.5 Muut lasten hyvinvointia uhkaavat ongelmat

Lasten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisina nähdään vanhempien työn, toimeentulon ja parisuhteen, vanhemmuuden, lyhytaikaisten ja vaihtuvien kiintymys- ja tunnesuhteiden sekä lasten eri elinympäristöissä ilmenevien ongelmien ja uhkakuvien lisäksi myös muun muassa puutteet perushoivassa ja psykososiaalisessa hyvinvoinnissa, lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja aggressiivisuuden lisääntyminen ja televisioväkivalta.

Puutteet perushoivassa ja psykososiaalisessa hyvinvoinnissa. Järventien (1999) mukaan puutteet lapsen perushoivassa sekä psykososiaalisessa hyvinvoinnissa voivat aiheuttaa vakavan syrjäytymisriskin, jolla hän tarkoittaa rajoittuneita aikuistumisen ja kansalaistumisen edellytyksiä ja mahdollisuuksia tai niiden puuttumista. Tutkiessaan 7-12-vuotiaita pääkaupunkiseudun lapsia Järventie totesi 26 prosenttia lapsista voivan hyvin, puolet lapsista ilmaisi pulmia joko perushoivassa tai psykososiaalisessa hyvinvoinnissa ja 29 prosenttia lapsista ilmaisi puutteita sekä perushoivassaan että hyvinvoinnissaan, mitä Järventie piti vakavana syrjäytymisriskin ilmentymänä. (Järventie 1999.) Vakavana merkinä lasten pahoinvoinnista pidetään myös lasten ja nuorten aggressiivisuuden ja väkivaltaisuuden lisääntymistä.

Aggressiivisuus ja väkivaltaisuus. Läntisissä hyvinvointivaltioissa lasten ja erityisesti nuorten väkivaltaongelmat ovat lisääntyneet, vaikka väkivaltaisuus onkin vain pientä väestönosaa koskeva ongelma. Aggressio- ja väkivaltatutkimusten mukaan syynä tähän on lähipiirin ja yhteiskunnan kykenemättömyys kanavoida lasten ja nuorten luontaista kasvuun kuuluvaa energiaa sopivaan toimintaan. Lapset ja nuoret eivät tutkimusten mukaan ole tulleet aggressiivisemmiksi, vaan heidän voimavaransa eivät suuntaudu oikein. (Tamminen 2001, 14.) Lasten ja nuorten tekemät väkivaltarikokset saavat kuitenkin paljon huomiota mediassa ja ne saattavat johtaa kaikkia heidän ikätovereitaan koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Butlerin ja Williamsonin (1994, 47) mukaan pienen lapsi- ja nuorisoryhmän tekemät traagiset rikokset ovat esimerkki siitä, kuinka epätavalliset teot saattavat vaikuttaa niin sanottujen tavallisten ammatillisten interventioiden kehittämiseen, mikä lasten ja nuorten rikollisuuden osalta näkyy oikeusjärjestelmän muuttumisena entistä rangaistuskeskeisempään ja samalla Butlerin ja Williamsonin mielestä myös tehottomampaan suuntaan. Julkisuudessa onkin käyty keskustelua muun muassa mediaväkivallan yhteydestä lasten aggressiivisuuteen.

Televisioväkivallan ja aggressiivisuuden välinen yhteys. Median vaikutuksia yleisöön on tutkittu 1920-luvulta lähtien. Tutkimukset lisääntyivät 1950-luvulla, kun alettiin epäillä median vaikutusten devan yhteydessä nuorisoriikollisuuteen. Useimmissa seurantalutkimuksissa väkivallan katselun ja aggressiivisuuden välillä todettiin positiivinen korrelaatio. Sen sijaan arviot tuon yhteyden laadusta ja luonteesta vaihtelivat huomattavasti: lisääkö väkivallan katselu aggressiivisuutta, valitsevatko aggressiiviset lapset ja nuoret väkivaltaisia ohjelmia katsottavakseen, onko väkivallan katselun ja aggressiivisuuden välinen yhteys kaksisuuntainen eli lisääkö väkivallan katselu aggressiivisuutta, jolloin myös katsotaan enemmän väkivaltaohjelmia, vai onko väkivallan katselun ja aggressiivisuuden välisen yhteyden takana vielä jokin kolmas tekijä. (Viemerö 1986, 426-427.)

Viemerö (1986) on perehtynyt filmatun väkivallan ja aggressiivisuuden välistä yhteyttä koskeviin tutkimuksiin. Näiden pohjalta kirjoittamassaan katsauksessa Viemerö käsittelee pitkittäistutkimusta, jossa samoja lapsia seurattiin kahdeksan vuoden ajan heidän luonnollisessa elinym-

päristössään. Tutkimuksen tarkoituksena oli seurata filmatun väkivallan ja aggressiivisuuden välistä yhteyttä ja löytää sille selittäviä tekijöitä sekä selvittää mahdollista kausaalisuhdetta näiden kahden tekijän välillä. Tutkimuksen eri vaiheissa vahvistui käsitys filmatun väkivallan katselun ja aggressiivisuuden välisestä yhteydestä ja niiden välisestä kausaalisuhteesta. Tutkimuksessa tehdyt analyysit tukivat olettamusta siitä, että runsas väkivallan katselu lisää katsojan aggressiivisuutta. Tämä vaikutus näkyi niin tytöissä kuin pojissakin ja eniten väkivallan katselu näytti vaikuttavan ennestään vähiten aggressiivisiin lapsiin. Pidemmällä aikavälillä suoritettujen analyysien ei sijaan osoittaneet, että aggressiiviset lapset valitsisivat useammin väkivaltaisia ohjelmia katseltavakseen tai että filmatun väkivallan ja aggressiivisuuden välinen yhteys olisi kaksisuuntainen. (Viemerö 1986, 427-428.)

Viemerön (1986) esittelemän tutkimuksen mukaan keskeisimmät yksittäiset aggressiivisuutta lisäävät tekijät näyttivät olevan realistisuus käsitys eli missä määrin ohjelmaa pidettiin todenmukaisena sekä samaistuminen ohjelman sankareihin. Väkivaltaohjelmien aggressiivisiin sankareihin ja sankaritariin samaistuminen oli selvin ennuste myöhemmälle aggressiivisuudelle. Samaistuminen myös lisäsi sankareiden käyttäytymisen matkimista. Viemerön mukaan väkivaltaohjelmien katselua ja sen vaikutuksia ei kuitenkaan voida tarkastella irrallaan lapsen tai nuoren muusta kehityksestä. Lapsen suhde filmattuun väkivaltaan on monella tapaa yhteydessä hänen muuhun emotionaaliseen ja intellektuaaliseen kehitykseensä. (Viemerö 1986, 427-428.)

Vanhempien lastensa kanssa viettämän ajan suhde lasten aggressiivisuuteen. Viemerön (1986) esittelemässä tutkimuksessa ei löydetty suoranaista yhteyttä vanhempien ja lasten aggressiivisuuden välillä. Sen sijaan näiden tekijöiden välillä löydettiin monia epäsuoria yhteyksiä, kuten esimerkiksi vanhempien lapsilleen suoman ajan vähyyys muun muassa vanhempien runsaan television katselun ja satujen vähäisen lukemisen kautta. Lapset joille oli luettu satuja, eivät olleet aggressiivisia. Runsaasti televisiota katsovien vanhempien lapset olivat usein aggressiivisia ja lisäksi turhautuneita. Tämän nähtiin johtuvan siitä, ettei vanhemmilla riitä aikaa lapsilleen, ja siitä, että katsomiensa televisio-ohjelmien kautta vanhemmat välittävät lapsilleen epärealistisen kuvan maailmasta sekä epärealistisia odotuksia ja toiveita elämästä. (Viemerö 1986, 427-428.) Television lisäksi uhkia lasten hyvinvoinnille aiheuttavat Bardin (2001) mukaan

mediamaailmassa myös videoiden, tietokonepelien ja internetin sisältämä väkivalta ja alistava seksuaalisuus sekä kaupallistuva, kulutuskeskeinen ja epäekologinen elämäntapa. Lasten hyvinvoinnin kannalta merkittävinä tekijöinä Bardy näkee myös yhdyskuntasuunnittelun, lasten lähiympäristön ja naapuruston. (Bardy 2001, 19-20.) Lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä voidaan siis nähdä monet yhteiskunnassa vaikuttavat muutokset ja ilmiöt, joiden tarkastelua vaikeuttaa ongelmien määrittelyn vaikeus.

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat

Edellä olen tarkastellut hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin ilmiöitä ja käsitteiden määrittelyä, käsitteiden määrittelyssä ilmeneviä ongelmia sekä lasten hyvinvoinnin uhkakuvia. Tieteellinen kirjallisuus ei kykene tarjoamaan yhtä ainoaa määritelmää hyvinvoinnista. Käsitteenmäärittelyn vaikeus heijastuneet tässä asiayhteydessä myös julkiseen keskusteluun. Yleisönosastokirjoitukset sisältävät sekä sisällöltään että taustaltaan hyvin erilaisia kirjoituksia, jotka voivat pohjautua muun muassa asiantuntija-artikkeleihin, uutisointiin ja omakohtaisiin kokemuksiin sekä aikaisempiin yleisönosastokirjoituksiin. Tutkimukseni tarkoituksena onkin selvittää, miten lasten henkistä pahoinvointia kuvataan sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa. Hyvinvoinnin kontekstisidonnaisuudesta johtuen keskityn tutkimuksessani tarkastelemaan vain suomalaisten lasten henkistä hyvinvointia ja pahoinvointia käsitteleviä kirjoituksia, jotka on julkaistu suomalaisten sanomalehtien yleisönosastoissa. Tarkoitukseni ei ole yleistää tutkimustuloksiani koko Suomen kansaan ja heidän vallitseviksi mielipiteikseen, vaikka yleisönosastokirjoitukset ovat lähinnä toimineet aineistona yleistä mielipidettä käsittelevissä tutkimuksissa (Pietilä 2001, 19), vaan keskityn tutkimaan sitä, miten kirjoituksissa yhtenä julkisen keskustelun muotona lasten henkinen pahoinvointi rakentuu.

Tutkimukseni perustuu ajatukseen siitä, että kieli ei heijasta sosiaalista todellisuutta neutraalisti vaan on pikemminkin sosiaalisen todellisuuden tuote, joka myös itsessään tuottaa tätä sosiaalista todellisuutta. Kieltä käytetään välineenä eri asioiden saavuttamiseen, jolloin kielen eri käytöt johtavat erilaisiin lopputuloksiin. (Eskola & Suoranta 1999, 141.) Asioiden kuvailemisen tarkoituksena ei ainoastaan ole esitellä sosiaalista todellisuutta vaan myös suorittaa tiettyjä tehtäviä siinä. Toisin sanoen kielen käyttö on sekä sosiaalisen toiminnan muoto että väline. (Wooffitt 1993, 297, 303.) Kieltä ei käytetä pelkästään asioiden kuvailemiseen vaan myös sopivan version rakentamiseen niistä. Näin ollen esimerkiksi tekstit eivät niinkään kuvaa jotakin asiaa vaan pikemminkin rakentavat siitä jonkin version. (Eskola & Suoranta 1999, 141.) Yleisönosastokirjoitukset eivät siis kuvaa lasten henkistä pahoinvointia objektiivisesta ja neutraalista näkökulmasta vaan omalta osaltaan muokkaavat siitä oman version. Ihmiset rakentavat käsitteisiään lasten henkisestä pahoinvoinnista osittain näiden kirjoitusten pohjalta.

Yleisönosastokirjoitusten tarkastelussa keskityn niiden sisältöön eli siihen, millaisia merkityksiä ihmiset niissä tuottavat. Tutkimukseni ei niinkään kohdistu kirjoitusten merkitysten tuottamistapoihin, vaan sen tarkoituksena on selvittää, miten lasten henkistä pahoinvointia kuvataan yleisönosastokirjoituksissa. Tältä pohjalta tutkimusongelmat ovat muotoutuneet seuraavanlaisiksi:

1. Miten lasten pahoinvointi ilmenee ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitetään?
2. Mitkä asiat nähdään lasten pahoinvointiin johtaneina syinä ja lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä?
3. Mitä lasten pahoinvoinnille pitää tehdä? Miten voidaan ennaltaehkäistä ja korjata lasten pahoinvointia ja edistää hyvinvointia?
4. Mitä on seurannut siitä, ettei lasten pahoinvointiin ole puututtu? Mitä tulevaisuudessa seuraa, jos lasten pahoinvointiin ei puututa?
5. Millaisiin tavoitteisiin ja visioihin lasten hyvinvointiin tähtääviä ratkaisukeinoja käyttämällä voidaan päästä?

4.2 Tutkimuskohteen ja menetelmän kuvaus

4.2.1 Aineiston valinta

Keräsin tutkimusaineiston vuoden 2002 Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen vuosikerroista. Halusin valita tutkimukseeni sellaisia sanomalehtiä, jotka olisivat levikki-määrältään mahdollisimman suuria ja joita luettaisiin mahdollisimman monissa kodeissa mahdollisimman laajalla alueella Suomessa. Suuren sanomalehden laaja levikkialue mahdollistaa monipuolisemman keskustelun yleisönosastoissa kuin pienellä paikkakunnalla ilmestyvä paikallislehti. Edellytyksenä sanomalehtien valinnassa oli myös se, että lehden tuli ilmestyä päivittäin seitsemänä päivänä viikossa, jolloin ajallinen ilmestymistiheys mahdollisti keskustelun syntymisen yleisönosastoissa. Teknisistä syistä en saanut luettavakseni Helsingin Sanomien kolmea, Aamulehden kahta ja Keski-suomalaisen yhdeksää numeroa.

Tutkimistani sanomalehdistä Aamulehti ilmestyy pääasiassa Tampereella ja noin 47:ssä Tampereen ympäristöön kuuluvassa kunnassa, mutta sitä tilataan myös ympäri Suomea (Irma Pajulahti, henkilökohtainen tiedonanto 28.5.2003). Vuonna 2002 Aamulehti ilmestyi 356 päivänä (Merja Santanen, henkilökohtainen tiedonanto 27.5.2003) ja sen levikki samana vuonna oli 136 028 (Levikintarkastus Oy 2003). Aamulehden mielipidepalsta on yhden A2-sivun kokoinen ja se sijoittuu lehden neljännelle sivulle. Ilkka Timosen (henkilökohtainen tiedonanto 27.5.2003) mukaan pituusrajoitus yleisönosastokirjoituksille on Aamulehdessä 5 000 merkkiä.

Helsingin Sanomat ilmestyi vuonna 2002 myös 356 päivänä. Helsingin Sanomien levikki vuonna 2002 oli 441 325 (Levikintarkastus Oy 2003). Helsingin Sanomien mielipidepalsta on Aamulehden tavoin yhden A2-sivun kokoinen ja se sijoittuu lehden viidennelle sivulle. Tuula Valtasen (henkilökohtainen tiedonanto 28.5.2003) mukaan Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitusten pituusvaatimukset ovat joustavia, mutta pituussuosituksena pidetään enimmillään 3 600 merkkiä. Mielipidekirjoitus voi olla parin rivin mittainen tai se voi viedä jopa puoli sivua, jos se on sisällöltään hyvin kirjoitettu. Useimmiten mielipidesivun niin sanottu pääjuttu voi olla

kuvalla, piirustuksella tai lihavoinneilla varustettu ja sen tarkoituksena voi olla keskustelun käynnistäminen. (Tuula Valtanen, henkilökohtainen tiedonanto 28.5.2003.)

Keskisuomalainen ilmestyy entisen Keski-Suomen läänin alueella ja Kangasniemellä. Vuonna 2002 Keskisuomalainen ilmestyi 358 päivänä ja sen levikki samana vuonna oli 76 818. (Tommi Berg, henkilökohtainen tiedonanto 27.5.2003.) Keskisuomalaisen yleisönosaston, ”Kansa sanoo” -palstan koko on puolet A2-sivusta ja se sijoittuu lehden neljänneksi viimeiselle sivulle. Keskisuomalaisessa yleisönosastokirjoituksen pituussuositus on enimmillään 4 000 merkkiä ja myös Keskisuomalaisen mielipideosastossa on usein yksi niin sanottu pääjuttu, joka on kuvalla ja isommalla otsikolla varustettu kirjoitus. Keskisuomalaisen yleisönosastossa on yleensä vähintään viisi kirjoitusta ja kirjoituksista riippuen laajempia neljän palstan kirjoituksia voi olla myös useampia. (Jarmo Ahonen, henkilökohtainen tiedonanto 28.5.2003.)

4.2.2 Yleisönosastokirjoitukset tutkimuskohteena

Yleisönosastokirjoituksia on tutkittu empiirisesti hyvin vähän. Yleisönosastoissa esitetyt puheenvuorot ja mielipiteet kohdistuvat usein yleisönosaston ulkopuolella käytävään keskusteluun. Sanomalehtien ilmestymisaikataulu ei salli kovinkaan suurta ja aktiivista vuoropuhelua yleisönosastokirjoittajien kesken, vaan esitetyt puheenvuorot suunnataan usein yleisönosaston ulkopuolisille tahoille. (Pietilä 2001, 18-24.) Julkaistavien yleisönosastokirjoitusten valinta on toimituksellinen prosessi, mikä myös osittain vaikuttaa yleisönosastokirjoittajien väliseen vuorovaikutukseen. Tyypillistä yleisönosastokirjoituksille on eriävien mielipiteiden esittäminen. Pietilä (2001, 27) näkee kimmokkeen yleisönosastokirjoituksen kirjoittamiseen lähtevän juuri kirjoittajan erimielisyydestä aikaisemmin esitettyjä mielipiteitä kohtaan, jolloin esitetyn väitteen kokeminen vääräksi toimii ärsykkeenä mielipidekirjoituksen laatimiselle. Lukemani kolmen sanomalehden vuoden 2002 yleisönosastokirjoitukset olivat sisällöltään hyvin negatiivisia, mikä on mielipidekirjoituksille tyypillistä. Tästä syystä tutkimukseni aineiston keruu oli henkisesti raskas prosessi. Aineiston negatiivissävytteistä sisältöä kuvaa hyvin erään kirjoittajan hyvin pessimistiset loppusanat lasten asemasta ja hyvinvoinnista.

”Onneksi sentään edes syntyvyys on laskussa, sillä ei lapsia pidä kärsimään tehdäkään.” Lapsset eivät kaipaa koulun tehoaamuja, HS 23.3.2002, (19)

Tutkimuksessani keskityin tarkastelemaan kirjoituksia, joissa mainittiin käsite lasten pahoinvointi tai lasten hyvinvointi jossakin sanamuodossa. Tutkimusaineistooni kuuluivat myös kirjoitukset, joissa käsite mainittiin ilmaisuilla ”lasten on hyvä olla”, ”lasten hyvä olo”, ”lasten paha olo” ja ”lasten on paha olla”. Kirjoituksissa tuli käsitteen mainitsemisen lisäksi näkyä kirjoittajan näkemys vähintään yhteen tutkimusongelmaan. Kirjoitusten realistisuus ja todenmukaisuus eivät olleet tärkeässä asemassa, eivätkä tutkimusaineiston valintakriteereitä, sillä myös epärealistiset kirjoitukset voivat vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen (Eskola & Suoranta 1996, 107).

Yleisönosastokirjoitukset sisälsivät paljon keskustelua lapsista ja nuorista. Osassa kirjoituksia käsitteitä ”lapsi” ja ”nuori” käytettiin sekaisin ja joskus keskenään ristiriitaisesti. Kirjoittaja saattoi kirjoittaa lasten pahoinvoinnista käyttäen kuitenkin sanaa nuori. Tästä syystä kirjoitusten valinta suhteessa lasten pahoinvointiin oli vaikea tehtävä. Täysin aukotonta valintakriteeristöä oli tässä suhteessa mahdotonta tehdä, sillä eri ihmiset ymmärtävät sanat lapsi ja nuori eri tavalla ja eri-ikäisiä ihmisiä koskevana. Valintakriteerien suhteen päädyin siihen, että kirjoituksessa tuli olla lasten pahoinvoinnin lisäksi mainittuna sana lapsi tai asiayhteydestä tuli käydä ilmi, että kirjoittaja osassa tai koko kirjoituksessa viittaa ala-asteikäiseen tai sitä nuorempaan lapseen.

Kaiken kaikkiaan tutkimustani varten kävin läpi yhteensä 1 056 sanomalehden yleisönosastoa. Tutkimusaineistoni valintakriteerit täyttäviä yleisönosastokirjoituksia löysin vuoden 2002 Aamulehdestä, Helsingin Sanomista ja Keski-suomalaisesta yhteensä 53, joista puhtaaksi kirjoitettuna muodostui 74 sivua tekstiä. Kirjoitusten taustatiedot olen koonnut liitteeseen 1, jossa mainitsen sanomalehden nimen, kirjoituksen julkaisupäivämäärän, kirjoituksen otsikon ja aineistonumeron suluissa. Kirjoittajien nimet ja nimimerkit olen jättänyt pois tarkastelusta, sillä vaikka ne ovatkin kirjoitusten julkaisemisen myötä julkista tietoa, haluan silti säilyttää tutkimuksessani aineiston suhteen jonkinlaisen intymiteettisuojan. Tämä tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen on tärkeää myös valmiita aineistoja käsittelevissä tutkimuksissa (Procter 1996, 258). En siis katsonut tutkimukseni kannalta oleelliseksi sitä, millä nimellä tai nimimerkillä kirjoittaja itsensä

esitteli. Tärkeämpi oli se kuva, joka kirjoituksen lukemisen kautta lasten henkisestä pahoinvoinnista syntyi.

Tarkoitukseni ei ollut vertailla Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen yleisönosastojen antia keskenään. En siis tutkinut sitä, millaisen kuvan lasten henkisestä pahoinvoinnista saa lukemalla kunkin yksittäisen sanomalehden vuosikerran yleisönosastokirjoitukset. Vaikka pahoinvointia käsittelevien yleisönosastokirjoitusten perusilme ja julkaistujen kirjoitusten määrä vaihtelivat hieman lehdestä toiseen, pyrin rakentamaan kokonaiskuvan kaikkien kolmen sanomalehden vuosikerran perusteella.

4.2.3 Aineiston analyysin kuvaus

Tutkimukseni on kuvaileva laadullinen tutkimus, jossa tutkin kokoamaani aineistoa sisällönanalyysin keinoin aineistolähtöisesti niin sanottua grounded theory -menetelmää soveltaen. Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan sisällönanalyysiä voidaan pitää sekä yksittäisenä tutkimusmenetelmänä että väljänä teoreettisena viitekehystenä. Sisällönanalyysi on siis perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää useissa laadullisissa tutkimuksissa joko ainoana analyysimenetelmänä tai osana muista menetelmistä koostuvaa analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Aineistoa analysoin aineistolähtöisesti eli en luokitellut aineistoani minkään etukäteisolettamuksen tai -tiedon perusteella, vaan luokittelin aineiston siitä nousevien teemojen ja aihepiirien mukaan. Pyrin siihen, ettei tutkimukseni teoreettinen viitekehys vaikuttanut aineiston luokittelutapaan. Aineistolähtöisessä analysointitavassa sovelsin niin sanottua grounded theory -tutkimustapaa, jonka perusajatuksena Glaser ja Strauss (1967, 1) näkevät jäsentävän teorian muodostamisen aineiston sisällä tapahtuvan vertailemisen kautta (Moring 1998, 229). Oman tutkimukseni päämääränä ei kuitenkaan ollut teorian luominen vaan yleiskuvan muodostaminen lasten henkisestä pahoinvoinnista tutkimusaineiston sisällä tapahtuvan vertailemisen kautta. Moringin mukaan (1998, 234) aineistolähtöisessä lähestymistavassa lähdetään liikkeelle ilman hypoteeseja tai ennakko-oletuksia tutkittavasta aineistosta tai siitä löytyvistä tuloksista. Pidän tällaista puhdasta aineistolähtöisyyttä tutkimukseni osalta perusteltuna ratkaisuna, sillä tutki-

muksen aihepiirin laajuuden ja tutkimusongelmien vuoksi en voinut luokitella aineistoa minkään yksittäisen hyvinvoinnin osa-alueen tai teorian mukaan. Ratkaisuani tuki myös hyvinvoinnin tutkimus- ja tarkastelutapojen moninaisuus ja osittainen ristiriitaisuus. Tutkimusaineistoni luonteen vuoksi tutkimukseni on luonnollisesti myös tekstianalyysiä.

Koska tutkimukseni on tekstianalyysiä ja käytössäni ei ollut mitään valmista metodologiaa, jouduin muokkaamaan tutkimusmetodini itse eri tutkimuksellisten näkökulmien pohjalta. Väliwerrosen (1998, 17) mukaan tämä on nykypäivänä hyvin yleistä tekstianalyysin piirissä ja vaikea tehtävä tekstianalyysin eri menetelmien, tutkimussuuntausten ja tieteellisen kirjavuuden vuoksi. Tällöin tutkimuksessa korostuvat tutkijan tulkinta ja eräänlainen tutkimuksen tekemisen käsityötaito sekä tehtyjen tulkintojen perustelun merkitys (Väliwerrosen 1998, 36).

Tutkimuksessani tärkeään asemaan nousi tutkittaviksi valittujen yleisönosastokirjoitusten erotteleminen muista yleisönosastokirjoituksista eli miten perustelin sen, mitkä kirjoitukset kuuluivat tutkittavien yleisönosastokirjoitusten piiriin ja mitkä puolestaan jätiin tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä tutkimuskohteen määrittäminen on laadullisessa tutkimuksessa yhtä tärkeää kuin tutkimuksen perusjoukon valinta ja määrittely määrällisessä tutkimuksessa (Mäkelä 1990, 42-43). Tutkittavien kirjoitusten valinta osoittautui yhdeksi tutkimukseni vaikeimmista tehtävistä. Sanomalehdet sisälsivät paljon keskustelua lapsista ja lapsia koskevista ongelmista. Keskustelua herättäneitä aiheita yleisönosastoissa olivat muun muassa lasten yhteiskunnallisiin palveluihin kohdistuneet säästötoimenpiteet, lapset väkivaltarikosten uhreina, lasten ja nuorten väkivaltaisuus ja rikokset, alkoholin käyttö, inesti ja seksuaalinen hyväksikäyttö sekä psyykkiset ongelmat.

Valitsin aluksi tutkimusaineistokseni lähestulkoon kaikki lapsia koskevia ongelmia käsittelevät yleisönosastokirjoitukset. Valinta ei kuitenkaan tuntunut oikealta ja luotettavalta. Kun olin käynyt läpi Helsingin Sanomien ja Keskisuomalaisen vuosikerran yleisönosastokirjoitukset, päätin lukea vielä Aamulehden yleisönosastokirjoitukset ja valita tutkimusaineistokseni vain ne kirjoitukset, joissa lasten pahoinvointia tai hyvinvointia käsiteltiin ilmaisuja hyvinvointi, hyvä olo, hyvä olla, pahoinvointi, paha olo tai paha olla käyttäen. Aineistolähtöistä analysointitapaa noudatta-

vassa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analyysi tapahtuvat usein samanaikaisesti, jolloin ensimmäisten aineiston osien avulla saatu tieto suuntaa jatkossa myös muun tutkimusaineiston käsittelyä jatkuvan vertailun kautta (Moring 1998, 235). Tämä ilmeni omassa tutkimuksessani juuri tutkimusaineiston valintaperusteiden tarkentumisessa eri aiheita käsitteleviä yleisönosastokirjoituksia lukiessani.

Tehtyäni päätöksen kirjoitusten valitsemisesta lasten hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin maininnan perusteella tutkimukseni kulku nopeutui huomattavasti ja koin tehneeni tutkimuksen luotettavuuden kannalta oikean ratkaisun. Jos olisin valinnut tutkimukseni aineistoksi kaikki lapsia koskevia ongelmia käsittelevät yleisönosastokirjoitukset, tutkimus ei olisi antanut luotettavaa kuvaa siitä, millaisen käsityksen yleisönosastokirjoitusten perusteella lasten henkisestä pahoinvoinnista voi saada, vaan pikemminkin kuvan siitä, mitkä ongelmat ja asiat itse koen kuuluvaksi lasten henkiseen pahoinvointiin. Aineiston valintaan ja keräämiseen kului tutkimuksessani aikaa yhteensä noin kolme kuukautta.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeä tekijä oli myös tutkittavien kirjoitusten ilmestyminen suomalaisissa sanomalehdissä suomalaisten kirjoittamina. Koska kaikki mediassa ilmestyvä teksti on usein kirjoitettu jotakin mahdollista yleisöä silmällä pitäen, on tutkimuksessani tärkeää myös se, että itse kuulun tähän mahdolliseen yleisöön sekä kirjoittajien edustamaan kulttuuripiiriin. Aineistolähtöisessä analysointitavassa oleellista on tutkijan teoreettinen herkkyys aineiston moni-ilmeisyydelle, mihin omalta osaltaan vaikuttaa muun muassa tutkijan esiymmärrys kulttuurista, jossa hän elää (Moring 1998, 235). Vaikka kulttuurisilla teksteillä ei olekaan ennalta määriteltyjä merkityksiä, on niillä Lehtosen (1996, 187) mukaan tiettyjä aikaa ja paikkaan liittyviä toteutuvia merkityksiä, jotka muodostuvat tekstejä luettaessa. Koska itse kuulun samaan kulttuuripiiriin, jossa ja johon yleisönosastokirjoitukset on kirjoitettu, kykenin paremmin ymmärtämään teksteissä ilmeneviä, suomalaiselle kulttuurille ominaisia merkityksiä. Tällaista kirjoittajan ja lukijan välistä yhteistä kulttuurikehystä käsittelevä näkökulma saatetaan Macdonaldin ja Tiptonin (1996, 191-192) mukaan helposti ohittaa tai unohtaa mediatutkimuksia tarkasteltaessa, mikä saattaa johtaa vakaviin väärinymmärryksiin.

Yleisönosastokirjoitusten kulttuurisuudesta johtuen päädyin lukemaan kirjoituksia passiivisen lukijan näkökulmasta. Tämä näkökulma perustuu perinteiseen käsitykseen lukijoiden passiivisesta subjektiudesta, jonka taustalla on ajatus tekstien kyvystä määrätä niihin kohdistuvia luku- tapoja (Lehtonen 1996, 188). Pyrin siis ottamaan tekstejä analysoidessani huomioon mahdollisimman pitkälle juuri sen näkökulman lasten pahoinvointiin, jota kirjoittaja pyrki korostamaan. Näen myös yleisönosastokirjoitukset osana viestintää, jonka funktiona on nimenomaan kirjoittajan oman mielipiteen julki tuominen, jolloin se, millaisia mielipiteitä itse kirjoitus lukijoissaan herättää, ei kirjoittamisprosessin jälkeen ole enää kirjoittajan vaikutusmahdollisuuksien piirissä. Lehtosen mukaan (1996, 151) tekstien kirjoittajilla on kulttuurissamme enemmän valtaa kuin tekstien lukijoilla, mikä myös osaltaan tukee ratkaisuani tarkastella yleisönosastokirjoituksissa itsessään esiintyviä näkökulmia ja merkityksiä. Kirjoitusten herättämien erilaisten tulkintojen ja näkökulmien tutkiminen aktiivisen lukijan näkökulmasta ei ollut pro gradu -tutkielman suomissa puitteissa mahdollista, kuten ei myöskään sen tutkiminen, millaiset ihmiset yleisönosastokirjoituksia kirjoittavat.

Yleisönosastojen keskustelun sisältöä pyrin kuvailemaan sisällönanalyysille tyypillisten teemoittelun ja tyypittelyn avulla ja tätä kautta löytämään vastaukset tutkimusongelmiini. Lähestyin aineistoa tutkimusongelmieni kautta ja alleviivasin tutkimusongelmien kannalta jollakin tavalla oleelliset kohdat kirjoituksista. Tämän jälkeen pohdin, minkä tutkimusongelman pohjalta tehtyyn kysymykseen kukin alleviivattu tekstikohta voisi vastata, vai jääkö se sittenkin tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimusongelmieni pohjalta jaoin tutkimusaineistoni alleviivatut tekstiosat neljään eri pääluokkaan, joista kukin vastasi sisällöltään neljättä pääluokkaa lukuun ottamatta yhteen tutkimusongelmaan. Ensimmäinen tutkimusongelma ”miten lasten pahoinvointi ilmenee ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitetään” muodosti ensimmäisen pääluokan ”*pahoinvoinnin kuvaus*”. Toinen tutkimusongelma ”mitkä asiat nähdään lasten pahoinvointiin johtaneina syinä ja lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä” muodosti pääluokan ”*pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät*”. Kolmas pääluokka ”*ehdotukset, ratkaisut ja keinot - mitä pitäisi tehdä*” muodostui kolmannen tutkimusongelman ”mitä lasten pahoinvoinnille pitää tehdä, miten voidaan ennalta-

ehkäistä ja korjata lasten pahoinvointia ja edistää hyvinvointia” pohjalta. Neljännen pääluokan ”*seuraukset, tavoitteet ja visiot*” muodostivat tutkimusongelmat neljä ”mitä on seurannut siitä, ettei lasten pahoinvointiin ole puututtu, mitä tulevaisuudessa seuraa, jos lasten pahoinvointiin ei puututa” ja viisi ”millaisiin tavoitteisiin ja visioihin lasten hyvinvointiin tähtääviä ratkaisukeinoja käyttämällä voidaan päästä”. Tämä on sisällönanalyysin luokittelua yksinkertaisimmassa muodossaan eli aineiston jakamista luokkiin ja niiden esiintyvyyden laskemista (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95). Jokaisen kommentin luokittelin vain yhteen alaluokkaan kuuluvaksi, joten sama maininta ei voinut toistua kahdessa eri alaluokassa.

Luokittelua seurasi eräänlaisen kaaviokuvan tekeminen jokaisesta yksittäisestä tutkimusaineistoon kuuluvasta kirjoituksesta. Tällä tavalla sain selville jokaisen kirjoituksen keskeisen sisällön ja kirjoittajan tekstistä ilmenevän näkökulman rakenteen. Kaaviokuvien tekemisessä pyrin käyttämään mahdollisimman paljon kirjoittajien omia ilmaisuja. Glaserin ja Straussin (1967) mukaan tutkijan tulisi käyttää tutkittavien omia ilmaisuja aina, kun se on mahdollista ymmärtääkseen tutkittavaa asiaa systemaattisesti, mutta mennä tutkimuksessa myös näitä ilmaisuja syvemmälle (Fielding 1996, 164). Ainoastaan pitkät perustelut tai laajalle alueelle tekstissä ulottuvat mielipiteen ilmaisut jouduin merkitsemään kaaviokuvaan suppeammassa muodossa sisältöytiminä. Moringin (1998, 246) mukaan aineistolähtöisessä analysointitavassa myös vastausten käsittely kokonaisuuksina on mahdollista, kun etsitään kappaleiden tai vastausten keskeistä sisältöä. Tutkimuksessani tämä menetelmä osoittautui käyttökelpoiseksi erityisesti vaikeasti luokiteltavien kirjoitusten kohdalla, jolloin tekstin osien luokittelu olisi ollut tutkimusongelmien pohjalta mahdotonta kirjoittajan omia ilmaisuja käyttäen.

Jos yleisönosastokirjoituksissa oli mainittu sama käsite useampaan kertaan ja kaikki maininnat selvästi kuuluivat saman pääluokan ja teema-alueen alle, otin käsitteen tarkasteluun vain yhtenä mainintana. Tarkoituksenani ei ollut laskea mainintojen määrää, vaan tutkia vain kirjoitusten perussanomaa lasten henkisestä pahoinvoinnista. Jos kirjoituksessa pidettiin esimerkiksi vanhempien välinpitämättömyyttä syynä lasten pahoinvointiin ja asia mainittiin neljä kertaa, ei kirjoituksen lukija todennäköisesti pidä vanhempien välinpitämättömyyttä neljä kertaa enemmän syynä lasten pahoinvointiin kuin asiaa, joka kirjoituksessa mainitaan vain kerran. En siis keskit-

tynyt tarkastelemaan sanojen ilmenemistiheyttä, vaan kunkin kirjoituksen sisältämää käsitystä lasten henkisestä pahoinvoinnista. Havainnollistaakseni luokitteluani olen koonnut liitteeseen 2 esimerkin helposti luokiteltavasta mielipidekirjoituksesta ja liitteeseen 3 esimerkin vaikeammin luokiteltavasta kirjoituksesta.

Luokittelussa kaikista tutkimukseen valikoituneista yleisönosastokirjoituksista ei löytynyt vastauksia kaikkiin tutkimusongelmiin. Jokaisen kirjoituksen kohdalla vastaus tuli kuitenkin löytyä vähintään yhteen tutkimusongelmaan. Luokittelun luotettavuutta lisäsi se, että käsittelin osaa kirjoituksista ja niiden luokittelua kolmen muun henkilön kanssa ja vertailin omia ratkaisujani heidän näkemyksiinsä. Erityisesti vaikeasti luokiteltavien osioiden kohdalla keskustelin asiasta tutkimuksen ulkopuolisen henkilön kanssa, jolloin yhdessä pohtien teimme ratkaisun tekstiosion luokittelun suhteen. Tällainen osittainen tutkijatriangulaatio eli yksittäisen luokittelijan sijasta useamman tutkijan käyttö tutkimusaineiston käsittelyssä lisää dokumenttiaineistoja käsittelevien tutkimusten luotettavuutta (Macdonald & Tipton 1996, 199).

Luokittelun jälkeen käsittelin kutakin pääluokkaa yhtenä kokonaisuutena ja kirjoitin jokaista pääluokkaa koskevat kommentit tietokoneelle. Kirjoitukset erotin toisistaan numeroinnin perusteella. Puhtaaksi kirjoittamisen jälkeen etsin jokaisen pääluokan sisältä samoja aihepiirejä käsitteleviä mielipiteitä, joista muodostuivat pääluokkien teema-alueet. Teemoittelun avulla aineisto pyritään kuvaamaan tiettyjen esiin nousevien teemojen kautta, jolloin aineisto esitetään pääasiassa sanallisessa muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95). Teemoittelussa pääluokat ”pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät” ja ”ehdotukset, ratkaisut ja keinot - mitä pitäisi tehdä” muodostuivat hyvin pitkälle toisiaan tukeviksi. Ongelmien syinä nähtiin tietyt asiat ja näihin asioihin puuttumalla ongelma nähtiin mahdolliseksi ratkaista. Näihin pääluokkiin löytyi myös eniten kannanottoja ja tätä kautta myös vastauksia tutkimusongelmiini. Sen sijaan pääluokat ”pahoinvoinnin kuvaus” ja ”seuraukset, tavoitteet ja visiot” muodostuivat teemoittelutaan kaikista muista pääluokista poikkeaviksi.

Teema-alueiden muotoutumisen ja selkiytymisen jälkeen luokittelin aineiston alaluokiksi lasten elämään liittyvien aihepiirien mukaan. Osaan teema-alueista sisältyi myös tekstiosioita, joille ei

löytynyt sopivaa alaluokkaa teema-alueen sisältä. Nämä muista eroavat tekstiosat käsittelin joko erikseen luokittelemattomina tai kunkin teema-alueen sisällä enemmän yhteisiä piirteitä saaneiden tekstiosoiden ja mielipiteiden jälkeen.

Tutkimuksessani valmiin kirjallisen aineiston analyysi oli hyvin haasteellinen ja vaikea tehtävä. Tutkimukseni aineistona toimineita yleisönosastokirjoituksia ei ollut kirjoitettu varta vasten tähän tutkimukseen käytettäväksi, joten vastausten löytäminen tutkimusongelmiin oli joskus vaikeaa, mutta joskus myös suhteellisen helppoa riippuen siitä, mistä näkökulmasta kirjoittaja lasten pahoinvointia lähestyi ja mikä oli hänen kirjoituksensa tarkoitus. Procterin (1996, 262) mukaan valmiiden aineistojen analyysin haasteellisuus piilee juuri siinä, miten muiden tarkoituksien pohjalta muodostunut aineisto voidaan saada vastaamaan tutkimusongelmiin ja aineistolle esitettyihin kysymyksiin. Osittain juuri tästä syystä johtuen luokittelusta ei voinut saada ehdotonta ja täysin aukotonta. Esimerkiksi päivähoiton osalta oli välillä vaikea määritellä, pitikö kirjoittaja lasten ylisuuria päivähoitoryhmiä yhteiskunnallisen päätöksenteon tuloksena vai päivähoiton sisäisenä ongelmana. Tästä syystä alaluokista muodostui pikemminkin toisiaan täydentäviä kuin toisensa täysin poissulkevia. Tämä näkökulma lukijan tulee huomioida tutkimuksen tuloksiin perehtyessään. Grounded theory -tyyppiselle lähestymistavalle on kuitenkin tyypillistä luokittelun joustavuus, jolloin luokittelussa käytettävien kategorioiden tarkoitus on nimetä menomaan auttaa hahmottamaan tutkittavaa aineistoa (Moring 1998, 252). Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi pyrin luokittelemaan tekstiosioita niiden sanojen perusteella, joita kirjoittajat itse käyttivät. Tämä ei kuitenkaan ollut aina helppo tehtävä, joten luokittelu muuttui joidenkin kirjoitusten kohdalla osittain tutkimuksen edetessä. Pieni osa tekstiosioista löysi oman paikkansa luokittelussa vasta tutkimuksen tulososaa kirjoittaessani.

5 TULOKSET

Tutkimusaineistoni 53 yleisönosastokirjoituksessa käsiteltiin pääasiassa lasten henkistä pahoinvointia hyvinvoinnin esiintyessä vain tavoitteena tai tilana, jota ei ollut. Lasten pahoinvointi mainittiin kirjoituksissa jossakin sanamuodossa 57 kertaa ja hyvinvointi puolestaan 34 kertaa. Kirjoituksista kymmenessä mainittiin ainoastaan hyvinvointi, kun taas pelkästään sana pahoinvointi esiintyi 32:ssa. Sekä pahoinvointi että hyvinvointi mainittiin 11 yleisönosastokirjoituksessa.

Ensimmäinen tutkimusongelma ”miten lasten pahoinvointi ilmenee ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitetään” muodosti ensimmäisen pääluokan ”*pahoinvoinnin kuvaus*”. Toinen tutkimusongelma ”mitkä asiat nähdään lasten pahoinvointiin johtaneina syinä ja lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä” muodosti pääluokan ”*pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät*”. Kolmas pääluokka ”*ehdotukset, ratkaisut ja keinot - mitä pitäisi tehdä*” muodostui kolmannen tutkimusongelman ”mitä lasten pahoinvoinnille pitää tehdä, miten voidaan ennaltaehkäistä ja korjata lasten pahoinvointia ja edistää hyvinvointia” pohjalta. Neljännen pääluokan ”*seuraukset, tavoitteet ja visiot*” muodostivat tutkimusongelmat neljä ”mitä on seurannut siitä, ettei lasten pahoinvointiin ole puututtu, mitä tulevaisuudessa seuraa, jos lasten pahoinvointiin ei puututa” ja viisi ”millaisiin tavoitteisiin ja visioihin lasten hyvinvointiin tähtääviä ratkaisukeinoja käyttämällä voidaan päästä”.

Tutkimusaineisto oli sisällöltään hyvin monipuolinen ja moni-ilmeinen. Yleisönosastokirjoitukset sisälsivät jonkin verran eroavia mielipiteitä, mutta pääasiassa mielipiteiden osalta kirjoituksissa käytiin yksinpuhelua. Osassa kirjoituksia kommentoitiin tai kritisoiitiin kuitenkin myös tutkimusaineiston tai yleisönosaston ulkopuolista tekstiä. Eri tekstien kirjoitustyyliä olivat pääasiassa selkeitä ja helposti ymmärrettäviä, mutta joissakin kirjoituksissa ironian käyttö vaikeutti analysointia.

5.1 Pahoinvoinnin kuvaus

Pahoinvoinnin kuvaus -pääluokan teemoittelin neljään eri teema-alueeseen. Teemoittelu perustui pääasiassa siihen, missä ympäristössä tai tilassa pahoinvointi tai siihen liitetyt ongelmat ilmenevät tai mitä tilaa tai ympäristöä ne koskettivat. Poikkeuksen muodosti ainoastaan teema-alue ”päihteet, alkoholi ja huumeet”, joka oleellisesti erosi sisällöltään muista pahoinvoinnin kuvaus -pääluokan teema-alueista. Pahoinvoinnin kuvaus -pääluokan kolme muuta teema-aluetta käsitelivät lapsen sisäisiä ongelmia ja tuntemuksia, lapsen lähipiiriä ja elinympäristöjä sekä yhteiskuntaa. Pahoinvoinnin kuvaus -pääluokan teemojen luokittelussa ei löytynyt keskenään ristiriitaisia käsityksiä, mikä helpotti luokittelua huomattavasti. Yhdessäkään kirjoituksessa ei mainittu, miten lasten henkinen pahoinvointi ei kirjoittajan mielestä ilmene. Mikään näkemys ei kumonnut jonkin toisen kannanoton sisältöä.

5.1.1 Lapsen sisäiset ongelmat ja tuntemukset

Lasten sisäisiä ongelmia ja tuntemuksia käsittelevään teema-alueeseen laskin kuuluvaksi kaikki tunne-elämään, kehitykseen ja mielenterveyteen liittyvät asiat sekä lapsen käytöksen, jos sitä ei voinut selkeästi luokitella missään tietyssä ympäristössä tai yhteisössä ilmeneväksi. Osa teema-alueen kannanotoista oli moniselitteisiä, mikä vaikeutti niiden luokittelua. Lapsen sisäisten ongelmien ja tuntemusten alaluokiksi muodostuivat mielenterveysongelmat, tunne-elämän ja kehityksen häiriöt, puutteet perustarpeissa, käyttäytymisessä ilmenevät ongelmat ja tunnetasolla

ilmenevät ongelmat, jotka ilmenivät negatiivisina tunteina ja asenteina. Näiden lisäksi teema-alue sisälsi myös jonkin verran kannanottoja, joiden selkeä luokittelu ei onnistunut.

Mielenterveysongelmat. Osassa lasten pahoinvointia käsittelevissä kirjoituksissa pahoinvointi liitettiin tai sen nähtiin ilmenevän mielenterveysongelmina, psyykkisinä ongelmina, mielenterveyden häiriöinä ja nuorten itsemurhina.

”[...] miten kyetään vastaamaan lasten ja nuorten mielenterveysongelmien ja yleisen pahoinvoinnin lisääntymiseen.” Perhekeskuksia vanhemmuuden tueksi, HS 11.3.2002, (15)

Kaiken kaikkiaan selkeään ja sisällöltään melko yksimieliseen mielenterveysongelmia käsittelevään alaluokkaan laskin kuuluvaksi myös häiriintyneisyyden, vaikka se terminä olisi voinut viitata myös kehityksen tai tunne-elämän häiriöihin. Häiriintyneisyys kuitenkin kirjoittajan mukaan johti tilanteeseen, jossa nuorille päästään antamaan hoitoterapiaa, mikä saattaa viitata mielen-terveyteen, kuten seuraava katkelma kyseisestä kirjoituksesta osoittaa.

”[...] jotka ovat olleet sitä mieltä, että maamme lasten pahoinvointi on suurten ikäluokkien edustajien syytä [...] Oliko se joskus 1970-luvun alussa, kun sosiaalipsykologit keksivät vapaan kasvatuksen. Otettiin opettajilta ja lasten vanhemmilta rankaisuvilta pois. Tämä olikin nerokas suunnitelma. Tiedettiin, että vapaa kasvatusta tuottaa häiriintyneitä nuoria, joille päästään antamaan hoitoterapiaa.” Vapaalla kasvatuksella on työllistävä vaikutus, KS 5.1.2002, (1)

Varsinaisten mielenterveysongelmien lisäksi lasten pahoinvointi liitettiin myös lasten ja nuorten kehitykseen ja tunne-elämään liittyviin häiriöihin. Näiden kahden alaluokan välinen ero on häilyvä, sillä myös tunne-elämän häiriöt voidaan tulkita merkkeinä mielenterveyden häiriöstä. Erotin kuitenkin alaluokat toisistaan, koska kirjoittajat eivät välttämättä kuitenkaan pitäneet kaikkia häiriöitä ja mielenterveysongelmia samoina asioina.

Häiriöt tunne-elämässä ja kehityksessä. Lasten henkisen pahoinvoinnin nähtiin ilmenevän myös erilaisina häiriöinä kehityksessä ja tunne-elämässä.

”Osa peruskoululaisista on tunne-elämältään tai muussa kehityksessään niin häiriintyneitä, etteivät he hyödy tavanomaisesta opetuksesta. Entä muut oppilaat? Osa heistäkin voi koulussa huonosti ja menettää oppimismotivaationsa koulun yksipuolisuuden takia.” Oppimistulokset eivät takaa koulun laatua, HS 17.2.2002, (12)

Tunne-elämän häiriöiden lisäksi kirjoituksissa käsiteltiin paljon myös lievempää tunne-elämän oirehtimista. Tunnetasolla lasten pahoinvointi liitettiin erilaisiin negatiivisiin tunteisiin ja asenteisiin.

Negatiiviset tunteet ja asenteet. Mielenterveysongelmiin sekä tunne-elämän ja kehityksen häiriöihin liittyen lasten henkinen pahoinvointi liitettiin tai se ilmeni myös erilaisina negatiivisina tunteina ja asenteina, joita ei kuitenkaan nimetty varsinaisiksi ongelmiksi tai häiriöiksi. Negatiivisia tunteita ja asenteita käsittelevä alaluokka eroaa siis kahdesta edellä mainitusta alaluokasta siten, ettei negatiivisia tunteita ja asenteita voi nimetä epänormaaleiksi tai häiriöiksi, sillä kyseessä ovat normaalit tunteet ja asenteet, joita jokainen ihminen joskus tuntee. Lasten pahoinvointiin viittasi pikemminkin näiden negatiivisten tunteiden ja asenteiden lisääntyminen entisestään. Negatiivisina tunnetiloina ja asenteina kirjoituksissa mainittiin turvattomuus, välinpitämättömyys, levottomuus, ahdistuneisuus, sulkeutuneisuus, masennus, pelot, kostoasenteet ja viha.

”Herää siis kysymys, mistä pitäisi aloittaa, jotta lapsemme ja nuoremme voisivat paremmin. On surullista katsoa, miten iloinen ja avoin lapsi muuttuu pikku hiljaa ahdistuneemman ja sulkeutuneemman oloiseksi.” Aikuisilta pahat mallit lapsille, AL 3.6.2002, (20)

Näiden lisäksi esimerkkinä negatiivisista tunteista ja asenteista mainittiin myös tunnekylmyys, jonka myös voi liittää kuuluvaksi tunne-elämään. Tunnetilojen ja asenteiden lisäksi kirjoittajat käsitelivät myös lapsen käyttäytymistä ja siinä ilmeneviä ongelmia lasten pahoinvoinnista kirjoittaessaan.

Käyttäytymisessä ilmenevät ongelmat. Lasten pahoinvoinnin ilmenemisenä tai siihen liitettyinä ongelmana kirjoittajat mainitsivat myös oirehdinnan, joka viittasi oireiden näkymiseen lapsen käyttäytymisessä, mutta joka ei sinällään yksilöinyt käyttäytymisessä ilmeneviä piirteitä. Oireilun ja huonon käyttäytymisen lisäksi kirjoituksissa mainittiin negatiivisen huomion hakeminen, keskittymiskyvyn puute, aggressiivisuus, kiroilu ja kilpailu sekä ylivilkkaus, konfliktiherkkyys ja levottomuus.

”Yli 20 prosenttia sosiaalibarometriin liittyvän hyvinvointikyselyn asiantuntijoista piti 13-17-vuotiaiden lasten ja nuorten tilannetta huonona tai melko huonona (Törrönen 2001). [...] mut-

ta jo ala-asteella 9-12 ikävuoden välillä riskit saattavat olla nähtävissä ylivilkkautena, konfliktiherkkytenä, väkivaltaisuutena ja levottomuutena.”

Mielenterveyden, kehityksen, tunne-elämän ja käyttäytymisessä ilmenevien lapsen sisäisten ongelmien eli sekä psyykkisten että emotionaalisten pulmien lisäksi lasten pahoinvointi liitettiin myös lasten fyysisten tarpeiden tyydyttämättä jättämiseen eli puutteelliseen perushoivaan.

Puutteet perushoivassa. Osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että lasten henkinen pahoinvointi ilmeni perushoivassa olevien puutteiden ja pulmien kautta. Osassa kirjoituksia näiksi puutteiksi mainittiin hylkäämisen kokeminen sekä väsymys ja unihäiriöt.

”Lapsen ja nuoren elämässä on pääsääntöisesti paljon sosiaalisia riskejä ja hyvinvointivajeita ennen vakavaa rikosta. Näitä voivat olla [...] tai perushoivaan liittyvät vajeet, kuten riittämätön uni, ruoka ja puhtaus.” Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta, HS 10.4.2002, (24)

Edellä mainittujen näkemysten lisäksi lasten pahoinvointi liitettiin tai sen nähtiin ilmenevän asioina, joiden luokittelu oli käytettyjen termien yleisluontoisuuden ja niiden tarkemman kuvailun puuttumisen vuoksi vaikeaa. Edellä mainitsemieni alaluokkien ulkopuolelle jäivät tyhjiys, riskit, väärinkäsitykset, täyttymättömät toiveet, huomaamaton traumatisoituminen ja muut traumaan liittyvät vaikutukset sekä epätodellisuudessa eläminen. Lapsen sisäisten tuntemusten ja oireilun sekä käyttäytymisessä näkyvien tunnepohjaisten oireiden lisäksi osassa kirjoituksia lasten pahoinvointi liitettiin tai sen nähtiin ilmenevän myös selkeästi lapsen lähipiiriin ja eri elinympäristöihin kohdistuvina tai heijastuvina ongelmina.

5.1.2 Lapsen pahoinvoinnin heijastuminen lapsen lähipiiriin ja elinympäristöihin

Ongelmat koulussa. Suurin osa lapsen lähipiiriin heijastuvaa pahoinvointia kirjoituksessaan käsittelevistä näki lasten pahoinvoinnin ilmenevän tai liitti sen erilaisiin ongelmiin kouluympäristössä. Ongelmina mainittiin muun muassa erityisopetuksen jonot, oppimismotivaation menetys, ongelmat koulumenestyksessä ja oppimisvaikeudet. Näiden lisäksi enemmän keskustelua herättivät koulukiusaaminen, häiriköinti koulussa sekä lasten yksinäisyys iltapäivisin.

”Ymmärrämme lasten yksinäisyyden iltapäivisin, mutta ratkaisu ei voi olla kouluajan pidentäminen. Lapset ovat suurissa ryhmissä koko päivän, ja melu on aikamoinen. Kaikilla koululaisilla ei ole hyvä olla. Koulukiusaaminen, oppimisvaikeudet ym. ongelmat ovat arkipäivää. [...] Haluamme järjestää lastemme iltapäivät sellaisiksi, että heillä on hyvä olla ja he saavat tehdä mielekkäitä asioita.” Koulupäivät ovat jo kyllin pitkiä, HS 10.4.2002, (25)

Kouluympäristön lisäksi kirjoituksissa ilmeni myös monia yksittäisiä näkökulmia. Lapsille suunnattujen julkisten palvelujen osalta lasten pahoinvointi liitettiin myös eri instituutioita koskeviin ongelmiin ja niihin kohdistuviin tarpeisiin, kuten jonoina ilmenevään *lasten ja nuorten psykiatrisen hoidon tarpeeseen, lasten pärjäämättömyyteen ilman kohdennettuja erityisiä auttamistoimia, lastensuojelun tarpeeseen ja perheneuvolainen palvelujen kysyntään*. Ihmissuhdetasolla lasten pahoinvointi ilmeni tai se liitettiin *ongelmiin ihmissuhteissa ja syrjäytymiseen vertaisryhmästä ja toveripiiristä*. Lisäksi kirjoituksissa mainittiin myös *sosiaaliset riskit ja hyvinvointivajeet sekä sosiaalinen vakavampi oireilu*. Vaikka näitä näkökulmia esiintyi kutakin vain yksi, kokosin niistä jokaisen omaksi alaluokakseen, sillä jokainen yksittäinen näkökulma nostaa esiin lasten pahoinvoinnin hyvin erilaisen ilmenemismuodon tai ympäristön. Lasten lähipiiriin sijasta osa kirjoittajista liitti lasten pahoinvoinnin laajemmassa ympäristössä näkyviin sekä yhteiskuntaan vaikuttaviin ja siihen heijastuviin oireisiin ja ongelmiin.

5.1.3 Yhteiskuntaan kohdistuvat ja heijastuvat oireet

Lasten ja nuorten väkivaltaisuus ja väkivaltarikokset. Yleisönosastokirjoituksissa mainituista yhteiskuntaan kohdistuvista ja siihen heijastuvista oireista yksi laajimmin huomiota saanut ongelma oli väkivalta, joka ilmeni niin lasten ja nuorten väkivaltaisuutena kuin väkivaltarikoksinakin. Väkivalta kohdistui pääasiassa muihin, mutta seuraavan esimerkin kirjoittajan mukaan se saattoi kohdistua muiden lisäksi myös lapseen itseensä. Kirjoituksissa käytettiin pääasiassa käsitteitä väkivalta ja väkivaltarikokset, mutta asia ilmaistaan myös termillä ”hirveät teot”.

”Olemme jo useamman vuoden tienneet, että lasten oirehdinta, väkivaltaisuus itseään tai muita kohtaan ei johdu siitä, elääkö lapsi ns. hyvässä vai huonossa perheessä. Väkivaltaisen teon tehneen lapsen taustaan eivät välttämättä kuulu ulkoapäin havaittavat perhevaikeudetkaan. [...] Väkivaltaiset elokuvat, videot ja tietokonepelit ovat yksi selitystekijä lasten ja nuorten pahoinvoinnin taustalla. Hirveitä tekoja ei toki estetä nostamalla esiin yksi taho kerrallaan, [...]” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Väkivaltaisuuden ja väkivaltarikosten lisäksi kirjoittajia puhututtivat myös lasten ja nuorten tekemät rikokset yleensä.

Lasten ja nuorten rikollisuus. Yleisönosastokirjoituksissa lasten pahoinvointi liitettiin myös lasten ja nuorten rikollisuuden muodostamaan yhteiskunnalliseen ongelmaan. Rikollisuuden nähtiin lisääntyneen ja se saattoi ilmetä myös erilaisina rikos- ja vankilakierteinä, kuten seuraavan esimerkin kirjoittaja asiaa kuvailee.

”Valtaosalla lapsiamme ja nuoriamme tuntuisi menevän vielä hyvin, mutta osa oirehtii sitäkin hälyttävästi [*sic*]. [...] Poliisi on erityisen huolissaan joutuessaan tekemisiin sen kasvavan joukon kanssa, jonka uhkana on joutuminen rötös-, rikos- ja vankilakierteeseen.” Nuoret eivät tunne rajoja, AL 25.10.2002, (47)

Kaikkien kirjoittajien mielestä lasten ja nuorten yhteiskunnalle ja muille ihmisille tuottama harmi ja menetykset eivät olleet rikoksiksi asti tulkittavia ongelmia. Osa kirjoittajista yhdisti lasten pahoinvoinnin lasten ja nuorten erilaisiin häiriökäyttäytymisen muotoihin.

Lasten ja nuorten häiriökäyttäytyminen. Erilaista häiriökäyttäytymistä ilmaistiin yleisönosastokirjoituksissa häiriköinnin ja häiriökäyttäytymisen lisäksi erilaisten tekojen kautta. Näiksi teoiksi mainittiin pahanteko, seinien töhriminen ja hautakivien kaataminen sekä huomion hakeminen kyseenalaisilla tempuilla.

”Tosiasia on, että rakkaudella kasvatettu lapsi, josta on huolehdittu riittävästi, ei syyllisty mihinkään ei toivottavaan. Hänellä ei ole tarvetta hakea huomiota kyseenalaisilla tempuilla eikä häiriköimällä tuoda esille pahaa oloaan.” Järkeä mukaan lasten kasvatukseen, KS 19.6.2002, (31)

Edellä mainitut lasten ja nuorten väkivaltaisuus, rikollisuus ja häiriökäyttäytyminen ovat kaikki olleet yhteiskunnan kannalta turhia kustannuksia tuottavia tekoja, joihin lapset ja nuoret syyllistyvät. Kirjoituksissa lasten pahoinvointi liitettiin kuitenkin myös ongelmiin, joissa lapsi tai nuori nähdään uhrina. Näistä eri näkökulmista eniten keskustelua herätti lasten ja nuorten syrjäytyminen.

Lasten ja nuorten syrjäytyminen. Yhtenä lasten pahoinvoinnin ilmenemismuotona tai siihen liitettynä ongelmana kirjoituksissa mainittiin syrjäytyminen. Erona lapsen lähipiiriin liittyvien ongelmien yhteydessä mainittuun vertaisryhmästä ja toveripiiristä syrjäytymiseen tässä alaluokassa syrjäytymisestä puhuttiin yleisellä tasolla, jolloin se julkisessa keskustelussa useimmiten yhdistetään juuri laajemmasta yhteisöstä ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Syrjäytymisen lisäksi lasten pahoinvointi saattoi ilmetä myös syrjäytymisriskinä.

”Yli 20 prosenttia sosiaalibarometriin liittyvän hyvinvointikyselyn asiantuntijoista piti 13-17-vuotiaiden lasten ja nuorten tilannetta huonona tai melko huonona (Törrönen 2001). 29 prosenttia 7-12-vuotiaista lapsista ilmaisi puutteita ja pulmia perushoivassaan sekä riski syrjäytymiseen oli vakava (Järventie 1999).” Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta, HS 10.4.2002, (24)

Edellä mainittujen lasten hyvinvoinnin yhteiskunnallista ilmentymistä koskevien alaluokkien lisäksi yhdessä kirjoituksessa lasten ja nuorten pahoinvointiin liitettiin myös *nuorisotyöttömyyden kasvu*. Yhteiskunnalliselta tasolta yksilökeskeisemmälle tasolle siirryttäessä lasten ja nuorten pahoinvoinnin tarkasteluun otettiin myös päihteiden, alkoholin ja huumeiden käyttö.

5.1.4 Päihteet, alkoholi ja huumeet

Osassa yleisönosastokirjoituksia lasten pahoinvoinnin nähtiin ilmenevän lasten ja nuorten *päihteiden, alkoholin ja huumeiden* käyttönä. Käyttö saattoi ilmetä myös kokeiluina, mutta pääasiassa kirjoitukset viittasivat säännölliseen ja vakavampaan päihteiden, alkoholin tai huumeiden käyttöön.

”Tuskin missään muualla 10-12 -vuotiaat toikkaroivat umpikännissä viikonloppuisin. Tuskin missään muualla huumeiden käyttö alkaa yhtä varhain kuin meillä.” Nuoret eivät tunne enää rajoja, AL 25.10.2002, (47)

Alkoholin, huumeiden ja päihteiden käyttöä ei kuitenkaan pelkästään tarkasteltu lasten pahoinvoinnin ilmentymänä, vaan osassa kirjoituksia *alkoholi ja huumeet* nähtiin myös *syynä lasten ja nuorten pahoinvointiin*. Pahoinvoinnin syynä alkoholin ja huumeiden käyttöä tarkastelevat kirjoitukset eivät kuitenkaan maininneet tuolloin lapsia alkoholin ja huumeiden käyttäjinä, vaan

alkoholin käyttäjiksi mainittiin nuoret ja huumeiden käytöstä kirjoitettiin nykypäivän ongelmana yleisellä tasolla.

”Kirjoittaja viittaa myös 1960-lukuun, jolloin tukia ei juurikaan ollut ja silti lapset hoituivat. No, silloin ei myöskään ollut esimerkiksi käsiin räjähtävää huumeongelmaa, alati vaihtuvia työpaikkoja, jatkuvia patkätöitä, koko päivän ohjelmia syytävää tv:tä, videoita, nettiä, kaikkialta tulvivaan pornoa, mainoksia yms.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Lasten pahoinvoinnin kuvausta käsittelevän pääluokan sekä sen sisältämien teema-alueiden ja alaluokkien kirjoitusten määrät olen koonnut taulukkoon 1. Taulukosta ilmenee, kuinka eniten kirjoituksissa keskustelua herättivät lasten sisäiset ongelmat ja tuntemukset vaihdellen negatiivisista tunteista mielenterveyden, tunne-elämän ja kehityksen ongelmiin sekä käytöksen tasolle. Lisäksi lasten pahoinvointi saattoi näkyä myös puutteina lasten perushoivassa. Näitä pahoinvoinnin ilmenemismuotoja käsiteltiin yhteensä 35 yleisönosastokirjoituksessa. Seuraavaksi eniten lasten pahoinvoinnin ilmenemismuotona tai siihen liitettyinä ongelmina käsiteltiin sen yhteiskuntaan kohdistuvia ja heijastuvia oireita, joihin otettiin kantaa yhteensä 17 yleisönosastokirjoituksessa. 14 kirjoituksessa lasten pahoinvoinnin nähtiin heijastuvan lapsen lähipiiriin ja elinympäristöihin. Lasten pahoinvoinnin ilmenemistä päihteiden, alkoholin ja huumeiden käyttönä käsiteltiin puolestaan seitsemässä kirjoituksessa.

TAULUKKO 1. Pahoinvoinnin kuvaus: miten lasten pahoinvointi ilmenee ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitetään.

Teema-alue ja alaluokat	Alaluokan kirjoitusten määrä	Teema-alueen kirjoitusten määrä
Lapsen sisäiset ongelmat ja tuntemukset		35
Mielenterveysongelmat	6	
Häiriöt tunne-elämässä ja kehityksessä	4	
Negatiiviset tunteet ja asenteet	10	
Käyttäytymisessä ilmenevät ongelmat	7	
Puutteet perushoivassa	5	
Luokittelemattomat	5	

(jatkuu)

TAULUKKO 1. (jatkuu).

Lapsen pahoinvoinnin heijastuminen lapsen lähipiiriin ja elinympäristöihin		14
Ongelmat koulussa	11	
Psykiatrisen hoidon tarve	1	
Kohdennettujen auttamistoimien tarve	1	
Lastensuojelun tarve	1	
Perheneuvoloiden palveluiden kysyntä	1	
Ongelmat ihmissuhteissa	1	
Syrjäytyminen vertaisryhmästä ja toveripiiristä	1	
Sosiaaliset riskit ja hyvinvointivajeet	1	
Sosiaalinen vakavampi oireilu	1	
Yhteiskuntaan kohdistuvat ja heijastuvat oireet		17
Lasten ja nuorten väkivaltaisuus ja väkivaltarikokset	7	
Lasten ja nuorten rikollisuus	5	
Lasten ja nuorten häiriökäyttäytyminen	4	
Lasten ja nuorten syrjäytyminen	7	
Nuorisotyöttömyyden kasvu	1	
Päihteet, alkoholi ja huumeet		7
Päihteet	3	
Huumeet	3	
Alkoholi	2	
Alkoholi ja huumeet lasten pahoinvoinnin synnä	2	2

Huom. Yhdessä kirjoituksessa saattoi esiintyä useita eri näkökulmia, joten teema-aluetta tai pääluokkaa käsittelevien kirjoitusten yhteismäärää ei voi laskea alaluokkien tai teema-alueiden kirjoitusten määriä yhteenlaskemalla.

5.2 Pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät

Pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät -pääluokka sai kirjoituksissa kaikkein eniten kannanottoja. Koska on vaikea vetää selvää rajaa hyvinvoinnin loppumisen ja pahoinvoinnin alkamisen välille, selkeää jakoa pahoinvoinnin syiden ja hyvinvoinnin uhkatekijöiden välille ei voinut tehdä. Jos yksilö ei voi hyvin, voidaanko hänen automaattisesti olettaa voivan pahoin, vai onko näiden kahden alueen välillä jonkinlainen harmaa alue, jonka ei voida lukea kuuluvan kumpaankaan käsitteeseen. Tästä käsitteiden jaottelun vaikeudesta johtuen keskityn käsittelemään pahoinvoinnin syitä ja hyvinvoinnin uhkatekijöitä seuraavassa yhtenä kokonaisuutena. Syyt ja uhkatekijät -pääluokan teema-alueiksi muodostuivat ”haitallinen virikeympäristö”, ”ajassamme oleva henkinen köyhyys”, ”talouden ja päätöksenteon vahingollisuus” sekä ”lapsen elinympäristöjen sisäiset ongelmat”.

5.2.1 Haitallinen virikeympäristö

Selkeimmin muista teema-alueista erottuvaksi ja jossain määrin erilliseksi kokonaisuudeksi muodostui ”haitallinen virikeympäristö”, jonka luokittelin pääasiassa eri virikeympäristössä käytettyjen medioiden mukaan. Kokonaisuudessaan haitallinen virikeympäristö -teema-alue vaikutti sisällöltään hyvin yksimieliseltä, eikä toisistaan eroavia kannanottoja medioiden vaaroista lasten hyvinvoinnin kannalta juurikaan esitetty. Poikkeuksen tälle muodostivat lasten ja nuorten kirjojen noituussisältöjä käsittelevät kirjoitukset. Haitallista virikeympäristöä käsittelevän teema-alueen ensimmäinen alaluokka käsitteli *virikeympäristöä yleisellä tasolla* ja muun muassa siinä tapahtuneita muutoksia. Yleiseen virikeympäristöön kuuluivat kirjoitukset, joissa eri mediat mainittiin esimerkinomaisesti ja niitä käsiteltiin sisällöllisenä kokonaisuutena. Kriitikkiä sai osakseen eri medioiden informaatio- ja kuvatulva, joka nähtiin lapsille vahingollisena.

”Lapsella ei ole mahdollisuutta ymmärtää ja jäsentää kaikkea sitä informaatiota ja kuvatulvaa, mitä hän televisiosta, lehdistä, mainoksista ja netistä näkee. Kaiken näkeminen ja kuuleminen repivät rikki sitä salaisuuksien verhoa, jota lapsi tarvitsee aitoon lapsuuteen. Aikuisten maailma avautuu lapsen eteen liian varhain.” Varastammeko lastemme lapsuuden? HS 13.11.2002, (49)

Eri medioiden informaatio- ja kuvatulvan kritisointi ei pelkästään kohdistunut vain medioiden sisältöön yleensä, vaan osansa kriitikeistä saivat myös lapsille ja nuorille suunnatut yksilöidymät mediasisällöt ja niiden vahingollisuus lapsen psyyken kehitykselle.

”Lasten vanhempien vain harvoin peräämä arvokritiikki tai väkivalta- ja seksisisältöjen ihmettely lapsille ja nuorille tarkoitetuissa videoissa, peleissä ja muussa mediasisällössä on pantu mm. teknologiakielteisyyden tiliin. Yleensä asiasta esitetyt kriittiset kysymykset ja hätähuudot hiljenevätkin viimeistään silloin, kun aletaan sekoittaa väline (video, pelit) ja sisällöt (seksi, väkivalta) toisiinsa. Näin mahdollistuu monen lapsen ja nuoren ”huomaamaton” traumatisoituminen sinänsä hyvän välineen, mutta psyykkistä kehitystä särkevän sisällön ääressä.” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

”Kirjoittaja viittaa myös 1960-lukuun, jolloin tukia ei juurikaan ollut ja silti lapset hoituivat. No, silloin ei myöskään ollut esimerkiksi [...] kaikkialta tulvivaa pornoa, mainoksia yms.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Virikeympäristössä ja eri medioiden sisällöissä keskustelua ja vastustusta herättivät juuri väkivalta- ja seksisisällöt, joiden arkipäiväistymistä ja lasten maailmaan tulemistä kirjoittajat vastustivat yksimielisesti. Eri medioita yleisellä tasolla käsittelevän keskustelun lisäksi kirjoituksissa pureuduttiin myös eri medioihin yksilöidysti. Eniten keskustelua kirjoittivat *televisio, videot ja elokuvat*, jotka olen koonnut yhdeksi alaluokaksi. Nämä mediat herättivät keskustelua niiden väkivalta- ja seksisisällöistä.

”Samanlaista lasten oirehdintaa on vastaanotollemme tullut televisiokanavien vaikutuksesta. [...] Uusia trauman aiheuttajia televisiossa ovat mm. kolmosen Dark Angel -ennakkomainokset, joissa irtopäätä väännettiin hartioista irti ennen iltaseitsemää, kun lastenohjelmat olivat toisella kanavalla juuri päättyneet. [...] Lisäksi ”lapsuudenlyhennystalkoisiin” ovat osallistuneet televisiokanavien esittämät prostituutiomainokset [...] Ainakin kesällä näitä mainoksia tuli televisiosta jo iltayhdeksältä.” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Traumatisoitumisen lisäksi kirjoitusten mukaan muun muassa television väkivaltasisältöjen nähtiin olevan yhteydessä lasten ja nuorten väkivallantekoihin, mikä viittaa Viemerön (1986, 427-428) esittelemiin tutkimustuloksiin runsaan väkivallan katselun ja aggressiivisuuden välisestä yhteydestä. Kirjoitusten perusteella väkivalta ei tunkeutunut lasten elämään vain television, videoiden ja elokuvien kautta, vaan lapsille vahingollisena mediana näyttäytyivät myös tietokoneet tietokonepelien ja internetin kautta. Nämä näkemykset kokosin yhteen alaluokaksi *tietokonepelit ja internet*. Näistä erityisesti tietokonepelit näyttäytyivät väkivaltaisina ja lapsille vahingollisina.

”Emme ole huomanneet, että valtaosaa väkivaltaan totuttavista lasten tietokonepeleistä, joissa pelaaja saa tappaa kunnes avunhuudot ovat lakanneet, saa niiden haitallisuudesta huolimatta näyttää tai myydä myös lapsille.” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Tietokoneiden lisäksi myös internet mainittiin lapsille haitallisten asioiden joukossa, mutta sen vahingollisuutta ja sisältöä ei kuitenkaan eritelty tarkemmin. Internet esiintyi vain jonkinlaisena yleisenä pahana lasten hyvinvoinnin kannalta.

Haitallinen virikeympäristö -teema-alueen neljänneksi alaluokaksi muodostui *lasten- ja nuortenkirjallisuus*, jonka käsittely keskittyi kirjallisuuden noita- ja velhosisältöihin. Näiden sisäl-

töjen haitallisuudesta lapsille ei oltu yksimielisiä, vaan keskustelua käytiin siitä, onko lastenkirjallisuudessa esiintyvä noituuden käsittely varsinainen pahoinvoinnin syy, vai onko todellinen syy lasten henkiseen pahoinvointiin jossakin muualla. Seuraavassa esitän katkelmia näistä kahdesta keskenään vuoropuhelua käyvistä kirjoituksesta.

”Kirjoista suurin osa tuntuu olevan pullollaan noituutta, velhoutta, loitsuja tai muuta yliluonnollista. [...] Nyt juoni ja henkilöt on rakennettu poikkeuksetta niin, että lapsi samaistuu helpoiten taikuuksia tekevään velhoon tai noitaan. Samalla saa tilaa ajattelutapa, jossa noituudella ja loitsuilla saa valtaa ja voi raivata epämiellyttävät ihmiset pois tieltäni [*sic*]. [...] Voisiko yksi syy lasten ja nuorten pahoinvointiin, tyhjyyteen ja psyykkisiin ongelmiin tulla tästä kehityksestä?” Noitus vie lapsia väärille teille, HS 11.2.2002, (8)

”Parhaimmillaan noitakirjat ovat hyviä satu- tai fantasiakertomuksia, jotka tarjoavat lapselle elämyksiä. Ne muuttuvat tosielämän toiminnaksi vain ääritapauksessa. [...] [silti] liika on liikaa. Vaikka monet lapset ja nuoret ovat innoissaan Pottereista, kaikki eivät suinkaan ole. [...] Kirjallisuus ei silti pahimmillaankaan anna lapselle niin hämmentäviä virikkeitä kuin nopeatempoiset tv-ohjelmat, joita lapsi ei ehdi samassa tahdissa käsitellä tai käsittää. Laadukas lastenkirjallisuus tarjoaa lapselle nimenomaan henkisen hyvinvoinnin rakennuspuita.” Noidille löytyy kyllä vaihtoehtoja, HS 13.2.2002, (9)

Eri medioiden ja virikeympäristön aiheuttamien hyvinvoinnin uhkatekijöiden ja pahoinvoinnin syiden käsittely jäi kuitenkin kirjoitusten määrää ajatellen melko vähäiseksi. Sen sijaan eniten syiden ja uhkatekijöiden osalta mielipiteitä herätti ajassamme ilmenevä henkinen köyhyys.

5.2.2 Ajassamme oleva henkinen köyhyys

Ajassamme olevaan henkiseen köyhyyteen olen koonnut ne pahoinvoinnin syinä ja hyvinvoinnin uhkatekijöinä nähtävät seikat, jotka ovat jollakin tavalla abstrakteja kulttuuriimme, aikaamme, asenteisiimme ja julkisen keskustelun sisältöön liittyviä heikkouksia tai vikoja. Ajassamme oleva henkinen köyhyys muodostui kaikkein laajimmaksi pahoinvoinnin syitä ja hyvinvoinnin uhkatekijöitä käsitteleväksi teema-alueeksi. Osassa kirjoituksia näkemykset erosivat toisistaan huomattavasti. Näin ollen ajassamme oleva henkinen köyhyys myös sisällöllisesti erosi haitallisen virikeympäristön jokseenkin homogeenisesta teema-alueesta. Ajassamme olevan henkisen köyhyyden teema-alueen sisällä keskustelua herättäneitä aiheita olivat muun muassa vanhemmat ja vanhemmuus, aikuiset yleensä, lasten yleinen kasvuympäristö, yhteiskunnan osallisuus lasten pahoinvoinnissa sekä kulttuurin ja julkisen keskustelun vinoutuneisuus. Näistä

eniten näkemyseroja löytyi vanhempien ja vanhemmuuden käsittelyssä. Vanhemmuuden ja vanhempien edesottamuksia käsitteleviin alaluokkiin olen liittänyt myös yleisesti perheeseen ja kotiin henkisenä ympäristönä kohdistuneet kommentit.

Vanhemmat ja perhe syyllisinä. Osassa kirjoituksia syynä lasten henkiselle pahoinvoinnille tai uhkatekijänä heidän hyvinvoinnilleen nähtiin vanhemmat, koti ja perhe. Tämän näkemyksen mukaan syy vanhempien, kodin ja perheen syyllisyyteen löytyi näistä itsestään, jolloin mitään tiettyä perheen ulkopuolista tahoa ei suoraan syyllistetty. Vanhemmat saatiin nähdä *kyvyttöminä vanhemmuuteen* ja vanhemmalle kuuluvien tehtävien hoitamiseen.

”Kärjistäen voidaan sanoa, ettei nykyihminen osaa hoitaa itseään. Voidaanko silloin myöskään olettaa, että hän osaisi hoitaa jälkeläisiään?” Neuvolat edistävät perheiden hyvinvointia, HS 30.1.2002, (5)

Kirjoittaja kyseenalaistaa nykyihmisen kyvyn hoitaa jälkeläisiään eli lapsiaan ja näkee tähän syynä sen, ettei nykyihminen kykene hoitamaan edes itseään. Näin ollen kyvyttömyys vanhemmuuteen on ihmisessä itsessään, hänen osaamattomuudessaan, vaikka kirjoittaja jättääkin kertomatta, mistä hänen mielestään tämä kyvyttömyys johtuu. Kyvyttömyys vanhemmuuteen saattoi näkyä myös taitamattomuutena tunteiden ilmaisemisessa. Yhtenä ongelmana mainittiin muun muassa vanhempien kyvyttömyys osoittaa omaa välittämistään lapsilleen, kuten seuraavan esimerkin kirjoittaja asian kuvailee.

”[...] ettei nuori käytä päihteitä siksi, ettei hän tietäisi riskejä, vaan siksi, ettei hän välitä. Nuori ei välitä, koska hän kokee, ettei hänestä välitetä. Voi tuntua kummalliselta, että nuori kokee näin, koska useimmat vanhemmat kai kuitenkin välittävät lapsistaan. Ongelma näyttää olevan, etteivät vanhemmat kykene ilmaisemaan välittämistään tai etteivät he saa viestiään perille. [...] Jos vanhemmat eivät kykene ”välittämään välittämistään”, lapsen perusturvallisuus järkkyy.” Perhekeskuksia vanhemmuuden tueksi, HS 11.3.2002, (15)

Esimerkistä ilmenee, että vanhemmat välittävät lapsestaan, mutta eivät puutteellisilta taidoiltaan kykene vanhemman rooliin. Osassa kirjoituksista ilmeni kuitenkin näkemys siitä, että vanhemmat pilaavat lastensa mahdollisuudet henkiseen hyvinvointiin oman vastuuntunnottomuuden tai välinpitämättömyyden vuoksi, jolloin vanhemmuuden nähdään olevan jollakin tavalla hukassa.

”Vastuuntunnottomat vanhemmat joille oman lapsen hoito ja kasvattaminen näyttää olevan vastenmielisin tehtävä tässä maailmassa ansaitisivat kyllä jonkinlaista pakkohoitoa.” Järkeä mukaan lasten kasvatukseen, KS 19.6.2002, (31)

”Lapset ovat avuttomia puolustamaan itse itseään, eikä hoitohenkilökunnalle ole annettu minäkäänlaisia mahdollisuuksia puolustaa heitä omilta vanhemmiltaan. Lapsia pidetään pitkiä aikoja hoidossa yhteen menoon. [...] Se, että lapsia tuodaan hoitoon illoiksi tai öiksi silloin, kun kyseessä on vanhempien tai vanhemman tarve päästä lapsestaan eroon joksikin aikaa, ei ole oikeutettu syy lapsen hoitoon tuomiselle.” Lapsilta puuttuvat oikeudet, AL 1.8.2002, (33)

Vanhempien ja perheen syyllisyys saattoi näkyä myös viallisina elämäntapoina, jolloin pahoinvoinnin syyn tai hyvinvoinnille aiheutuvan uhkan nähtiin syntyvän perheenjäsenten vääränlaisessa arkipäivän toiminnassa. Elämäntapoihin saatettiin viitata niin yleisellä tasolla kuin perheenjäsenten ajankäytön suhteenkin muun muassa jopa suoranaisin lapsiin kohdistuvina laiminlyönteinä tai vanhempien läheisyyden puuttumisena.

”Lapsi ei kärsi väärinpäin laitetuista nutuista tai pari astetta liian viileästä kylpyvedestä, mutta oman vanhemman osoittaman lämmön ja läheisyyden puuttumista hän saattaa kantaa kehoonsa monia vuosikymmeniä ja oirehtia sen mukaisesti muun muassa työyhteisössään.” Isäkuukausi lisää perheiden hyvinvointia, HS 7.4.2002, (21)

”Tällaisessa kodissa ei onni viihdy, mutta se on varma kasvualusta pahoinvoinnille. Tämä vaikuttaa negatiivisesti myös pari- ja ihmissuhteisiin sekä menestymiseen koulussa ja työpaikalla. Syypää tähän kaikkeen ei ole perhe instituutiona, vaan sen jäsenten elämäntavat.” Tärkeät asiat täytyisi määritellä, AL 14.1.2002, (2)

Vaikka toisen esimerkin kirjoittaja onkin sitä mieltä, ettei perhe instituutiona ole syypää siihen, että kodista muodostuu kasvualusta pahoinvoinnille, näki osa kirjoittajista kuitenkin merkittävänä tekijänä lasten henkisessä pahoinvoinnissa juuri perheinstituution kriisiytymisen. Tämä kriisiytyminen ilmeni epävakaina perhesuhteina ja perheiden hajoamisena, mitä myös Tamminen (2001, 13-14) pitää uhkana lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Riski saattoi liittyä niin lasten omiin perheisiin kuin heidän vanhempiansa rikkinäiseen perhetaustaankin.

”Lapsen ja nuoren elämässä on pääsääntöisesti paljon sosiaalisia riskejä ja hyvinvointivajeita ennen vakavaa rikosta. Näitä voivat olla epävakaat perhesuhteet, [...]” Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta, HS 10.4.2002, (24)

”Perhe instituutiona on neuvolasta tarkasteltuna kriisissä. Huomattava osa tulevista vanhemmista oli lähtöisin avioero-perheistä tai he ovat jo toisen tai kolmannen polven tulevia yksinhuoltajia.” Neuvolat edistävät perheiden hyvinvointia, HS 30.1.2002, (5)

Toisaalta tämä näkemys lapsen perhetaustasta syypäänä lapsen henkiseen pahoinvointiin sai vastaansa myös kritiikkiä. Pahoinvoinnin ei välttämättä nähty liittyvän lapsen huoltajien määrään tai perheen hyvään tai huonoon yhteiskunnalliseen statukseen, kuten myös Järventie (2001, 41, 68) on todennut pohtiessaan lapsen sosioekonomisen taustan ja pahoinvoinnin välistä yhteyttä..

”Lapsen hyvin- tai pahoinvointi ei johdu siitä, asuuko hän yhden tai kahden huoltajan kanssa, vaan siitä, onko hänen tukenaan ainakin yksi aikuinen, johon hänellä on riittävän hyvä suhde.” Yksikin huoltaja voi riittää, HS 24.10.2002, (46)

”Olemme jo useamman vuoden tienneet, että lasten oirehdinta, väkivaltaisuus itseään tai muita kohtaan ei johdu siitä, elääkö lapsi ns. hyvässä vai huonossa perheessä.” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Vanhempia ja perhettä ei kuitenkaan nähty pelkästään syyllisinä lasten henkiseen pahoinvointiin. Osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että jokin ulkopuolinen taho esti vanhempia ja perhettä toimimasta lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Nämä kirjoittajat käsittelivät vanhempia ja perhettä uhreina.

Vanhemmat ja perhe uhreina. Vanhempien ja perheiden uhriasema näyttäytyi kirjoituksissa kahdella eri tavalla. Toisaalta yhteiskunta, kulttuuri tai jokin muu kodin ulkopuolinen taho tai tekijä asetti esteitä vanhemmuudelle. Näitä vanhemmuutta estäviä tekijöitä olivat muun muassa rankaisuvallan vieminen vanhemmilta, vanhemmuuden vähäinen arvostus ja uhka siitä, että vanhemmilta viedään oikeus vanhemmuuteen.

”Jos lapselta viedään oikeus vanhempiin ja inhimillisiin hoitomuotoihin, näkyvät seuraukset lasten ja perheiden pahoinvointina, mistä riittänee esimerkkejä mm. koulumaailmasta. Myös vanhempien oikeus vanhemmuuteen on uhattuna. Hetki laatuaikaa päivässä ja koulutetut kasvattajat eivät korvaa kiireetöntä yhdessäoloa vanhempien kanssa.” Hoitomuoto lapsen ehdoilla, HS 14.8.2002, (35)

Esteiden lisäksi uhri-näkökulmasta tarkasteltuna vanhempien nähtiin joutuvan toimimaan myös monien sellaisten paineiden alla, joihin heillä ei juuri ollut vaikutusmahdollisuuksia. Nämä paineet nähtiin pääasiassa työhön tai työttömyyteen liittyvinä, taloudellisina ja sosiaalisina ongelmina, joiden vaikutukset myös Saulin (2001, 37) mukaan voivat siirtyä välillisesti lapsiin perheen sisäisen ilmapiirin kautta.

”Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan nuorten väkivallan riski lisääntyy, jos perheeseen kasaantuu erilaisia sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia.” Yksikin huoltaja voi riittää, HS 24.10.2002, (46)

”Jokainen meistä tietää, että vanhemmat ja huoltajat toimivat tänään monien paineiden alaisena, joko ei ole työtä tai sitä on liikaa; jos puuttuu lapsensa asioihin, puuttuu niihin liikaa; jos käyttää asiantuntija-apua, on hukannut koko vanhemmuutensa.” Lisää viisautta lastensuojeluun, AL 9.9.2002, (41)

Vanhempien ja perheen lisäksi syinä lasten henkiselle pahoinvoinnille ja uhkatekijöinä lasten hyvinvoinnille nähtiin myös aikuiset yleensä. Tällöin kirjoittaja ei yleensä yksilöinyt tarkemmin, keitä aikuisia hän tarkoittaa.

Aikuiset syyllisinä. Aikuisten vahingollisuus lasten hyvinvoinnin kannalta näyttäytyi pääasiassa aikuisten viallisten asenteiden ja heidän lapsille tarjoamiensa vääränlaisten käytösmallien kautta. Aikuiset nähtiin itsekkäinä, vastuuntunnottomina ja omaa etuaan tavoittelevina.

”Löytyisikö selitys yksinkertaisesti meidän aikuisten asenteista ja antamistamme yleisistä malleista: määrättömästä itsekkyydestä ja ahneudesta, välinpitämättömyydestä, näköalattomuudesta. Lapsia kyllä yhä tehdään, mutta lapsista ei välitetä, rakkauden ja turvan asemesta annamme rahaa. Oma etu on tärkeämpi kuin lapsen etu.” Nuoret eivät tunne enää rajoja, AL 25.10.2002, (47)

Aikuisten syyllisyys lasten pahoinvointiin saattoi kirjoituksissa näkyä myös tekojen ja tekemätömyyden kautta lasten toiminnan rajoittamisena, lapsuuden arvon mitätöimisenä, aikuisten poissaolona tai aikuisten ymmärtämättömyytenä lapsia, lapsuutta ja jopa elämää kohtaan.

”Kaataessamme tänä päivänä aikuisten asioita, aikuisen vastuuta lastemme päälle ja vaatiesamme heiltä yhä aikaisempia suorituksia ja päätöksiä, me aikuiset varastamme lapsiltamme heidän lapsuuttaan. [...] Me aikuiset varastamme lapsuutta myös silloin, kun käytämme koneita inhimillisen läsnäolon korvikkeina. [...] Varastammeko lapsiltamme aitoa lapsuutta myös silloin, kun erotamme heidät liian varhain läheisistä ihmisistä ja uskomme, että he selviävät pitkistä erossa oloista? [...] Mihin perustuu se aikuisten usko, että kolmivuotiaalla on välineitä säilyttää nämä suhteet suuressa hoitoryhmässä vaihtuvien hoitajien keskellä?” Varastammeko lastemme lapsuuden? HS 13.11.2002, (49)

”[...] kuinka pitkälle aikuiset ovat lapsista vieraantuneet, kun ammattilaiset esittävät toistuvasti kysymyksen: miten voi arvioida lasten ja nuorten vointia?” Yksikin huoltaja voi riittää, HS 24.10.2002, (46)

Aikuisten näkeminen syyllisenä lasten henkiseen pahoinvointiin ilmeni kirjoituksista hyvin samaan tapaan kuin vanhempien syyllisyyskin, muun muassa välinpitämättömyytenä ja osaamattomuutena sekä poissaolona lasten elämästä, mikä myös tutkimusten valossa nähdään yhdeksi lasten pahoinvointia selittäväksi tekijäksi (ks. Tamminen 2001, 13-14). Astetta yleisemmälle ja kenties myös abstraktimmalle tasolle keskustelua veivät näkemykset lasten henkisen pahoinvoinnin syiden liittymisestä lasten yleiseen kasvu ympäristöön ja lapsuuteen itseensä.

Yleisen kasvu ympäristön vahingollisuus. Lasten yleisen kasvu ympäristön vahingollisuuteen laskin kuuluvaksi kaikki ne kirjoitukset, joissa syynä lasten pahoinvointiin tai uhkana hyvinvoinnille nähtiin jokin lasten kasvuun ja kehitykseen liittyvä tekijä, jonka kirjoittaja ei yksilöinyt kuuluvan nimenomaan vanhempiin, aikuisiin, yhteiskuntaan tai lapsuuden instituutioihin. Kirjoituksissa käsiteltiin niin lasten kasvu ympäristöä yleisellä tasolla kuin siinä tapahtuneita muutoksiakin. Elinympäristössä lasten kannalta vahingollisina muutoksina nähtiin toisaalta muun muassa liiallinen tavarapaljous ja tekemisen puute, toisaalta kiire ja teknologian ylivalta arkielämässä.

”[...] enemmistö 7-14-vuotiaista lapsista voi huonosti. Lapsuuden ympäristö alkoi ratkaisevasti muuttua 1990-luvulla. Elämää hallitsee kiire. Lapsen arjen nykyiset rakenteet ovat lasten kestokyvyille liian rankkoja.” Rauhallinen lapsuus auttaa kasvamaan, HS 17.10.2002, (45)

”Riippuvuus on siirtynyt lapsen ja vanhemman väliltä lapsen ja teknologian suhteeksi.” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Kirjoituksissa käsiteltiin myös lasten aikaisempaa aikuistumista ja kasvu ympäristön asettamia vaatimuksia lasten itsenäisyydelle ja suorituksille. Nämä näkökulmat kiteytyvät hyvin seuraavassa esimerkissä, jossa kirjoittaja kritisoi lasten kasvu ympäristön asettamia vaatimuksia lapsuudelle ja lapsille.

”Varhaista itsenäistymistä, älyllisyyttä ja suorituksia korostava ympäristö köyhdyttävät [sic] lastemme elämänlaatua.” Varastammeko lastemme lapsuuden? HS 13.11.2002, (49)

Kasvu ympäristön vahingollisia piirteitä ei käsitelty pelkästään yleisellä tasolla, vaan huomiota kiinnitettiin myös puutteelliseen tai vääränlaiseen kasvatukseen, mahdollisiin aikuisten välisiin

ongelmiin kasvatusyhteisössä ja kasvuympäristön epäsosiaalisuuteen sekä lasten huolenpidon puutteellisuuteen, jota Järventie (1999) pitää merkinä lisääntyneestä syrjäytymisriskistä.

”Lapsen ja nuoren elämässä on pääsääntöisesti paljon sosiaalisia riskejä ja hyvinvointivajeita ennen vakavaa rikosta. Näitä voivat olla [...] vaarallinen ja epäsosiaalinen kasvuympäristö, epäsosiaalinen vertaisryhmä, yksinäisyys, hylättynä eläminen [...] tai perushoivaan liittyvät vaheet, kuten riittämätön uni, ruoka ja puhtaus.” Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta, HS 10.4.2002, (24)

Osa kirjoittajista oli myös sitä mieltä, että lasten asema ja elinmahdollisuudet ovat huonontuneet. Lapsilla ei ole tai heille ei anneta valmiuksia puolustaa itseään ja aikuiset eivät jostakin syystä heitä puolusta.

”[...] lasten asema on vain huonontunut. Lapset ovat armaassa synnyinmaassamme vain yleistä riistaa.” Lapset eivät kaipa koulun tehoamuja, HS 23.3.2002, (19)

”Lapset ovat avuttomia puolustamaan itse itseään [...]” Lapsilta puuttuvat oikeudet, AL 1.8.2002, (33)

”Lapset eivät pysty tuomaan esille omia tarpeitaan ja puolustamaan niitä [...]” Tuhoisaa säästää lastenpsykiatriassa, HS 7.9.2002, (39)

Lasten kasvuympäristön muuttumisen lisäksi uhkana lasten hyvinvoinnille tai syynä heidän henkiseen pahoinvointilleen nähtiin myös yhteiskunta, sen vääränlainen toimintatapa ja myös yhteiskunnassa tapahtuneet muutosilmiöt.

Yhteiskunnalliset ongelmat. Suomalainen yhteiskuntarakenne ja sen eri tahot saivat osakseen kritiikkiä kirjoituksissa. Syinä lasten henkiseen pahoinvointille tai hyvinvoinnin uhkatekijöinä nähtiin myös yhteiskunnassa olevat useat muutosilmiöt ja yhteiskunnan kykenemättömyys tai haluttomuus heikompien jäsentensä auttamiseen, mikä saattoi ilmetä muun muassa yhteiskunnallisena avun saamisena yleensä liian myöhään. Yhtenä yleisen pahoinvoinnin aiheuttajana ja näin ollen myös lasten elämään vaikuttavana seikkana nähtiin köyhyys sekä kasaantunut ja pitkäaikainen yhteiskunnallinen huono-osaisuus, joista erityisesti köyhyyden on todettu kosketavan lapsia ja lapsiperheitä (Karvonen ym. 2000, 19, 21). Eniten huomiota kirjoituksissa saivat yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja asenteet. Rahan nähtiin olevan yhteiskunnan johtava

arvo, mikä näkyi muun muassa päättäjien tietynlaisena kovuutena ja valheellisuutena sekä yhteiskunnan kalseana ja välinpitämättömänä suhtautumisena lapsiperheisiin.

”Kenties perheeseen, vanhemmuuteen ja lapsuuteen liitetty keskustelu antaa viitteitä suomalaisesta yhteiskunnasta, jota toisen maailmansodan jälkeen on jälleenrakennettu vahvasti uskoen materiaalsen hyvinvoinnin lisäävän myös henkistä hyvinvointia. Kenties materiaalsen hyvinvoinnin tavoittelussa on unohtunut henkinen ja mahdollisesti myös sosiaalinen hyvinvointi. Samaan aikaan 1990-luvun alun laman jälkeen suomalainen yhteiskunta on alkanut eriarvoistua. [...] Taloudellisen kasvun myötä niitä, jotka eivät ole päässeet jaloilleen, on helpompi pitää itse syyllisenä ahdinkoonsa. [...] Materiaalsen hyvinvoinnin tavoittelu on saanut unohtamaan yhteiskunnallisen solidaarisuuden. [...] Perheen ulkoiset tekijät eivät välttämättä aina selitä lasten pahoinvointia, mutta edelleenkään ei ole syytä hylätä tasa-arvoisuuden periaatetta. Sosiaali-tieteissä on jo kauan todettu, että kasaantunut ja pitkäaikainen yhteiskunnallinen huon-osaisuus altistaa riskeille ja syrjäytymiselle.” Mikä selittää lasten pahoinvointia? HS 8.3.2002, (14)

Kirjoituksissa kritiikkiä sai osakseen myös yhteiskunnan pyrkimys kasvatusvastuun siirtämi- seen muille kuin vanhemmille.

”Yhteiskunnassa siirretään vastuuta lapsista liikaa muille kuin vanhemmille. Jo pienestä pitäen kannustetaan viemään lapsi hoitoon. Lasten on muka parempi olla hoidossa. Nyt olemme menettämässä myös kouluikäiset yhteiskunnan huomaan enenevässä määrin, jos kokopäiväkoulu toteutuu.” Koulupäivät ovat jo kyllin pitkiä, HS 10.4.2002, (25)

Yhteiskuntaan kohdistuneesta kritiikistä osansa sai myös työelämä. Työelämää syytettiin tois- saalta työmarkkinoiden ja -suhteiden epävakauudesta, toisaalta työelämän negatiivisista vaiku- tuksista ja suhtautumisesta lapsiin.

”Lapsen etu on ymmärrettävä kansakunnan tulevaisuuden, meidän kaikkien etuna, ja siksi työmarkkinat on saatava joustamaan lapsen ehdoilla eikä lapset työmarkkinoiden ehdoilla, ku- ten nykyisin liian usein käy.” Hoitomuoto lapsen ehdoilla, HS 14.8.2002, (35)

Yhteiskuntaa hieman laajemmalla ja abstraktimmalla tasolla ongelmia käsittelevät räkökulmat olen koonnut yhteen alaluokaksi kulttuurin ja julkisen keskustelun vinoutuneisuus.

Kulttuurin ja julkisen keskustelun vinoutuneisuus. Yleisönosastokirjoituksissa otettiin kan- taa kulttuurissamme ja ajassamme oleviin arvoihin ja ajattelutapoihin. Yleensä vallalla nähtiin olevan materialistinen ja itsekeskeinen ajattelu ja toimintatapa, joka heijastui luonnollisesti myös lapsiin ja siihen tapaan, jolla heitä kohdeltiin. Kirjoittajat valittelivat yhteisöllisyyden katoamista,

epävarmaa tilannetta elämässä yleensä sekä tehokkuuden, rahan ja taloudellisesti tuottavan työn arvostamista lasten, hoivaamisen ja lastenhoitotyön jäädessä aliarvostettuun asemaan.

”Peräti neljäsosa lapsistamme voi huonosti. Miksi? Siksi, että meillä ei haluta panostaa lasten maailmaan tai koko lapsuuteen.” Suomen pienet lapset eivät ole suolapatsaita, HS 4.3.2002, (13)

”Kaikkineen lastenhoito on alipalkattua ja aliarvostettua työtä, tehdään sitä sitten missä tahansa. [...] Toisaalta silloin vielä olivat mummot ja vaarit lähellä, oli sisaruksia ja aivan erilainen ymmärrys yhteisöllisyydestä kuin tänä päivänä. Elämän peruspuitteet olivat pysyvämmissä ja vakaammassa kantimissa kuin nykyään.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Osa kirjoittajista koki myös juuri suomalaisen kulttuurin lapsiin kohdistamien epäinhimillisten odotusten ja asenteiden johtavan tilanteeseen, jossa lapset eivät voi hyvin.

”Monessa Euroopan maassa alle 12-vuotiaan lapsen jättäminen yksin on lailla kielletty. Meillä yllpeillään sillä, että jo esikoululaiset selviävät iltapäivistään itsenäisesti.” Raha ei näytä riittävän lasten hyvinvointiin, HS 21.8.2002, (36)

Kulttuurin ja arvojen viallisuuden lisäksi osa kirjoittajista kritisoi myös julkisen keskustelun sisältöä ja tiedotusvälineiden tapaa käsitellä lapsiin ja kasvatukseen kohdistuvaa tietoa. Julkista keskustelua pidettiin sekavana, syyllistävänä ja turhaan kiistelyyn keskittyvänä, jonka seurauksena olennaiset asiat jäävät käsittelemättä. Eräs kirjoittaja oli myös sitä mieltä, että julkisessa keskustelussa vanhempien esittämä arvokritiikki ja huoli lapsuudesta ohitetaan ja mitätöidään.

”[...] ettei käy kuten monesti aikaisemminkin: vanhemman esittämä huoli lasten saamista malleista perusteltiin pois käytännön tosiasioilla, arvokysymykset ohittaen (HS 5.11.). Näin on välttytty keskustelemasta siitä, mikä lasten ja nuorten arvomaailman vinouttaa tai peräti tuhoaa [...] Lasten vanhempien vain harvoin peräämä arvokritiikki tai väkivalta- ja seksisisältöjen ihmettely lapsille ja nuorille tarkoitetuissa videoissa, peleissä ja muussa mediasisällössä on pantu mm. teknologiakielteisyys tiliin. Yleensä asiasta esitetyt kriittiset kysymykset ja hätähuudot hiljenevätkin viimeistään silloin, kun aletaan sekoittaa väline (video, pelit) ja sisällöt (seksi, väkivalta) toisiinsa.” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Ajassamme olevan henkisen köyhyiden tema-alueen sisällöstä poiketen kirjoituksissa otettiin kantaa myös konkreettisiin toimenpiteisiin ja toimintaan tai niiden puuttumiseen. Näistä yhteiskunnallista toimintaa koskevat kannanotot olen koonnut talouden ja päätöksenteon vahingollisuus -tema-alueeksi.

5.2.3 Talouden ja päätöksenteon vahingollisuus

Teema-alueena talouden ja päätöksenteon vahingollisuus käsittelee konkreettisia taloudellisia toimenpiteitä ja päätöksentekoa talous-, perhe-, koulu- ja sosiaalipoliittisen toiminnan kautta. Talouden ja päätöksenteon vahingollisuutta käsittelevään teema-alueeseen olen liittänyt myös yleisen lainsäädännön ja yhteiskunnassa tapahtuvat yleisen tason päätökset, joita on vaikea yhdistää mihinkään tiettyyn yksittäiseen toimenpiteeseen.

Haitalliset raha- ja talouspoliittiset toimet. Eniten kirjoituksissa huomiota kiinnitettiin taloudelliseen tilanteeseen, säästöihin ja muun muassa erilaisiin perheiden toimeentuloon kohdistuviin tuen muotoihin. Lasten hyvinvoinnin kannalta vahingollisina säästöjen kohteina mainittiin muun muassa päivähoito, terveydenhuolto ja koulut. Näiden säästötoimenpiteiden oikeutusta ja laillisuutta pyrittiin kyseenalaistamaan ja niiden nähtiin olevan yhteydessä lasten pahoinvointiin.

”Espoon keskuksen alueen päivähoitossa on monta epäkohtaa, mihin päivähoiton henkilökunta ei pysty vaikuttamaan. [...] Lapsissa on tulevaisuus - lasten hyvinvoinnin kustannuksella säästäminen tuntuu yhteiskunnassa vielä vuosikymmenien kuluttua.” Lapset kärsivät päivähoiton säästöistä, HS 8.4.2002, (22)

Lapsille vahinkoa tuottavina säästötoimenpiteinä nähtiin myös erilaisten lapsiperheiden toimeentuloon kohdistuvien tukien leikkaaminen, korottamatta jättäminen tai niiden vääränlaisiin perusteisiin perustuva jako. Käsitellyssä olivat muun muassa lapsilisät, kotihoidontuki ja lapsivähennyksen poistaminen verotuksessa, jotka koskettivat lapsia erityisesti perheiden hyvinvoinnin ja toimeentulon kautta.

”Yhteiskunnan kärjistyvä kahtiajako on ulottunut pienimpiinkin ihmisiin. [...] 1990-luvulla julkisen vallan vastuu lapsiperheiden hyvinvoinnista on alentunut päivähoitopalveluita lukuun ottamatta kaikissa perhetuen muodoissa. 1995 lapsilisiä leikattiin 700 miljoonalla markalla. Lapsilisien reaaliarvo on pudonnut tätäkin enemmän, sillä niitä ei ole korotettu yleisen hintatason muutoksia vastaavasti. Samanlaisen rujouttamisen kohteeksi on joutunut lasten kotihoidontuki, jota leikattiin 1995 reippaalla kahdellakymmenellä prosentilla, 1994 lapsiperheiltä poistettiin verotuksessa lapsivähennys.” Lapsiperheillä pitää olla valinnanvaraa, HS 4.10.2002, (43)

Kaikki kirjoittajat eivät kuitenkaan olleet samaa mieltä siitä, että säästötoimenpiteet ja leikkaukset olisivat syytä lasten henkiseen pahoinvointiin.

”Turha kuvitella, että kysymys olisi laman jälkiseurauksista, kuten on väitetty. Jos olisi, ne näkyisivät myös muualla. Turha ajatella, että voisimme syyttää yhteiskunnan säästötoimia. Oireet ovat sitä paitsi olleet näkyvissä jo kauan.” Nuoret eivät tunne enää rajoja, AL 25.10.2002, (47)

Leikkausten ja säästötoimenpiteiden lisäksi syinä lasten pahoinvoinnille tai uhkana heidän hyvinvoinnilleen koettiin myös perheitä ja lapsen eri elinympäristöjä koskettava poliittinen päätöksenteko, jonka olen seuraavassa jaotellut alaluokiksi riittämätön perhepoliittinen toiminta ja vahingolliset koulu- ja sosiaalipoliittiset toimet.

Riittämätön perhepoliittinen toiminta. Perheiden toimintaan ja toimintamahdollisuuksiin kohdistuva poliittinen toiminta sai pääasiassa kritiikkiä siitä, ettei yhteiskunta tukenut riittävästi pienten lasten kotihoitoa. Vasemmistolaisen perhepolitiikan nähtiin eräässä kirjoituksessa syylistyneen tähän erityisesti.

”Vasemmisto sitä vastoin on kautta aikain pyrkinyt siihen, että yhteiskunta hoitaa lapset laitoksissa tuolta vauvaikäisestä esikouluikään ja siitä vähän ylikin. Lapset pois vanhempien jaloista vieraiden vastuulle ja kasvatettaviksi. [...] Voin yhtyä siihen, mitä Kopola sanoo, etteivät vasemmistopuolueet näytä arvostavan vanhempien antamaa huolenpitoa. [...] Miten voisi olla lapselle vahingollista äitinsä helmoissa vietetty aika, jolloin lapsella olisi mahdollisuus saada läheisyyttä, lämpöä ja turvallisuutta, paljon enemmän kuin päiväkodissa.” Peruskivet saa kotoa, AL 12.10.2002, (44)

Perhepolitiikan kirvoittama kritiikki ei kuitenkaan pelkästään kohdistunut vääränlaisten hoitomuotojen tukemiseen, vaan arvostelua sai osakseen myös päättäjien suhtautuminen perheisiin. Päättäjien suhtautumisen perheisiin katsottiin olevan eriarvoistavaa. Keskustelua herätti myös perheiden taloudellinen tilanne erityisesti taloudellisten ongelmien kasaantuvuuden kautta.

”Aina nämä seikat eivät ole suorassa syy ja seuraus -suhteessa perheen taloudelliseen hyvinvointiin, vaikkakin lasten ja nuorten sosiaalinen vakavampi oireilu ja pahoinvointi näyttää kaupungeissa pääosin keskittyvän pienituloisten kotitalouksien vuokralähiöihin.” Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta, HS 10.4.2002, (24)

Vahingolliset koulu- ja sosiaalipoliittiset toimet. Yhteiskunnan harjoittamat poliittiset toimet koulussa, päivähoitossa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa kokosin alaluokaksi vahingolliset

koulu- ja sosiaalipoliittiset toimet, jossa tarkastelussa olivat ne toimenpiteet, jotka kirjoittajat näkivät jollakin tavalla haitallisiksi ja hyödyllistä toimintaa rajoittaviksi kyseisissä lasten elinympäristöissä ja jotka tulivat näiden instituutioiden ulkopuolelta. Näiden toimenpiteiden kohdalla ei myöskään suoranaisesti mainittu säästöjä, vaan tarkastelussa olivat ei-taloudelliset poliittiset toimenpiteet. Koulun kohdalla kritiikkiä saivat osakseen kyläkoulujen lakkauttaminen, kasvatustuvastuun siirtäminen kodeista kouluihin ja rankaisuvallan poistaminen opettajilta. Päätöksenteon kuvattiin tapahtuvan asianosaisia eli opettajia, vanhempia ja vanhempainyhdistyksiä kuulematta. Myös erityisopetuksen rappeutumisen salliminen sekä koulupäivien pilaaminen ylisuurten luokkien ja ongelmaoppilaiden normaaliin luokkaan integroimisen kautta nähtiin aiheuttavan uhkan kouluikäisten lasten hyvinvoinnille.

”Kuitenkin olisi välttämätöntä, että ongelmaa alettaisiin purkaa vihdoin toisestakin päästä - koulujen erityisopetuksen jonojen purkamisesta! [...] Kuitenkin on äärimmäisen tärkeää, että kunnat ja valtio huolehtisivat siitä, että lapsi saisi tarpeeksi ajoissa myös ammattitaitoisesti kohdistettuja erityisopetuksen palveluja.” Erityisopetuksen jonoja päästävä purkamaan, HS 6.2.2002, (7)

Koulun lisäksi myös sosiaalihuollossa ja päivähoidossa koettiin olevan epäkohtia, joihin olisi puututtava. Sosiaalityöntekijöiden ei nähty kykenevän toimimaan ammattitietikkansa mukaisesti puutteellisten resurssien vuoksi. Lastensuojelulain uusimisyritysten koettiin jääneen muiden yhteiskunnan kannalta tärkeämpien lakien valmistelun varjoon. Keskustelua herätti myös rikosoikeudellinen vastuu lasten osalta, joka saikin useita parannusehdotuksia, joita käsitellen myöhemmin pääluokkaa ”ehdotukset, ratkaisut ja keinot - mitä pitäisi tehdä” käsittelevässä kappalessa.

Päivähoidon osalta kirjoituksissa puututtiin työntekijöiden ylikuormittumiseen liian vähäisen henkilökunnan vuoksi ja lasten pitkän vuorohoidon sallimiseen. Tässä asiassa nähtiin selvä epäkohta laissa. Myös pienten lasten hoito suurissa ryhmissä nähtiin lasten kannalta vahingollisena.

”Nykyjärjestelmä tukee eniten lapsen kannalta huonoimpia ja samalla kalleimpia hoitomuotoja, pienimpien lasten ryhmähoitoa, suuria ryhmiä ja pitkiä päiviä, mutta vähiten etenkin alle 3 vuotiaan kannalta parasta hoitomuotoa eli lapsen kotihoitoa.” Hoitomuoto lapsen ehdoilla, HS 14.8.2002, (35)

Edellä olen käsitellyt lasten elinympäristöihin eli niin sanottuihin lapsuuden instituutioihin kohdistuvia ulkopuolisia paineita, jotka kirjoittajien mielestä ovat aiheuttaneet joko lasten pahoinvointia tai uhkan lasten hyvinvoinnille. Seuraavassa keskityn käsittelemään niitä seikkoja, jotka kirjoittajien mielestä lisäävät pahoinvoinnin riskiä juuri näiden instituutioiden sisällä.

5.2.4 Lapsen elinympäristöjen sisäiset ongelmat

Ongelmat koulussa. Lapsuuden instituutioiden sisällöllisiin puutteisiin liittyviä kannanottoja kohdistui eniten kouluun ja päivähoitoon. Kouluun kohdistunut kritiikki jakautui melko tasaisesti koulun sisällölliseen antiin ja ratkaisuihin, ryhmäkokoihin, toimintatapoihin ongelmatilanteissa erityisesti koulukiusaamisen ja koulussa tapahtuvan häiriköinnin osalta, ongelmiin kodin ja koulun välisessä yhteistyössä sekä opettajien liian suureen kasvatustavastuuseen.

Nykyinen koulu nähtiin pääasiassa tehokkaana tiedonvälittäjänä, jonka opetuksen sisällöllisenä ongelmana oli tiedollisten tavoitteiden dominoivuus oppilaiden yksilöllisen huomioinnin ja tunnekasvatuksen jäädessä liian vähäisiksi. Puutteina koulun opetuksellisessa sisällössä nähtiin myös terveyskasvatuksen puuttuminen kouluopetuksesta sekä tunnustuksellisen kristillisen kasvatuksen alasajo, jonka tilalle kirjoittajan mielestä olivat tulleet lapsille vahingolliset noita- ja velhojutut. Toisaalta koulujen rakenteellisina puutteina nähtiin pula ammattitaitoisista opettajista ja muusta henkilökunnasta erityisesti erityisryhmien opetuksessa. Arvomaailman suhteen koulut saivat kritiikkiä myös yhtenäisen arvopohjan ja ihmiskäsityksen puuttumisesta.

Koulujen rakenteellisia ratkaisuja kritisoitiin myös liian suurien luokkakokojen kautta, joita myös Bardy (2001, 76-78) pitää lasten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisina, sekä moittimalla koulun alkamista liian aikaisin aamulla. Liian suuret luokkakoot vaikeuttivat koulussa niin lasten kuin aikuistenkin elämää.

”Lapset ovat suurissa ryhmissä koko päivän, ja melu on aikamoinen. Kaikilla koululaisilla ei ole hyvä olla. Koulukiusaaminen, oppimisvaikeudet ym. ongelmat ovat arkipäivää. Monille oppilaille kokopäiväinen oleminen ryhmässä samojen kavereiden kanssa on ylivoimaista. Opettajat eivät pysty antamaan huomiotaan riittävästi oppilaille. [...] Emme missään tapauksessa ha-

lua, että pienet koululaisemme joutuisivat olemaan koulussa vielä iltapäivätkin. Tapahtuuhan siellä jo nyt normaalin kouluajan puitteissa paljon sellaista, mitä ei heidän ikäisten vielä tarvitsisi joutua kokemaan ilman aikuisen tukea ja turvaa.” Koulupäivät ovat jo kyllin pitkiä, HS 10.4.2002, (25)

Keskustelua kirjoituksissa herätti myös koulujen henkilökunnan suhtautuminen ja ratkaisut koulussa tapahtuvan häiriköinnin sekä koulukiusaamisen suhteen, joka Järventien (1999) tutkimuksessa osoittautui yleiseksi ongelmaksi lasten hyvinvoinnin kokemisen kannalta. Enemmistö koulukiusaamisesta kirjoittaneista oli sitä mieltä, että koulukiusaajasta ja häiriköstä kärsii koko luokka. Osa kirjoittajista peräänkuulutti koulujen strategiaa koulukiusaamiseen oppimissisältöjen merkityksen painottamisen sijaan. Koulukiusaaminen nähtiin koulun kasvatustehtävään liittyvänä moraalisenä ongelmana, jonka suhteen juuri vanhempien ja opettajien koettiin olevan velvollisia toimimaan. Erään kirjoittajan mielestä koulukiusaamisen käsittelyssä esteenä oli vanhempien ja opettajien moraalisen rohkeuden puute.

”Oman vaikeutensa ongelmavyöhdin [koulukiusaaminen] selvittelyyn ja muutoksen aikaansaamiseen toi moraalisen rohkeuden puute, mitä on sekä opettajissa että vanhemmissa. Tämä näkyi mm. siinä, että koulun ja kodin julkisuuskuvaa pidettiin tärkeämpänä kuin totuuden esiin saamista. Myös pelko arvostelun kohteeksi joutumisesta, huonoihin väleihin joutumisesta vanhempien ja opettajien kanssa, omalle lapselle mahdollisesti aiheutuvat ikävyydet vaikuttivat siihen, että ongelmia mitätöitiin ja osin salailtiinkin.” Oppimistulokset eivät takaa koulun laatua, HS 17.2.2002, (12)

Opettajakuntaan kohdistuva kritiikki käsitteli lisäksi muun muassa sitä, miten myös opettajat kasvatusalan ammattilaisina ovat kasvatusvastuun osalta nostamassa kädet pystyyn. Toisaalta opettajat saivat kirjoituksissa moitteiden lisäksi osakseen myös myötätuntoa ja ymmärrystä. Osa kirjoittajista näki opettajan työn olevan nykyaikana rankkaa ja sisältävän paljon haasteita.

Päivähoidon ongelmat. Koulujen tavoin myös päivähoitoa arvosteltiin erityisesti päiväkotien suurten hoitoryhmien osalta, joiden ihmissuhdemäärien on todettu olevan liian suuria lasten sosiaalisiin taitoihin nähden (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 30) ja joita pidetään riskinä lasten syrjäytymisen varhaisen ehkäisemisen kannalta (Bardy 2001, 76-77). Myös riittävän henkilökuntamäärän ei nähty päivähoidossa täyttyvän, mikä näkyi muun muassa työntekijöiden ylikuormittumisena, ja työntekijöitä kohdeltiin huonosti huonon palkkauksen kautta. Päivähoidon henkilökunnan mahdollisuudet vaikuttaa lasten hyvinvointiin nähtiin myös rajallisina

erityisesti lasten pitkien vuorohoitajaksojen ja tältä osin lasten vanhempien välinpitämättömyyden suhteen. Lapsia nähtiin muutenkin kohdeltavan päivähoidossa huonosti ja epäinhimillisesti.

”Lapsiryhmiä täytetään matematiikkasirkuksessa, jossa lapsi ei ole enää lapsi vaan prosenttiosuus, jota siirrellään tehokkuuden nimissä paikasta toiseen.” Suomen pienet lapset eivät ole suolapatsaita, HS 4.3.2002, (13)

Päivähoidon ja koulun lisäksi lasten elinympäristöistä myös sosiaali- ja terveydenhuoltoa käsiteltiin yleisönosastokirjoituksissa.

Ongelmat sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sosiaalityössä negatiivisena asiana nähtiin sosiaalityöntekijöiden niin sanottu paapomistyö, jonka merkitys ei kirjoituksesta tarkasti selvinnyt. Puutteena sosiaalityössä nähtiin myös ammattitaitoisten ja koulutettujen sosiaalityöntekijöiden väheneminen. Sen sijaan terveydenhuollossa lasten kannalta vahingollisina nähtiin lääkärilakko ja sen seuraukset sekä lastenpsykiatrian hoitopääsyn toimimattomuus, jonka myös Heino (2001) näkee ongelmana lasten hyvinvoinnin kannalta.

”Lapsilla ja nuorilla on siis lain mukaan oikeus saada viivyttelemättä tarpeidensa mukaista psykiatriasta hoitoa. Määräaikojen saavuttaminen ei ole sujunut ongelmitta.” Tuhoisaa säästää lastenpsykiatriassa, HS 7.9.2002, (39)

Lasten pahoinvoinnin syitä ja hyvinvoinnin uhkatekijöitä käsittelevän pääluokan, sen teema-alueet ja alaluokat sekä niiden sisältämien kirjoitusten määrät olen koonnut taulukkoon 2 (ks. seuraava sivu). Määrällisesti eniten keskustelua käytiin ajassamme olevan henkisen köyhyyden vaikutuksista lasten hyvinvointiin, jota käsiteltiin yhteensä 37 kirjoituksessa. Ajassamme olevan henkisen köyhyyden lisäksi myös talouden ja päätöksenteon vahingollisuus nähtiin yhtenä lasten henkistä pahoinvointia aiheuttavana tekijänä yhteensä 24 kirjoituksessa. Kolmanneksi eniten pahoinvoinnin syitä ja hyvinvoinnin uhkatekijöitä käsittelevät mielipiteet kohdistuivat lapsen elinympäristöjen sisäisiin ongelmiin, joita käsiteltiin 15 kirjoituksessa. Näiden lisäksi myös virikeympäristön haitallisuudesta lasten hyvinvoinnin kannalta esitettiin mielipiteitä seitsemässä yleisönosastokirjoituksessa.

TAULUKKO 2. Pahoinvoinnin syyt ja hyvinvoinnin uhkatekijät: mitkä asiat nähdään lasten pahoinvointiin johtaneina syinä ja lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä.

Teema-alue ja alaluokat	Alaluokan kirjoitusten määrä	Teema-alueen kirjoitusten määrä
Haitallinen virikeympäristö		7
Virikeympäristö yleisellä tasolla	5	
TV, videot ja elokuvat	4	
Tietokonepelit ja internet	3	
Lasten- ja nuortenkirjallisuus	2	
Ajassamme oleva henkinen köyhyys		37
Vanhemmat ja perhe syyllisinä	17	
Vanhemmat ja perhe uhreina	5	
Aikuiset syyllisinä	10	
Yleisen kasvuympäristön vahingollisuus	15	
Yhteiskunnalliset ongelmat	18	
Kulttuurin ja julkisen keskustelun vinoutuneisuus	12	
Talouden ja päätöksenteon vahingollisuus		24
Haitalliset raha- ja talouspoliittiset toimet	15	
Riittämätön perhepoliittinen toiminta	5	
Vahingolliset koulu- ja sosiaalipoliittiset toimet	9	
Lapsen elinympäristöjen sisäiset ongelmat		15
Ongelmat koulussa	10	
Päivähoidon ongelmat	6	
Ongelmat sosiaali- ja terveydenhuollossa	4	

Huom. Yhdessä kirjoituksessa saattoi esiintyä useita eri näkökulmia, joten teema-alueita tai pääluokkaa käsittelevien kirjoitusten yhteismäärää ei voi laskea alaluokkien tai teema-alueiden kirjoitusten määriä yhteenlaskemalla.

5.3 Ehdotukset, ratkaisut ja keinot - mitä pitäisi tehdä

Yleisönosastokirjoituksissa lasten pahoinvoinnin syiden lisäksi esitettiin myös ratkaisu- ja parannusehdotuksia, joilla lasten hyvinvointia voidaan tukea ja pahoinvointia ennaltaehkäistä tai poistaa. Näistä keskityn ensin käsittelemään lasten hyvinvointia tukevia tekijöitä, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan niitä keinoja, joilla kirjoittajien mielestä lasten hyvinvoinnin uhkiin ja pahoinvointiin tulisi tarttua.

5.3.1 Lasten hyvinvointia tukevat tekijät

Hyvinvointia tukevat tekijät kokosin yhdeksi teema-alueeksi. Median osalta hyvinvointia tukevana tekijänä mainittiin *laadukas lastenkirjallisuus*, joka elämyksiä ja virikkeitä tarjoamalla aktivoi lapsen mielikuvitusta ja innostaa ilmaisemaan omia ajatuksia ja tunteita. Tämä käsitys saa tukea niistä tutkimustuloksista, joiden mukaan lapset, joille on luettu satuja, eivät ole aggressiivisia (ks. Viemerö 1986, 427-428). Muina lasten hyvinvointia tukevana tekijöinä käsitellyssä olivat muun muassa *turvallinen ja toisia tukeva kasvuympäristö* sekä *aikuisen antama tuki*.

”Lapsen hyvin- tai pahoinvointi ei johdu siitä, asuuko hän yhden tai kahden huoltajan kanssa, vaan siitä, onko hänen tukenaan ainakin yksi aikuinen, johon hänellä on riittävän hyvä suhde.” Yksikin huoltaja voi riittää, HS 24.10.2002, (46)

Eniten kirjoituksissa lasten hyvinvointia tukevia tekijöitä käsiteltiin *koulun* osalta. Koululaisten hyvinvointia tukivat muun muassa hyvä ilmapiiri ja yhteishenki koulussa, yhdessä toimiminen ja lasten yksilöllinen huomioiminen. Koulun rakenteellisissa kysymyksissä tarkasteluun nostettiin pienten, lakkautusuhan alla olevien kyläkoulujen mukanaan tuomat edut, kuten esimerkiksi pienet luokkakoot, tiiviin sosiaalisen verkoston ja yhdysluokkaoppimisen edut sekä perheen ja ympäröivän yhteisön näkökulmasta lähikoulujen tarjoaman tärkeän yhteiskunnallisen palvelun niin perheiden kuin kylien jatkuvuuden ja elinvoimaisuudenkin kannalta. Pienempien lasten hyvinvoinnin kannalta tärkeäksi seikaksi eräässä yleisönosastokirjoituksessa nostettiin *päiväkodin* henkilökunnan vahva pyrkimys lasten parhaaseen niissäkin tilanteissa, joissa vanhemmat eivät kykene tai halua ottaa huomioon lapsen etua.

Kirjoituksissa esiintyneet ratkaisuehdotukset ja parannuskeinot lasten pahoinvoinnin suhteen pureutuivat niihin ongelmiin, joita käsittelin syyt ja uhkatekijät -teema-alueen alla.

5.3.2 Ratkaisuehdotukset ja ratkaisukeinot lasten pahoinvointiin

Yleisönosastokirjoituksen pahoinvoinnin ratkaisukeinoja ja -ehdotuksia koskevat näkökulmat muodostivat teema-alueet ”haitallista virikeympäristöä koskevat rajoitukset”, ”henkiseen köyhyteen puuttuminen”, ”talouteen ja päätöksentekoon liittyvät ratkaisut” ja ”lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen”.

5.3.2.1 Haitallista virikeympäristöä koskevat rajoitukset

Eri medioita käsittelevät ratkaisuehdotukset ilmenivät pääasiassa erilaisten rajoitusten muodossa. Rajoitukset keskittyivät liiallisen ja ennenaikaisen tiedon eli enimmäkseen väkivalta- ja seksisisältöjen torjumiseen lasten elämästä. Kirjoittajat olivat sitä mieltä, että lapsuuden suojelevuuden tulisi näkyä muutoksina *tv-kanavilla, videoissa ja elokuvissa* muun muassa lapsille suunnattujen videoiden ikärajoissa sekä väkivaltaa sisältävien *tietokonepelien* tuoteselosteissa.

”Silti ennakkotarkastusta ei ole, ei myöskään tuoteselostetta niissä peleissä tai videoissa, joissa olisi tarpeen kertoa lapselle aiheutuvasta psyykkisen vaurioitumisen riskistä. Entä jos väkivalta- ja seksisisältöjen ostajaa kehoitettaisiin hakemaan itselleen apua, kuten tupakoitsijoita savukeaskin kyljessä neuvotaan?” Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta, HS 17.11.2002, (50)

Pääasiassa eri medioita käsittelevät ratkaisut ja ehdotukset kohdistuivat perheen ulkopuolisiin tahoihin, mutta osassa kirjoituksia myös lasten vanhempia vastuutettiin suojelemaan lapsiaan vahingollisilta mediasisällöiltä. Vanhempien katsottiin olevan velvollisia rajoittamaan ja valvomaan pienten lasten television ja erilaisten tietoteknisten laitteiden käyttöä sekä katsomaan isompien lasten kanssa yhdessä ohjelmia ja keskustelemaan niistä. Vanhempia vastuutettiin myös käsiteltäessä *lastenkirjallisuutta* ja sen vahingollisia sisältöjä vetoamalla kuluttajan vastuuseen luettavien lastenkirjojen valitsemisessa. Toisaalta lastenkirjojen nähtiin olevan myös yksi mahdollinen väline lasten myötätunnon kasvattamiseen ja kehittämiseen.

”Voidaanko myötätunnetta kasvattaa? Erään amerikkalaisen tutkimuksen mukaan lasten eläytymisen mielekkäisiin satuihin ja kertomuksiin kehittää empatiaa ja vähentää väkivaltaista käytäytymistä.” Rauhallinen lapsuus auttaa kasvamaan, HS 17.10.2002, (45)

Lapsen elämään vaikuttavien eri medioiden sisältöihin ja käyttötapoihin suuntautuvat parannuskeinot ja ratkaisuehdotukset muodostivat suhteellisen pienen ja suppean teema-alueen. Kirjoittajat olivat myös hyvin yksimielisiä niistä keinoista, joilla lasten elämään vaikuttavien ne-

diamaailmojen sisältöihin ja rakenteisiin tulisi puuttua. Kirjoitukset eivät sisältäneet toistensa kanssa ristiriitaisia näkökulmia. Sen sijaan syyt ja uhkatekijät -luokan henkisen köyhyyden teema-alueeseen liittyvät ratkaisut ja keinot muodostivat hyvin laajan ja moni-ilmeisen teema-alueen ”henkiseen köyhyyteen puuttumisen”.

5.3.2.2 Henkiseen köyhyyteen puuttuminen

Yhteiskunnassamme ja ajassamme olevaan henkiseen köyhyyteen kirjoittajat olivat valmiita puuttumaan monin eri tavoin. Kirjoituksissa esitetyt näkemykset kohdistuivat vanhempiin, aikuisiin, yleiseen kasvuympäristöön, yhteiskuntaan sekä kulttuuriin ja julkiseen keskusteluun.

Vanhemmat vastuuta kantamaan. Vanhempien, kodin ja perheen vääränlaisiin kasvatustapoihin kirjoituksissa puututtiin peräänkuuluttamalla lapsista välittämistä, tärkeiden asioiden opettamista lapsille sekä lapsuuden ominaispiirteiden ja lasten huomioonottamista. Kirjoittajat painottivat perheen ja kotihoidon merkitystä lapsen elämässä. Lasten kasvatuksessa päävastuun nähtiin olevan selkeästi lasten vanhemmilla ja tämän vastuunoton tehostamista kirjoittajat lasten vanhemmilta edellyttivät muun muassa rajojen asettamisen ja valvomisen kautta. Kotikasvatukseen liittyen kirjoituksista nousi esiin myös yksi näkemys siitä, että lasten isiltä vastuunottoa pitäisi edellyttää nykyistä enemmän tukemalla heidän varhaista myönteistä vuorovaikutusta lapsen kanssa konkreettisen itsenäisen lapsenhoitokokemuksen kautta. Kirjoituksissa vanhempien kasvatustuun peräänkuuluttamisessa oltiin valmiita jopa syyllistämään vanhempia heidän arvoistaan.

”Kyse on arvoista ja siitä, miten tärkeinä pidämme omia lapsiamme. Tiedämme tämän kaiken syyllistävän vanhempia, mutta ehkä meidän onkin jo aika hieman syyllistyä lastemme tulevaisuuden takia, jotta heillä olisi jatkossa parempi olla.” Koulupäivät ovat jo kyllin pitkiä, HS 10.4.2002, (25)

Vanhempien lapsista kantaman vastuun korostaminen ei pelkästään kohdistunut kotiin ja perheeseen, vaan vanhempien edellytettiin pyrkivän vaikuttamaan lastensa hyvinvointiin ja elämään myös kodin ulkopuolella.

”Päivähoidon työntekijöiden raportoinnit eivät tuota tulosta. On vanhempien aika vaikuttaa. Heitä kuunnellaan. Nyt urakalla vanhempainoimikuntia perustamaan!” Lapset kärsivät päivähoidon säästöistä, HS 8.4.2002, (22)

Toisaalta vanhempiin ja kasvatustuuseen liittyen vanhemmille haluttiin myös tarjota tukea vastuulliseen tehtäväänsä.

Vanhemmille tukea kasvatustyöhön. Osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että vanhempien vanhemmuutta tulisi tukea ja heille tulisi antaa paremmat mahdollisuudet oman kasvatustehtävänsä hoitamiseen. Myös näissä näkökulmissa korostui vanhempien ensisijainen vastuu lapsistaan, mutta kirjoittajat eivät tässä alaluokassa suhtautuneet vanhempiin yhtä syyllistävästi kuin vanhemmat vastuuta kantamaan -alaluokassa. Tuen tarpeen nähtiin kohdistuvan niin yksinhuoltaja- kuin kahden huoltajankin perheisiin. Laadukkaita ja tasavertaisia päivähoitopalveluita pidettiin vanhempien oikeutena, mutta toisaalta myös lasten kotihoitoa pidettiin tärkeänä. Vanhemmuuden arviointiin panostamista pidettiin myös tärkeänä. Kouluikäisten lasten kohdalla katsottiin tarpeelliseksi kannustaa vanhempia ottamaan vastuu lasten iltapäivistä.

”Toivoisimme, että vanhempia kannustettaisiin muilla keinoin kantamaan vastuu iltapäivistä. On hyvä, että vapaaehtoisia iltapäiväkerhoja lisätään, mutta myös vanhempien lyhennetyt työajan pitäisi olla laajemmin mahdollinen. [...] Haluamme olla lastemme kanssa iltapäivisin mahdollisimman paljon. Antakaa meille siihen mahdollisuus, älkääkä varastako vanhemmuuttamme.” Koulupäivät ovat jo kyllin pitkiä, HS 10.4.2002, (25)

Vanhempien ja vanhemmuuden tukemisen lisäksi kirjoitukset käsitelivät myös aikuisten mahdollisuuksia vaikuttaa lasten hyvinvoinnin edistämiseen ja pahoinvoinnin hoitamiseen. Osa kirjoitusten sisällöistä oli samanlaisia kuin vanhempia koskevat ratkaisuehdotuksetkin, mutta hie- man laajemmalla tasolla. Osan aikuisiin kohdistuvista kommentteista olisi voinut tulkita myös vanhempia koskevaksi, mutta luokittelin ne kuitenkin erilliseksi alaluokaksi aikuinen-san- an käytön perusteella.

Aikuisilta vaadittavat muutokset. Kirjoittajat olivat varsin yksimielisiä siitä, että aikuisten tulisi kantaa vastuuta lapsista, aikuisia pitäisi syyllistää lasten pahoinvoinnista lasten sijaan ja kaikkien aikuisten velvollisuutena on tehdä jotakin lasten hyvinvoinnin edistämiseksi ja pahoinvoinnin estämiseksi.

”Edes yhden turvallisen, rakastavan ja pysyvän aikuisen niin fyysinen kuin psyykinenkin läsnäolo lapsen arjessa on parasta mitä lapselle voi antaa. Jokainen meistä aikuisista voi tehdä jotakin lasten hyväksi.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Kirjoittajat peräänkuuluttivat oikeanlaisten aikuinen-lapsi -vuorovaikutussuhteiden merkityksen ymmärtämistä. Lasten kannalta hyvinä nähtiin turvalliset, pysyvät ja rakkautta sisältävät aikuiskontaktit. Aikuisen tehtävänä oli olla läsnä, taata lapselle kasvurauha, auttaa ja suojella häntä sekä ehkäistä lapsen mahdollinen syrjäytyminen. Konkreettisempina toimina kirjoituksissa mainittiin maalaisjärjen käyttö suhteessa tiedotusvälineissä jatkuvasti vaihtuviin kasvatusvinkkeihin sekä lasten joskus äänekkäänkin leikin mahdollistaminen ja hyväksyminen. Vanhempien ja aikuisten lisäksi ratkaisuehdotuksissa nousi esiin myös kasvattajan rooli ja oikeanlaisen kasvatuksen merkitys lasten hyvinvoinnin kannalta. Muun muassa nämä näkökulmat olen koonnut alaluokkaan ”yleistä kasvuympäristöä koskevat ehdotukset”.

Yleistä kasvuympäristöä koskevat ehdotukset. Lasten yleistä kasvuympäristöä käsittelevät ratkaisuehdotukset noudattivat hyvin pitkälle samaa linjaa kuin vanhempia ja aikuisiakin koskevat ratkaisut ja keinot kohdistuen pääasiassa kasvattajan rooliin lapsen hyvinvoinnin edistäjänä. Kasvattajan vastuulla nähtiin olevan lapsen kiintymyssuhteiden ylläpitäminen läheisiin ihmisiin, lasten perustarpeisiin vastaaminen sekä lasten valvonta, ohjaus ja sopivien kasvatustoimenpiteiden käyttö. Huomiota kiinnitettiin myös kasvattajan lapselle antamaan malliin. Lasten katsottiin tarvitsevan muun muassa rakkautta, turvaa, ohjausta ja rajoja sekä nykyistä rauhallisempaa kasvuympäristöä. Ohjauksen merkitys korostui erityisesti moraal sääntöjen oppimisessa ja oikean erottamisessa väärästä. Tämä näkökulma yhdistettiin niin väkivaltaisten mediasisältöjen vahingolliseen vaikutukseen lapsen moraalin ja psyyken kehitykselle kuin lasten häiriökäyttäytymisen ja rikollisuuden aiheuttamaan huoleenkin.

”Lapsi tarvitsee vapautta ja ehdotonta rakkautta toteuttaakseen itseään ja säilyttääkseen yksilöllisyytensä. Samalla lapsi tarvitsee ohjausta ja rajoja, jotka auttavat lasta erottamaan hyvän pahasta, oikean väärästä, sallitun kielletystä ja tavoittelemisen arvoisen turhasta.” Varastameko lastemme lapsuuden? HS 13.11.2002, (49)

Näiden seikkojen lisäksi kirjoituksissa korostettiin yhteisöllisyyden ja eri sukupolvien välisen yhteistyön merkitystä, joita myös Järventie (2001, 106) on pohtinut sosiaalisen vanhemmuuden valmiuksien sukupolvien välisen periytyvyyden osalta, lapsiperheiden ja lasten tukemista ennen kouluikää sekä ajattelun ja toiminnan muuttamista lapsitaajudelle ammattiauttajien keskuudessa. Kasvuympäristön yleensä sekä eri rooleissa toimivien aikuisten lisäksi henkiseen köyhyyteen puuttumista käsittelevässä teema-alueessa keskustelua herätti myös yhteiskunnan rooli, mahdollisuudet ja velvollisuudet lasten hyvinvoinnin edistämiseksi ja pahoinvoinnin ehkäisemiseksi.

Yhteiskunnalta vaadittavat muutokset. Kirjoittajat edellyttivät yhteiskunnalta tuen ja turvan tarjoamista eri kansanosille lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Tähän tuen ja turvan tarjoamiseen liittyi köyhien, heikkojen ja sairaiden auttaminen sekä kunnollisten elinmahdollisuuksien turvaaminen. Tärkeänä pidettiin syrjäytymisen estämistä. Näiden lisäksi yhteiskunnan edellytettiin toimivan myös suoraan lapsiperheiden, vanhempien ja lasten tukemiseksi. Perheille ja lapsille tukea tuli tarjota riittävän aikaisin ja erityisesti yhteiskunnan tuli satsata perheiden kriisitilanteisiin liittyviin neuvonta- ja tukipalveluihin. Yhteiskunnan päättäviltä tahoilta edellytettiin asenteiden ja ajattelutapojen muuttamista. Tarkastelussa olivat muun muassa tasa-arvoisuuden periaate perheitä koskeissa asioissa sekä yhteiskunnan riittämättömät toimet lapsi- ja perhepolitiikassa. Kirjoituksissa peräänkuulutettiin kokonaisvaltaisempaa lähestymistä lasten ja nuorten elämään sekä lasten edun huomioimista niin työelämässä kuin muutenkin yhteiskunnallisessa toiminnassa. Eriäviä mielipiteitä sen sijaan ilmeni siinä, pitäisikö lapsia ajatella tuottavina sijoituksina, kuten kaksi seuraavaa esimerkkiä osoittavat.

”Organisaatiot ja ihmiset pitäisi saada ajattelemaan lapsia sijoituksina, tuottavina investointeina.” Raha ei näytä riittävän lasten hyvinvointiin, HS 21.8.2002, (36)

”Nykyisessä kulttuurissa piilee vaara nähdä myös lapsi vain kasvatuksen kohteena, vieläpä sellaisen kasvatuksen, joka muokkaa hänestä tehokkaan työntekijän ja kuluttajan tulevaisuuden yhteiskuntaa varten.” Päivähoito voi ehkäistä varhaista syrjäytymistä, KS 14.12.2002, (52)

Ensimmäisen esimerkin kirjoittaja näkee hyvinvoinnin kannalta tavoitteena tilanteen, jossa lasten ajateltaisiin olevan sijoituksia ja investointeja, kun taas toisen esimerkin kirjoittaja näkee erityisesti tehokkaaseen työntekijään tähtäävän lasten kasvattamisen taustalla olevan taloudellisen näkökulman uhkana lasten hyvinvoinnille.

Yhteiskunnan ja siihen kuuluvien eri organisaatioiden lisäksi kirjoituksissa esitettiin myös abstraktimmalle tasolle ulottuvia ratkaisuehdotuksia, jotka liittyivät kulttuuriin ja julkiseen keskusteluun.

Kulttuurin ja julkisen keskustelun suuntaaminen. Kulttuuria ja julkista keskustelua käsittelevään alaluokkaan kuuluvissa näkökulmissa ei yksilöity tarkemmin keihin ratkaisuehdotukset kohdistuivat, vaan asioita käsiteltiin yleisemmällä tasolla kaikkia ihmisiä ja koko kulttuuria koskien. Kirjoittajat toivoivat kulttuurimme kehittyvän parempaan suuntaan muun muassa oikean asennoitumisen kautta. Tärkeinä asioina ja asenteina nähtiin suvaitsevaisuus, toisten huomioon ottaminen, toisista välittäminen sekä yhteisöllisyys. Muun muassa yksinhuoltajiin kohdistuvan syyllistämisen ja leimaamisen ei todettu tuovan apua lasten henkiseen pahoinvointiin. Kirjoittajat edellyttivät ihmisiltä yhteistyötä ja arvokeskustelua lapsuudesta ja sen säilyttämisen tärkeydestä. Keskusteluun toivottiin lisää realismia sekä hyvinvoinnin päämäärästä keskustelemista.

”Näkyvästä pahoinvoinnista huolimatta on tärkeää puhua myös visiosta, hyvinvoinnista, mihin suuntaan yhteiskunnan kehitystä halutaan poliittisesti ja taloudellisesti ohjata.” Mikä selittää lasten pahoinvointia? HS 8.3.2002, (14)

Yhteiskuntamme ja kulttuurimme henkiseen köyhyyteen puuttumisen lisäksi kirjoitukset sisälsivät myös konkreettisempia parannusehdotuksia. Nämä poliittiset ja taloudelliset keinot olen koonnut teema-alueeksi ”talouteen ja päätöksentekoon liittyvät ratkaisut”.

5.3.2.3 Talouteen ja päätöksentekoon liittyvät ratkaisut

Talouteen ja päätöksentekoon liittyvistä ratkaisuehdotuksista koostuva teema-alue muodostui sisällöltään hyvin moni-ilmeiseksi ja jossain määrin myös hajanaiseksi. Kirjoitukset käsitelivät sekä konkreettisia toimenpiteitä että yleisempiä teemoja, joiden tarkkaa merkitystä kirjoituksista ei saanut selville.

Yleisen päätöksentekokulttuurin muuttaminen. Yleisellä tasolla kirjoittajat toivoivat päätöksentekokulttuurin muuttuvan inhimillisemmäksi, oikeudenmukaisemmaksi ja järkevämmäksi. Huomion arvoisina asioina kirjoittajat pitivät muun muassa huono-osaisuuden kasaantumisen ehkäisemistä sekä yhteisyyden kehittämistä. Poliitikalta toivottiin toisaalta laaja-alaisuutta, toisaalta nähtiin tarpeelliseksi huomion kiinnittäminen yksilöön yhteiskunnan aktiivisena toimijana. Konkreettisempina päättäjien vastuulla olevina auttamistoimenpiteinä kirjoittajat mainitsivat uudistuneen, vanhan valtio vastaan kunnat -ajattelutavan korvaavan, sektorirajat ylittävän yhteistyön sekä erilaiset hankkeet ja selvitykset.

”Lisäksi jo aloitettuja lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia koskevia korjaustoimia jatketaan ja laajennetaan. Kuntia myös tuetaan laatusuositusten ja muun informaatio-ohjeistuksen avulla [...] Päättäneet ja meneillään olevat hankkeet ja selvitykset antavat välineitä näiden haasteiden kohtaamiseen ja arviointiin kuntakohtaisesti ja yksiköittäinkin.” Ongelmiin puuttava ajoissa, AL 6.6.2002, (30)

Tarkastelussa olivat siis toisaalta koko yhteiskuntajärjestelmän toimivuus, mutta toisaalta toivottiin myös asioiden kunta- ja yksikkökohtaista tarkastelua. Kirjoittajat toivoivat myös sekä poliittista toimintaa että yhteiskunnan huono-osaisiin kohdistuvia yksilöllisiä palveluja. Kirjoituksissa käsiteltiin lisäksi myös mahdollisia nuorisoministerin tehtäviä sekä uutta hallintoa lääkkeeksi lasten ja nuorten pahoinvointiin, mutta niiden ei katsottu riittävän asian korjaamiseksi. Eräs kirjoittaja myös kritisoi vasemmiston yhteiskuntapolitiikkaa ja kehotti sosiologeja tutkimaan sen vuosikymmenten aikaisten tavoitteiden vaikutusta nykypäivän lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointiin.

Osa yleistä päätöksentekokulttuuria käsittelevistä ratkaisuehdotuksista kohdistui päättäjien asenteisiin lapsia kohtaan. Lapsuuden suojeltavuuden edellytettiin tulevan ilmi muutoksina toiminnan tasolla lainpäättäjien keskuudessa. Juuri päättäjien vastuulla katsottiin olevan esimerkiksi vammaisten lasten oikeuksien turvaaminen. Kirjoittajat toivoivat myös nykyistä parempaa lapsen äänen ja näkökulman huomioimista päätöksenteossa.

”Jo pelkästään kasvuympäristöjä suunniteltaessa voisi miettiä lapsen näkökulmaa.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

”Onko lapsen ääntä kuultu vai otetaanko kunnan säästöt lapsuudesta ja tulevaisuudesta?” Suomen pienet lapset eivät ole suolapatsaita, HS 4.3.2002, (13)

Yleistä päätöksentekokulttuuria koskevien mielipiteiden lisäksi yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin myös yksilöidymmin erilaista poliittista toimintaa. Yhteiskunnan eri tahojen tarjoamaa taloudellista panostusta ja muiden voimavarojen ja resurssien hallintaa käsittelevät näkökulmat kokosin yhteen alaluokaksi ”korjaukset rahapolitiikan ja resurssien ohjaamisessa”.

Korjaukset rahapolitiikan ja resurssien ohjaamisessa. Yhteiskunnan eri tahot ja päättäjät saivat kirjoituksissa kritiikkiä osakseen muun muassa erilaisten säästötoimenpiteiden suhteen. Kirjoittajat edellyttivät päättäjiltä tässä suhteessa peiliin katsomista vääränlaisen toiminnan vuoksi. Lasten psykiatrisen hoidon ja erityisopetuksen osalta edellytettiin täsmällistä resurssien ohjaamista. Aineellisten edellytysten turvaamista tuleville sukupolville pidettiin tärkeänä, kuten myös lasten ja perheiden taloudelliseen turvallisuuteen satsaamista nykyistä enemmän. Kirjoittajat olivat myös sitä mieltä, että kunnilla ja muilla päättävillä tahoilla on jo nyt mahdollisuus panostaa lapsuuteen rahallisesti aikaisempaa enemmän.

”Kuntien palvelut ja niiden rahoitus ovat keskeinen keino lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. [...] Kunnille on myös annettu entistä paremmat resurssit vastata haasteisiin ja suunnitella tulevaa. Nyt kysymys onkin paljolti halusta ja käytössä olevien resurssien oikeasta kohdentamisesta.” Ongelmiin puututtava ajoissa, AL 6.6.2002, (30)

Edellä esittelemieni yleisten toiminnan muutosten lisäksi kirjoittajat ehdottivat kirjoituksissaan myös konkreettisia poliittisia ja taloudellisia toimenpiteitä lääkkeeksi lasten pahoinvointiin. Lisää taloudellista panostusta katsottiin tarvittavan sosiaali- ja terveydenhuoltoon yleensä ja mielenterveystyöhön, huumehoitotyöhön, lasten ja nuorten palveluihin sekä myös yksilöidymmin kouluterveydenhuoltoon. Tarpeellisena nähtiin lisäksi iltapäivähoidon järjestäminen sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomioivan oppilashuollon käynnistäminen, johon liittyen ehdotettiin lisää terveydenhoitajia lasten- ja perheneuvoloihin sekä koulukuraattoreita. Myös nuoristotyön resursointi nähtiin lasten ja nuorten pahoinvoinnin kannalta kannattavana toimenpiteenä. Useat kirjoitukset käsitelivät lisäksi vanhempien tukemista taloudellisesti varsinkin pienten lasten osalta. Kirjoittajat peräänkuuluttivat tasapuolisuutta niiden perheiden kohdalla, jotka itse haluavat hoitaa pienet lapsensa kotona. Kirjoituksissa edelleen ehdotettiin tasarahamallin käyttöönottoa, joka uudistaisi tukirahojen jaon ja tukisi tasapuolisesti kaikkia eri lastenhoitomuoto-

ja kotihoidon ja perhepäivähoidon tukemisen noustessa nykyistä paremmalle tasolle. Myös pariskuntien yhteisverotusta ehdotettiin lapsiperheiden taloudellisen ahdingon helpottamiseksi. Kirjoituksissa esitettiin eriäviä mielipiteitä siitä, pitääkö isyyttä tukea isäkuukauden muodossa vai pitäisikö siihen sijoitettavat varat käyttää minimiäitiys- ja vanhempainrahojen korottamiseen. Lisäksi keskustelua herättivät äitien ja isien epätasa-arvoinen asema työmarkkinoilla.

”Ja kun kerran tasa-arvon tielle lähdettiin, eikö olisi oikeutettua, että isienkin työnantajat kantaisivat kortensa kekoon vanhemmuuden kustannuksia jaettaessa ja kannustaisivat miehiä käyttämään perhevapaita.” Isäkuukausi lisää perheiden hyvinvointia, HS 7.4.2002, (21)

”Lapsen etu on ymmärrettävä kansakunnan tulevaisuuden, meidän kaikkien etuna, ja siksi työmarkkinat on saatava joustamaan lapsen ehdoilla eikä lapset työmarkkinoiden ehdoilla, kuten nykyisin liian usein käy. Tähän auttaisi äitiys- ja hoitovapaista aiheutuvien lisäkustannusten poistaminen yksittäisen työnantajan harteilta.” Hoitomuoto lapsen ehdoilla, HS 14.8.2002, (35)

Vaikka taloudellista tukea käsittelevissä kirjoituksissa lapsiperheitä käsiteltiin yhtenä tärkeänä taloudellisen tuen kohteena, nähtiin tarpeellisena tukea lapsiperheitä myös yhteiskunnan eri tahojen harjoittaman muun poliittisen toiminnan kautta.

Perhepoliittisen toiminnan korjaaminen. Perhepolitiikan alaluokassa olen käsitellyt niitä poliittisia toimia, jotka kirjoituksissa on mainittu kohdistuvan perheisiin ja lapsiin yleensä ilman yhteyksiä taloudellisten resurssien jakoon. Jos kirjoittaja ei ole maininnut lapsipoliittisen toiminnan suuntautuvan esimerkiksi kouluun tai päivähoitoon, ilman selvempää lapsen elinympäristön yksilöintiä olen luokitellut kirjoituksen yhteen perhepolitiikan kanssa, sillä ilman lapsia ei nähdä olevan perhettä ja perhepoliittista toimintaa. Kirjoittajien näkemys yhteiskunnan vastuusta lapsiin ja perheisiin kohdistuvassa poliittisessa toiminnassa kiteytyy hyvin seuraavaan katkelmaan, jonka kirjoittaja käsittelee lasten pahoinvointia niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla:

”Yhteiskuntarakenteessa on jotain perustavanlaatuaista mätää, kun lasten pahoinvointi ja oireilu yhä vain lisääntyvät ja monipuolistuvat, vaikka taloudellinen hyvinvointi kasvaa. [...] Vanhempien ensisijainen vastuu jälkeläisistään on - tai ainakin pitäisi olla - itsestään selvää, mutta myös yhteiskunnan pitää korjata asenteitaan ja tekojaan lapsi- ja perhepolitiikan puolella. [...] Samoin yhteiskunta voisi oireiden paikkailun ja kosmeettisen kikkailun sijaan pureutua syvällisemmin perhe- ja lapsipolitiikan todelliseen ytimeen.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Perhepoliittisen toiminnan kohdentamisessa kirjoituksissa esiintyi kaksi hieman erilaista näkemystä. Toisen näkemyksen mukaan yhteiskunnan tuli tukea lasten kotihoitoa ennen kouluikää muun muassa sellaisten lakien avulla, jotka sallisivat äitien jäädä kotiin hoitamaan lastaan esi-kouluikänsä saakka. Tämä ratkaisu edellytti sekä kotiäitiyden taloudellista tukemista että naisten työelämään paluun helpottamista ja kotiäideille oikeuksia eläke-etuuksiin. Toisaalta kirjoituksissa edellytettiin myös perhepoliittisia toimia, joilla taattaisiin muun muassa päivähoitomahdollisuudet ja pyritäisiin työ- ja perhe-elämän nykyistä parempaan yhteensovittamiseen.

”Perhepolitiikassa painopiste on turvallisen ja tasapainoisen kasvun edellytysten parantamisessa: päivähoitomahdollisuuksissa, perheiden taloudellisessa tilanteessa sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa.” Siltoja sukupolvien välille, AL 3.2.2002, (6)

Niin perheiden kuin lastenkin oikeutena ratkaisuehdotuksissa mainittiin useaan kertaan päivähoito. Päivähoidon kehittämistä päivähoito-organisaation ulkopuolelta koskevat näkökulmat olen koonnut alaluokaksi ”päivähoitoa koskevat ratkaisuehdotukset”.

Päivähoitoa koskevat ratkaisuehdotukset. Päivähoidon osalta kehittämissuhteet keskittyivät lähinnä päiväkotien lapsiryhmäkokojen pienentämiseen ja laatuun satsaamiseen sekä perhepäivähoidon tukemiseen. Päiväkotien ryhmäkokoja käsiteltiin niin lakipykälien valmistelun kautta kuin tarkastelemalla varhaiskasvatusta ja päivähoitoa sekä lapsiryhmien pienentämistä yleisellä tasollakin. Perhepäivähoidon kehittämistä käsiteltiin puolestaan uuden asennoitumisen ja sen edullisuuden kautta.

”Hyvässä perhepäivähoidossa toiminta on ihan yhtä virikkeellistä ja sosiaalisia kontakteja syntyy siinä, missä päiväkodeissakin. Lisäksi perhepäivähoito on kunnalle edullinen hoitomuoto. Nykyään kuulee usein, ettei perhepäivähoitajia oikein tahdo saada. Ei mikään ihme ennen kuin siihen työhön aletaan todellakin satsata ja asennoitua sen arvoisella tavalla.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Päivähoidon lisäksi yhteiskunnan nähtiin olevan velvollinen panostamaan myös koulun kehittämiseen erilaisin poliittisin päätöksin ja toimenpitein.

Koulua koskevat ratkaisuehdotukset. Koulun osalta yhteiskunnan poliittisten toimien toivottiin kohdistuvan erityisopetukseen. Erityisopetuksen jonoja tuli purkaa. Kuntien ja valtion vas-

tuulla katsottiin olevan ammattitaitoisen erityisopetuksen tarjoaminen riittävän aikaisin. Hallituksen katsottiin olevan velvollinen toimimaan ja erityisopetuksen lainsäädännön katsottiin tarvitsevan uudistusta. Lainsäädännön avulla päättäjien tuli varata riittävät resurssit erityisopetukseen jo esiopetuksen ja koulun alimpien luokkien piirissä. Tällä ei kuitenkaan tarkoitettu integraation lisäämistä. Koulujen katsottiin tarvitsevan myös paremmat toimintavalmiudet kouluhäiriköinnin pysäyttämiseen. Näiden lisäksi kirjoituksissa pidettiin tärkeänä muun muassa vapaaehtoisten iltapäiväkerhojen lisäämistä sekä ryhmäkokojen pienuutta maaseudun kyläkoulujen lisäksi myös kaupunkikouluissa.

”Opetusministeri Maija Rask peräänkuuluttaa pienten ryhmäkokojen puolesta myös kaupunkikouluissa, joten kyläkoulut ovat tässä asiassa luonnollisesti edelläkävijöitä. Näinä aikoina lasten ja nuorten pahoinvointi on hälyttävästi lisääntynyt. Onko kunnilla todellakin varaa säästää tällaisissa asioissa?” Kyläkoulut jälleen lakkautusuhan alla, KS 4.9.2002, (38)

Sosiaalihuoltoa ja rikosvastuukärajaa koskevat ratkaisuehdotukset. Lasten ja nuorten rikosvastuu herätti runsaasti eriäviä mielipiteitä. Useat kirjoittajat esittivät huolensa lasten ja nuorten vakavien väkivallantekojen lisääntymisestä, mutta ongelmaan puuttumisessa käytettävistä keinoista esitettiin keskenään ristiriitaisia näkökulmia. Osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että rangaistukset eivät ole oikea tapa puuttua lasten väkivaltaan, joka joidenkin mielestä oli merkki pahoinvoinnista. Heidän mielestään lapsi tarvitsi muun muassa aikuisen läsnäoloa, oikeanlaista kasvatusta, tukea sekä kasvun mahdollisuuksien ja voimavarojen kehittämistä arestin, vankilan ja pakkohoidon sijaan. Osa kirjoittajista puolestaan oli selvästi tiukemman rangaistusjärjestelmän kannalla, mikä viittaa Butlerin ja Williamsonin (1994, 47) esittämään ajatukseen tavallisten ammatillisten interventioiden kehittämisestä epätavallisten tekojen ja tässä tapauksessa erityisesti lasten ja nuorten tekemien väkivaltarikosten perusteella. Tiukempaa rangaistusjärjestelmää kannattavat ehdottivat muun muassa rikosoikeudellisen ikärajan alentamista eli vastuun laajentamista. Osaan rikoksia tekevästä lapsista ja nuorista saattoi erään kirjoittajan mukaan vaikuttaa jo pelkkä tietoisuus ankarammasta rangaistusjärjestelmästä sekä oikeuskäsittelyn ja rangaistuksen muodostama uhka.

”Toisen ihmisen vakavaan pahoinpitelemiseen tai surmaamiseen johtanut lapsen ”pahoinvointi” ei ole hoidettavissa pelkällä välittämällä tai ammattikoulutuksella. [...] Ellei nuori ole rikosoikeudellisesti mitenkään vastuussa rikollisesta teostaan, hänelle syntyy se harhakuva, että teko

oli lähes oikeutettu, eikä ainakaan hänen syytään. Rikolliset ovatkin käyttäneet hyväkseen vastuusta vapaita alaikäisiä ja lisänneet lasten rikollisuutta. [...] Yleisen uskomuksen mukaan rangaistukset eivät estä rikoksia. Kuitenkin oikeuskäsittely ja pelkkä rangaistuksen uhka saattavat saada nuoren pohtimaan tekoaan vakavammin kuin nykyiset toimenpiteet.” Myös nuoren on otettava vastuuta rikollisesta teostaan, HS 20.3.2002, (18)

Rikosoikeudellisen ikärajan lisäksi kirjoittajia puhututti lastensuojelutyö ja sen nykyinen tila. Kirjoittajat näkivät tarpeellisenä jouduttaa lastensuojelulain uusimista kaikin mahdollisin keinoin vastaamaan nykyisiä hyviksi koettuja käytäntöjä ja estämään lastensuojelun parissa toimivien mahdollisia lastensuojelullisia ylilyöntejä. Tarpeelliseksi nähtiin myös yksityisten, lastensuojelupalvelua tuottavien tahojen valvontaa koskevan lain uusiminen, joka koskisi erityisesti sijaishuoltoa. Normeja tuli kirjoittajan mielestä koventaa sekä yksityisellä että julkisella sektorilla sekä pyrkiä yksityisellä puolella ”bisneksen” vähentämiseen. Yhteiskunnan nähtiin tarpeellisenä vahvistaa ja kehittää ennaltaehkäisevää toimintaa sosiaalihuollossa sosiaali- ja terveysministeriön taholta. Yhtenä käytännön esimerkkinä kirjoittaja mainitsi neuvolatyön kartoittamisen.

Edellisten yhteiskunnan päättävien tahojen toimintaan kohdistuvien ratkaisuehdotusten lisäksi kirjoitukset sisälsivät myös kritiikkiä siitä, miten lasten elämään kuuluvissa instituutioissa asiat on hoidettu. Nämä lapsuuden organisaation sisäiseen toimintaan liittyvät ratkaisuehdotukset olen koonnut teema-alueeksi ”lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen”.

5.3.2.4 Lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen

Päivähoidon kehittäminen. Päivähoidon ja vanhempien väliseen yhteistyöhön liittyen kirjoittajat pitivät yhtenä ratkaisuvaihtoehtona lasten pahoinvointiin kodin ja päiväkodin välistä hedelmällistä yhteistyötä. Päivähoidon laadukkuuden merkitystä painotettiin sekä lasten yksilöllisen erityisyyden huomioimista ja lasten parhaaksi toimimista yhteistyössä vanhempien kanssa. Perhepäivähoidon laadukkuuteen puolestaan viittasi toinen kirjoittaja, joka näki perhepäivähoidon pienelle lapselle kotihoidon jälkeen parhaana mahdollisena hoitomuotona.

”Kuitenkin varsinkin pienimmille hoitolapsille perhepäivähoito on kotihoidon jälkeen paras mahdollinen hoitomuoto pysyvine ihmissuhteineen ja pienine ryhmineen. Isommillekin lapsille perhepäivähoito tarjoaa yhtä hyvät puitteet kuin päiväkotikin.” Perhepäivähoito edullista, AL 7.5.2002, (28)

Päiväkotien osalta kirjoittajat ehdottivat yksimielisesti lapsiryhmien pienentämistä. Varsinkin pienten alle kolmevuotiaiden lasten kohdalla nähtiin tarpeellisena huolehtia hoitopäivän kohtuullisesta pituudesta. Kirjoittajat peräänkuuluttivat myös kiireettömyyttä ja lapseen keskittymisen mahdollisuutta päiväkotitoiminnassa. Henkilökunnan osalta kirjoitettiin päiväkotien sekä ammattitaitoisen henkilökunnan että tuttuja, turvallisten ja pysyvien aikuiskontaktien merkityksestä lapselle. Siinä, missä osa kirjoittajista painotti perhepäivähoidon etuja varsinkin pienten lasten kodin ulkopuolisena hoitomuotona, eräs kirjoittaja näki päiväkodin tarjoaman kasvuympäristön yhtenä mahdollisena syrjäytymistä ennalta ehkäisevänä tekijänä. Hänen mukaansa tärkeään asemaan nousivat päiväkodin ihmissuhteet sekä toiminnot. Päiväkoti nähtiin luontevana sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoitteluympäristönä, jossa ammattitaitoinen henkilökunta on avainasemassa lapsen kehitystä jarruttavien ongelmien havaitsemisessa ja niihin puuttumisessa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Päivähoidon lisäksi kirjoituksissa käsiteltiin myös koulun sisäisen kehittämisen tarvetta.

Koulun kehittäminen. Myös koulun asema lasten hyvinvoinnin edistäjänä jakoi mielipiteitä. Vaikka osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että koululle sysätään liikaa vastuuta lapsista jo nyt, ja että vanhempien tulisi huolehtia lasten iltapäivistä, osa kirjoittajista näki kuitenkin kouluille tarpeellisena lisätä vastuunottoaan lapsista ja tarjota iltapäivätoimintaa. Iltapäivätoiminnan kohdalla vedottiin myös toiminnan vapaaehtoisuuteen.

Rakenteellisina muutoksina kirjoituksissa esiintyi ehdotuksia koulupäivän alkamisen siirtämisestä myöhempään aamuun sekä erityisopetusta tarvitsevien ongelmaoppilaiden niin sanottuun normaaliin luokkaan integraation lisäämisen estämisestä. Sisällöllisellä puolella kirjoittajat ehdottivat yhteisökasvatuksen ottamista koulujen yhteiseksi painopistealueeksi sekä oppilaiden persoonallisuuden laaja-alaisempaa kehittämistä kouluissa, jolloin pyrittäisiin ajattelun, tunteen ja tahdon tasapainoiseen kehittämiseen. Päiväkotien tavoin myös koulujen kohdalla painotettiin ammattitaitoisen ja motivoituneen henkilökunnan ja riittävän pienten ryhmäkokojen merkitystä. Vanhempia varten toivottiin kouluvalintaa ajatellen koulujen uutta laatuluokitusta, joka kertoisi kouluista kaiken valinnan kannalta oleellisen tiedon.

”Suurin huolenaihe vanhemman näkökulmasta ei ole siinä, ovatko eri koulujen oppiainepainotukset yhtä näyttävät ja oppimistulokset yhtä hyvät vaan siinä, voiko lapsi ja nuori koulussa hyvin, mikä koulun strategia kiusaamiseen ja muihin häiriöihin on, ja miten hyvin koulu pystyy yhteistyöhön vanhempien kanssa. Tarvitaan koulujen uusi laatuluokitus, mikä kertoisi vanhempien päätöksenteon kannalta oleelliset asiat koulusta.” Oppimistulokset eivät takaa koulun laatua, HS 17.2.2002, (12)

Koulukiusaamiseen puuttuminen herätti myös keskustelua. Kiusaajan kohdalla toimintavaihtoehtoina mainittiin muun muassa rangaistukset, mutta todettiin, että joidenkin kiusaajien kohdalla rangaistukset vain pahentaisivat tilannetta. Osa kiusaajista pidettiin uhreina, jolloin toiminnan ja asennoitumisen tuli olla sen mukaista. Koulukiusaamiseen puuttumisessa korostui aikuisen vastuu sekä kiusaajan kuunteleminen, hänestä välittäminen ja hänen kanssaan keskusteleminen. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että vanhempien ja opettajien toiminta edesauttaa lasten toimintaa kiusaamistilanteessa eli kiusatun puolelle asettumista ja oman oikeustajun mukaan toimimista, vaikka kaverit olisivatkin eri mieltä. Kiusaamisen lisäksi myös häiriökäyttäytyminen koulussa kirvoitti erilaisia mielipiteitä siitä, keneen kiusaamis- tai häiriköintitilanteessa pitäisi kiinnittää huomiota. Osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että kiusaajaa tulisi auttaa, osa puolestaan peräänkuulutti niin sanottujen tavallisten, hiljaisten ja tunnollisten oppilaiden oikeuksia.

”Ehkäpä meidän pitäisikin kiinnittää enemmän huomiota niihin, jotka eivät jaksa huutaa pahaa oloaan ympäristölleen. Luokan hiljaisella tunnollisella priimuksella saattaa olla aivan yhtä suuri hätä kuin häirikölläkin.” Hätä ja pahoinvointi kouluhäiriöiden takana, HS 8.9.2002, (40)

Ongelmana lasten pahoinvoinnin kohtaamisessa koulussa nähtiin OAJ:n esitys voimakkaamista toimenpideoikeuksista häirikön poistamiseen luokasta. Esityksen taustalla nähtiin olevan keski-ikäisistä miehistä koostuvan OAJ:n kyvyttömyys kohdata pahoinvoiva lapsi.

Sosiaalihuollon kehittäminen. Sosiaalihuollon osalta tärkeänä nähtiin toisaalta niin sanotun hyssyttelyn lopettaminen, toisaalta tehostettu vastuunotto lapsista ja nuorista. Tehokkaimpana rikollisuuden ennaltaehkäisyä nähtiin juuri riskiryhmään kuuluvien lasten ja nuorten auttaminen ja tukeminen ennen rikosuraa tai ensimmäisten rikosten tapahduttua kohdennetun intensiivisen puuttumisen avulla. Sosiaalityöntekijöiden kohdalla tärkeinä asioina nähtiin sosiaalisten riskien ja niiden taustatekijöiden ymmärtäminen sekä ammatillinen kehittyminen.

”Erlaisia taustatekijöitä ja riskien tunnusmerkkejä täytyy ymmärtää, tutkia ja tuntea, jotta lapsille ja nuorille voidaan kohdentaa ennalta ehkäisevää tukea. Ammatillista kehittymistä tarvitaan tällä osa-alueella. Vaikka tie olisikin hidas ja epävarma, kuten Pekka Pihlanto kritisoi, mielestäni se on kuitenkin arvokas ja tärkeä, ellei välttämätön hyvinvointipalvelujen kehittämisessä.” Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta, HS 10.4.2002, (24)

Sosiaalihuollossa katsottiin tarpeellisenä kiinnittää huomiota muun muassa erityislasten kohdalla kolmannen sektorin tuomiin mahdollisuuksiin.

Terveydenhuollon kehittäminen. Terveydenhuoltoa koskevissa ratkaisuehdotuksissa avainasemaan nousivat neuvolapalvelut. Neuvolan tehtävänä nähtiin lasten hyvinvoinnin edistäminen perheitä ja erityisesti vanhempia tukemalla. Neuvolan kehittämistarpeena nähtiin lasten ja perheiden fyysisen hyvinvoinnin edistämisen lisäksi pyrkiä auttamaan heitä voimaan muullakin tavalla hyvin. Neuvolajärjestelmän kehittäminen nähtiin tarpeellisenä, jotta se kykenisi vastaamaan sekä nykyisiin että tulevaisuuden ongelmiin. Eräs kirjoittaja peräänkuulutti neuvoloiden ja terveystieteiden moniammatillista yhteistyötä, kun taas toinen kirjoittaja ehdotti siirtymistä neuvoloista perhekeskuksiin, joissa toiminnan ydinalueita olisivat vanhempien sekä vanhempien ja lasten suhteen tukeminen, erityisesti isän identiteetin vahvistaminen ja myönteisen sosiaalisen verkoston luominen. Perhekeskuksille ominaisia toimintatapoja olisivat yhteydenpito vanhempiin jo odotusaikana, vertaistuki, osallistumisen helppous vanhemmille sekä moniammatillisen tiimin tarjoama ammatillinen tuki.

”Kiinteä kokoontumistiheys luo sosiaalisen verkoston, jossa vertaistuki on todellista ja säästää viranomaisten työtä. Perhekeskusmalli näyttää tekevän mukaan tuleminen suhteellisen helpoksi ja sosiaalinen verkosto tukee mukana pysymistä. Monialainen tiimi pystyy takaamaan monipuolisen avun.” Perhekeskuksia vanhemmuuden tueksi, HS 11.3.2002, (15)

Lapsen kannalta terveydenhuollosta tuotiin esiin terveyden edistämisen ja sairauden hoitamisen oikea-aikaisuuden merkitys sekä jatkohoitomahdollisuuksien takaaminen. Eräs kirjoittaja otti myös kantaa vaikeavammaisten lasten asemaan pyrittäessä siirtämään kuntoutusvastuuta terapeuteilta perheelle, koululle ja hoitopaikoille. Kirjoittajan mukaan vaikeavammaisen lapsen kuntoutusvastuun pitäisi kuulua terapeuteille, koska heillä on tieto ja taito viedä lapsen kehitystä eteenpäin.

Lasten pahoinvointiin kohdistuvia ehdotuksia, ratkaisuja ja keinoja koskevan pääluokan, sen sisältämät teema-alueet sekä sen alaluokat ja niitä koskevien kirjoitusten määrät olen koonnut taulukkoon 3. Eniten ratkaisuehdotuksia ja ratkaisukeinoja esitettiin henkiseen köyhyyteen puuttumisen osalta, jota käsiteltiin 34 kirjoituksessa. Myös talouteen ja päätöksentekoon liittyviä ratkaisuja käsiteltiin paljon yhteensä 29 kirjoituksessa. Mielenkiintoista herätti myös lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen, johon otettiin kantaa 25 kirjoituksessa. Näiden lisäksi haitalliseen virikeympäristöön kohdistuvia rajoituksia käsiteltiin neljässä ja hyvinvointia tukevia tekijöitä viidessä yleisönosastokirjoituksessa.

TAULUKKO 3. Ehdotukset, ratkaisut ja keinot: mitä lasten pahoinvoinnille pitäisi tehdä, miten voidaan ennaltaehkäistä ja hoitaa lasten pahoinvointia ja edistää hyvinvointia.

Teema-alue ja alaluokat	Alaluokan kirjoitusten määrä	Teema-alueen kirjoitusten määrä
Hyvinvointia tukevat tekijät		5
Laadukas lastenkirjallisuus	1	
Turvallinen ja toisia tukeva kasvuympäristö	1	
Aikuisen antama tuki	1	
Hyvinvointia tukevat tekijät koulussa	2	
Hyvinvointia tukevat tekijät päivähoitossa	1	
Haitallista virikeympäristöä koskevat rajoitukset		4
TV:tä, videoita ja elokuvia koskevat rajoitukset	2	
Tietokonepelejä koskevat rajoitukset	1	
Lastenkirjallisuuteen liittyvät keinot	2	
Henkiseen köyhyyteen puuttuminen		34
Vanhemmat vastuuta kantamaan	14	
Vanhemmille tukea kasvatustyöhön	5	
Aikuisilta vaadittavat muutokset	10	
Yleistä kasvuympäristöä koskevat muutokset	11	
Yhteiskunnalta vaadittavat muutokset	11	
Kulttuurin ja julkisen keskustelun suuntaaminen	8	

(jatkuu)

TAULUKKO 3. (jatkuu).

Talouteen ja päätöksentekoon liittyvät ratkaisut		29
Yleisen päätöksentekokulttuurin muuttaminen	16	
Korjaukset rahapolitiikan ja resurssien ohjaamisessa	11	
Perhepoliittisen toiminnan korjaaminen	4	
Päivähoitoa koskevat ratkaisuehdotukset	5	
Koulua koskevat ratkaisuehdotukset	4	
Sosiaalihuoltoa ja rikosvastuukäräjä koskevat ehdotukset	6	
Lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen		25

Päivähoidon kehittäminen	4	
Koulun kehittäminen	12	
Sosiaalihuollon kehittäminen	4	
Terveysthuollon kehittäminen	5	

Huom. Yhdessä kirjoituksessa saattoi esiintyä useita eri näkökulmia, joten teema-aluetta tai pääluokkaa käsittelevien kirjoitusten yhteismäärää ei voi laskea alaluokkien tai teema-alueiden kirjoitusten määriä yhteenlaskemalla.

5.4 Seuraukset, tavoitteet ja visiot

Yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin kahdenlaisia seurauksia. Toisaalta käsiteltiin sitä, mitä seuraa, jos lasten pahoinvoinnille, sen syyille ja hyvinvoinnin uhkatekijöille ei tehdä mitään, ja toisaalta sitä, mitä seuraa, jos kirjoittajien esittämiä ratkaisuehdotuksia noudatetaan. Ensin mainittuja seurauksia käsiteltiin teema-alueena ”pahoinvoinnin kielteiset seuraukset” ja ratkaisuehdotusten toteuttamisesta johtuvia seurauksia teema-alueena ”hyvinvoinnin myönteiset seuraukset”.

5.4.1 Pahoinvoinnin kielteiset seuraukset

Pahoinvoinnin kielteisiä seurauksia käsittelevät kirjoitukset pureutuivat niihin seurauksiin, joihin lasten ja nuorten henkinen pahoinvointi, sen syyt ja siihen liittyvät ongelmat sekä hyvinvoinnille aiheutuvat uhkat ovat johtaneet tai tulevat johtamaan, jos asialle ei tehdä mitään. Teema-alue muodostui sisällöltään hyvin moninaiseksi ja kirjoitusten luokittelu oli haasteellista. Teema-alueen alaluokiksi muodostuivat ”kaikki joutuvat kärsimään”, ”pahoinvoinnin negatiiviset seuraukset valtiolle, yhteiskunnalle ja talouselämälle”, ”lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja rikollisuuden lisääntyminen”, ”häiriöt ja ongelmat lasten ja nuorten ajattelussa, kehityksessä ja mielenterveydessä” ja ”ongelmat päivähoidossa”.

Kaikki joutuvat kärsimään. Osa kirjoittajista lähestyi lasten pahoinvointia yhteiskunnan säästötoimenpiteiden kautta ja totesi säästöjen johtavan muun muassa vaikeavammaisten lasten oikeuksien vähättelyyn ja itsekkäiden päättäjien tukemiseen, sukupuolten välisen tasa-arvon

heikentymiseen sekä erilaisiin seuraamuksiin ja ongelmiin tulevaisuudessa, joista saattavat kaikki joutua kärsimään.

”Jos lapsissa säästetään nyt, niin lasku maksetaan tulevaisuudessa. Lasku lankeaa meille kaikille ja seuraukset vaikuttavat kaikkien kansalaisten elämään.” Suomen pienet lapset eivät ole suolapatsaita, HS 4.3.2002, (13)

Kirjoittajat mainitsivat inhimillisinä kärsimyksinä muun muassa vaikeavammaisten lasten lisävammat sekä fysioterapian puutteesta johtuvat erilaiset kiputilat. Näiden yksilöityjen esimerkkien lisäksi eräässä kirjoituksessa käsiteltiin inhimillisiä kärsimyksiä myös yleisellä tasolla ja laajemmassa mittakaavassa.

”Mikäli näitä uhkia ei tunnusteta ajoissa, olemme tulevaisuudessa tekemisissä paljon valtionvelkaa suurempien inhimillisten ongelmien kanssa.” Hoitomuoto lapsen ehdoilla, HS 14.8.2002, (35)

Inhimillisiin kärsimyksiin kuuluivat lisäksi lasten turvattomuus heidän joutuessaan etsimään rajoja itse, koska niitä ei ole heille asetettu, sekä aikuisuuden oheneminen lapsuuden ohentumisen kautta. Inhimillisen kärsimyksen lisäksi kirjoituksissa käsiteltiin myös maata, yhteiskuntaa ja talouselämää lasten pahoinvoinnin seurauksista kärsivinä.

Pahoinvoinnin negatiiviset seuraukset valtiolle, yhteiskunnalle ja talouselämälle. Lasten pahoinvoinnin nähtiin johtaneen tilanteeseen, jossa Suomen nähtiin olevan muita maita jäljessä lapsiperheitä koskevissa asioissa. Jo tapahtuneita kielteisiä seurauksia olivat myös maaseudun hiipuminen ja se, että Suomi oli joutunut häpeään muihin maihin verrattuna.

”Saamme hävetä muiden sivistysmaiden rinnalla, joiden kansanedustajatkin tekevät työnsä lapsimyönteisemmin.” Lapset eivät kaipaa koulun tehoaamuja, HS 23.3.2002, (19)

Lasten pahoinvoinnin nähtiin myös johtavan ongelmiin tulevaisuudessa niin talouselämän kuin yhteiskunnankin kannalta. Näissä näkökulmissa korostui lasten pahoinvoinnin johtaminen tulevien työntekijöiden mielialalääkkeiden kulutuksen lisääntymiseen sekä hyvinvoivien työntekijöiden puuttumiseen tulevaisuudessa. Osa kirjoittajista näki lasten pahoinvoinnin johtavan tulevaisuudessa hoitamattomana yhteiskunnalle lisääntyviin kustannuksiin, joilla voitiin viitata niin taloudellisiin kuin tarkemmin määrittelemättömiinkin kustannuksiin. Talouselämän ja maan mai-

neen lisäksi kirjoituksissa käsiteltiin lasten pahoinvoinnin aiheuttamia seurauksia muille ihmisille ja yhteiskunnalle myös lasten ja nuorten rikollisuuden ja väkivaltaisuuden lisääntymisen kautta.

Lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja rikollisuuden lisääntyminen. Osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että lasten pahoinvointi on johtanut lasten ja nuorten väkivaltaisuuteen ja rikollisuuteen.

”Nuorten tekemät väkivaltarikokset ovat järkyttäneet. Lasten ja nuorten pahoinvoinnista, välinpitämättömyydestä ja syrjäytymisestä aiheutuneita seurauksia ei voi sivuuttaa yksittäistapauksina, vaan vaikuttajien on päätöksillään otettava kantaa.” Lapsella on parempi pienryhmässä, HS 28.1.2002, (4)

Lasten pahoinvoinnin nähtiin myös johtavan rikollisuuden ja väkivaltaisuuden lisääntymiseen tulevaisuudessa sekä myös mahdollisesti rikos- ja vankilakierteeseen. Yleisemmän tason ongelmien lisäksi osa kirjoittajista näki lasten pahoinvoinnin johtaneen tai johtavan myös yksilötason seurauksiin, kuten ajattelun vääristymiseen, kehityshäiriöihin ja psyykkisen terveyden menettämiseen.

Häiriöt ja ongelmat lasten ja nuorten ajattelussa, kehityksessä ja mielenterveydessä. Lasten pahoinvointiin liittyvien ongelmien nähtiin johtavan lasten ja nuorten vääristyneeseen, vallanhaluiseen tai vastuuntunnottomaan ajattelutapaan muun muassa lastenkirjallisuuden liiallisen noitasisällön ja rikosvastuukäytännön korkeuden osalta. Lasten hyvinvoinnin uhkien ja pahoinvoinnin nähtiin johtavan myös lasten ja nuorten psyykkisen terveyden särkymiseen, psyykkisiin ongelmiin ja persoonallisuuden hajoamiseen sekä jopa itsemurhiin. Tämän tyyppiset ongelmat näkyivät myös lasten vaikeutena tasapainoiseksi nuoreksi tai aikuiseksi kasvamisessa, sekä lasten ja nuorten päihdeongelmina ja unihäiriöinä.

”Esimerkiksi Vantaan kaupungin viime vuonna teettämän kyselytutkimuksen mukaan lukiolaisista kolmannes kärsi masennuksesta ja unihäiriöistä. Tällainen kehitys alkaa jo lapsuudessa. [...] enemmistö 7-14-vuotiaista lapsista voi huonosti.” Rauhallinen lapsuus auttaa kasvamaan, HS 17.10.2002, (45)

Psyykkisten ongelmien seurausten nähtiin koituvan sekä lapsille itselleen että yhteiskunnalle. Psyykkisten ongelmien nähtiin ilmenevän muun muassa oireiluna kehossa ja työyhteisössä pit-

källä aikavälillä. Sen sijaan päiväkotiin liittyvät kielteiset seuraukset olivat pääasiassa jo tapahtuneet tai tapahtuivat lyhyen aikavälin sisällä.

Ongelmat päivähoitossa. Päivähoitossa lasten pahoinvointi, siihen liitetyt ongelmat ja hyvinvointia uhkaavat tekijät johtivat muun muassa perheiden, lasten ja päiväkotien kannalta huonoihin ratkaisuihin, kuten esimerkiksi suurten päiväkotiryhmien käyttöön perhepäivähoitolaisten varahoitopaikkana, vaikeuksiin hyödyntää henkilökunnan ammattitaitoa ja henkilökunnan vaikeuteen antaa laadukasta ja yksilöllistä päivähoitoa. Lisäksi ongelmina päivähoiton kannalta nähtiin työntekijöiden lisääntyvät sairaspöissaolot sekä päiväkotien sulkeminen lasten vähentyessä lapsiryhmien pienentämisen sijaan.

5.4.2 Hyvinvoinnin myönteiset seuraukset, tavoitteet ja visiot

Osa kirjoittajista näki pahoinvoinnin estämiseksi ja hyvinvoinnin edistämiseksi toimimisen omien ratkaisuehdotustensa mukaan johtavan tai saattavan johtaa tilanteeseen, jossa kulttuurimme kehitty parempaan suuntaan, kansalaisilla on maassamme hyvä olla ja lapset voivat tulevaisuudessa muun muassa aikuisina hyvin kansalaisen, päättäjän ja kuluttajan roolissa. Hyvinvoinnin myönteisiä seurauksia, tavoitteita ja visioita käsittelevän teema-alueen alaluokiksi muodostuivat ”aikuisten hyvinvointi tulevaisuudessa”, ”hyvinvoiva yhteiskunta”, ”jotain hyvää tulevaisuudessa”, ”säästöt tulevaisuudessa”, ”lasten hyvinvointi kotona ja perheessä”, ”lasten hyvinvointi yleisessä kasvuympäristössä”, ”lasten hyvinvointi koulussa ja päivähoitossa” ja ”lasten hyvinvointi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaana”.

Aikuisten hyvinvointi tulevaisuudessa. Osa kirjoittajista piti tärkeänä sitä, että lasten hyvinvoinnin edistäminen ja pahoinvoinnin vähentäminen tänä päivänä johtaa siihen, että lapsista tulee tulevaisuudessa hyvinvoivia aikuisia. Hyvinvoivan aikuisen ominaisuuksiksi mainittiin tasa-painoisuus, vahvuus, terveys ja sosiaalisuus sekä kyky kestää paineita ja huolehtia itsestään ja kodistaan.

”Lapset tarvitsevat rauhallisempia olosuhteita kasvaakseen paineita kestäviksi aikuisiksi.” Rauhallinen lapsuus auttaa kasvamaan, HS 17.10.2002, (45)

Tärkeinä pidettiin myös sitä, että hyvinvoinnin edistämiseksi tapahtuva toiminta antaa hyvät valmiudet sopeutua yhteiskuntaan. Osa kirjoittajista piti kuitenkin tärkeänä hyvinvoinnin esiintymistä yksilötasoa laajemmassa mittakaavassa. Nämä vastaukset olen koontanut alaluokaksi ”hyvinvoiva yhteiskunta”.

Hyvinvoiva yhteiskunta. Osa kirjoittajista piti tavoiteltavana tilana tai näki hyvinvoinnin eteen tehtävän työn edistävän parhaimmillaan maan ja kansakunnan etua ja kilpailukykyä, niin sanottua kaikkien etua sekä yhteiskunnan jatkuvuutta.

”Vuorovaikutus ja sosiaalinen kanssakäyminen on tärkeä osa oppimista. Se on välttämätöntä myös yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion jatkuvuuden kannalta.” Siltoja sukupolvien välille, AL 3.2.2002, (6)

Lapset nähtiin kansakunnan tulevaisuutena ja tulevana yhteiskuntana. Toisaalta tärkeänä pidettiin kansainvälisessä kilpailussa pärjäämistä, toisaalta taas kansalaisten turvallisuutta ja työllisyyttä sekä ihmisten välistä solidaarisuutta. Näiden selvien ja jokseenkin konkreettisten esimerkkien lisäksi kirjoituksissa viitattiin myös lasten hyvinvoinnin edistämisen johtavan johonkin abstraktimpaan hyvään tulevaisuudessa.

Tulevaisuus on jotain hyvää. Osassa yleisönosastokirjoituksia lasten hyvinvoinnin eteen tehtävien toimenpiteiden seuraukset tai tavoitteet näkyivät jonkinlaisessa abstraktissa ja tarkemmin määrittelemättömässä muodossa. Näitä olivat hyvinvointi sekä kehitys parempaan, kurjuutta helpottavaan ja yhteistä hyvää etsivään suuntaan. Lisäksi useissa kirjoituksissa mainittiin lapsiin panostamisen olevan panostamista tulevaisuuteen tai tulevaisuuden kasvavan lapsissa ja nuorissa. Tällöin toiminnan perimmäisenä tavoitteena oli tulevaisuuteen panostaminen ja tulevaisuus itsessään. Näissä kirjoituksissa ei eritelty tarkemmin, millaista tulevaisuutta kulloinkin tarkoitettiin.

”Panostaminen lasten ja nuorten hyvinvointiin nyt on panostamista tulevaisuuteen.” Ongelmiin puututtava ajoissa, AL 6.6.2002, (30)

Aikuisten, maan ja yhteiskunnan hyvinvoinnin sekä yhteisen hyvän lisäksi kirjoituksissa ilmeni myönteisenä seurauksena tai tavoitteena myös yhteiskunnan eri tahojen saama taloudellinen hyöty lasten hyvinvoinnin eteen toimimisesta.

Säästöt tulevaisuudessa. Lasten hyvinvoinnin eteen toimimisen nähtiin myös johtavan taloudellisiin säästöihin tulevaisuudessa. Rahaa säästävinä tahoina mainittiin niin yhteiskunta kuin kunnatkin. Näiden kokemat hyödyt tulivat kirjoittajien mielestä näkyviin muun muassa menojen pienenemisenä ja säästöinä sosiaali-, terveys- ja opetuspuolella.

”Isäkuukauden investoinnit sairausvakuutusjärjestelmään tuottaisivat moninkertaisia säästöjä kuntien sosiaali-, terveys- ja opetuspuolella.” Isäkuukausi lisää perheiden hyvinvointia, HS 7.4.2002, (21)

Kuntien ja yhteiskunnan hyödyksi koituvien taloudellisten säästöjen lisäksi osa kirjoittajista painotti myös säästöjen inhimillisempää puolta. Perheiden tukeminen ja rahallinen panostus lapsiin toisivat säästöjä tulevaisuudessa, koska ongelmien hoitaminen oikeaan aikaan eli riittävän aikaisin koituu halvemaksi kuin niiden käsittely myöhemmin.

Edellä olen käsitellyt sitä, kuinka lasten hyvinvoinnin eteen toimiminen tänä päivänä voi kirjoittajien mielestä johtaa muun muassa aikuisten, maan ja yhteiskunnan hyvinvointiin tulevaisuudessa. Osa kirjoittajista korosti puolestaan hyvinvoinnin merkitystä toisaalta juuri tänä päivänä ja toisaalta juuri lapsen näkökulmasta - lapsen kokemana. Näitä lapsen omassa lapsuudessa kokemaa hyvinvointia käsitteleviä näkökulmia käsitelen seuraavassa lapsen eri elinympäristöjen ja yhteiskunnallisten palvelujen kautta.

Lasten hyvinvointi kotona ja perheessä. Kotia ja perhettä lapsen hyvinvoinnin ilmenemiskoikkoina käsittelevissä kirjoituksissa avainasemassa lasten hyvinvoinnin kannalta olivat vanhempien hyvinvointi, lapsen ja perheen tärkeys isän arvomaailmassa sekä vanhempien toiminta lapsen hyväksi, kuten seuraava katkelma lasten eri hoitomuotojen tasapuoliseen taloudelliseen tukeen tähtäävää tasarahamallia käsittelevästä kirjoituksesta osoittaa.

”Tasarahamalli lisäisi perheen valinnanmahdollisuuksia lapsen kannalta parhaan hoitomuodon löytämiseksi.” Hoitomuoto lapsen ehdoilla, HS 14.8.2002, (35)

Lasten kokeman hyvinvoinnin lisäksi osassa kirjoituksista ilmeni tavoitteena myös perheiden hyvinvointi. Osa kirjoittajista puolestaan pyrki nostamaan keskustelua lasten hyvinvoinnista yleisemmälle tasolle lapsuuden elinpiirissä.

Lasten hyvinvointi yleisessä kasvuympäristössä. Osa kirjoittajista näki lasten hyvinvointiin tähtäävän toiminnan joko tavoitteena tai jopa johtavan parhaimmassa tapauksessa lasten yleisessä kasvuympäristössä lasten turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen sekä oppimiseen. Lasten hyvinvoinnin kannalta merkittäväksi asiaksi ja tavoitteeksi nousi myös kasvuympäristö itsessään ja sen muuttuminen paremmaksi, viihtyisämmäksi ja lapsiystävällisemmäksi. Tavoitteina nähtiin myös lapsuuden ja lapsen perusoikeuksien kunnioittaminen sekä lapsuuden suojeleminen liialta tiedolta.

”Hyvä yhteiskunta kunnioittaa lapsuutta, se sallii lastensa olla lapsia.” Varastammeko lastemme lapsuuden, HS 13.11.2002, (49)

Yleistä kasvuympäristöä yksilöidymmin kirjoituksissa käsiteltiin lasten hyvinvointiin panostamisen myönteisiä seurauksia lapsille tarjottujen yhteiskunnallisten palvelujen piirissä.

Lasten hyvinvointi koulussa ja päivähoitossa. Toisaalta tulevaisuuden tavoitteena ja toisaalta lasten hyvinvoinnin eteen tehtävän työn tuloksena nähtiin lasten hyvinvoinnin ilmeneminen myös kouluympäristössä. Kiusaamisen ja väkivallan vähenemisen lisäksi lasten hyvinvointi voi näkyä kirjoittajien mukaan myös koko koulun ilmapiirissä ongelmien tehokkaana purkamisena sekä niiden vähenemisenä. Tavoitteina nähtiin myös lasten hyvinvointi iltapäivisin sekä turvallisten ja tuttuun erityisopettajien läsnäolo lasten koulupäivässä. Koulun lisäksi lasten hyvinvoinnin tavoitteisiin, visioihin ja seurauksiin pureuduttiin kirjoituksissa myös päivähoiton osalta.

Päivähoidon osalta lapsen hyvinvointiin tähtäävinä tavoitteina tai sen seurauksena nähtiin hoidon yksilöllisyys ja laadukkuus sekä päivähoitopaikkojen vapautuminen. Toisaalta seurauksena nähtiin myös lasten hyvinvoinnin lisääntyminen aikuisten toimintaedellytysten lisääntymisen kautta.

”Tällöin aikuisen herkkyys lapsen tarpeille sekä lapsilähtöiselle kasvatukselle toteutuu ja harjaantuu mahdollistaen lapsen sisäisten ja ulkoisten suojatekijöiden vahvistumisen syrjäytymistä vastaan.” Päivähoito voi ehkäistä varhaista syrjäytymistä, KS 14.12.2002, (52)

Koulun ja päivähoiton lisäksi lapsuuden yhteiskunnallisia palveluja lasten hyvinvointiin tähtäävien tavoitteiden, visioiden ja seurausten kannalta käsiteltiin myös sosiaali- ja terveydenhuollon osalta.

Lasten hyvinvointi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaana. Lasten hyvinvoinnin kannalta sosiaali- ja terveydenhuollon osalta tavoitteina nähtiin lastenpsykiatrian asiakasmäärän pitäminen kohtuullisena ja neuvoloiden uusina tavoitteina parantaa sekä lapsen fyysistä, psyykkistä että sosiaalista hyvinvointia. Tärkeänä nähtiin myös kyky kohdentaa lapsille ja nuorille heidän tarvitsemaansa ennaltaehkäisevää tukea. Konkreettisina seurauksina lasten ja nuorten kannalta nähtiin myös oikeuskäsittelyn ja rangaistuksen muodostaman uhkan johdosta nuorten vakavampi harkinta rikoksia suunnitellessaan sekä tilanne, jossa oikeanlaisen kasvatuksen seurauksena lapsi ei syyllisty mihinkään ei toivottavaan. Näistä jälkimmäinen toimi kritiikkinä näkemykselle, jonka mukaan lapsi pakkohoidon, arestin ja vankilan avulla oppisi, mikä on oikein ja mikä väärin.

Lasten pahoinvoinnin kielteisiä ja hyvinvoinnin myönteisiä seurauksia, visioita ja tavoitteita koskevien teema-alueiden ja niiden alaluokkia käsittelevien kirjoitusten määrät olen koonnut taulukkoon 4 (ks. seuraava sivu). Pahoinvoinnista aiheutuvia kielteisiä seurauksia käsiteltiin 21 kirjoituksessa, joista kahdeksassa kaikkien todettiin joutuvan kärsimään, kuudessa negatiivisten seurausten koettiin koituvan maalle, yhteiskunnalle ja talouselämälle, viidessä lasten pahoinvoinnin nähtiin johtavan lasten ja nuorten rikollisuuteen ja väkivaltaisuuteen, viidessä sen todettiin johtavan lasten ja nuorten sisäisiin ongelmiin ja kahdessa ongelmiin päivähoitossa. Hyvinvoinnin myönteisiä seurauksia, tavoitteita ja visioita puolestaan käsiteltiin 34 kirjoituksessa, joista kahdeksassa korostettiin aikuisten hyvinvoinnin merkitystä tulevaisuudessa, yhdeksässä hyvinvoivan yhteiskunnan mukanaan tuomia etuja, viidessä kirjoituksessa pahoinvointiin puuttumisen koettiin tuottavan jotakin hyvää tulevaisuudessa ja hyvinvoinnin eteen työskentelemisen koettiin tuottavan säästöjä tulevaisuudessa viidessä yleisönosastokirjoituksessa. Näiden lisäksi hyvinvoinnin myönteisiä seurauksia ja lasten hyvinvoinnin merkitystä kotona ja perheessä käsi-

teltiin viidessä kirjoituksessa, yleisessä kasvuympäristössä puolestaan viidessä, koulussa ja päivähoitossa yhteensä kuudessa ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaana yhteensä viidessä kirjoituksessa.

TAULUKKO 4. Seuraukset, tavoitteet ja visiot: mitä on seurannut, siitä, ettei lasten pahoinvointiin ole puututtu; mitä seurauksia tulevaisuudessa on sillä, jos lasten pahoinvointiin ei puututa; millaisiin tavoitteisiin ja visioihin lasten hyvinvointiin tähtääviä ratkaisukeinoja käyttämällä voidaan päästä.

Teema-alue ja alaluokat	Alaluokan kirjoitusten määrä	Teema-alueen kirjoitusten määrä
Pahoinvoinnin kielteiset seuraukset		21
Kaikki joutuvat kärsimään	8	
Pahoinvoinnin negatiiviset seuraukset valtiolle, yhteiskunnalle ja talouselämälle	6	
Lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja rikollisuuden lisääntyminen	5	
Häiriöt ja ongelmat lasten ja nuorten ajattelussa, kehityksessä ja mielenterveydessä	5	
Ongelmat päivähoitossa	2	
Hyvinvoinnin myönteiset seuraukset, tavoitteet ja visiot		34
Aikuisten hyvinvointi tulevaisuudessa	8	
Hyvinvoiva yhteiskunta	9	
Tulevaisuus on jotain hyvää	5	
Säästöt tulevaisuudessa	5	
Lasten hyvinvointi kotona ja perheessä	5	
Lasten hyvinvointi yleisessä kasvuympäristössä	5	
Lasten hyvinvointi koulussa ja päivähoitossa	6	
Lasten hyvinvointi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaana	5	

Huom. Yhdessä kirjoituksessa saattoi esiintyä useita eri näkökulmia, joten teema-aluetta tai pääluokkaa käsittelevien kirjoitusten yhteismäärää ei voi laskea alaluokkien tai teema-alueiden kirjoitusten määriä yhteenlaskemalla.

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten lasten henkistä pahoinvointia kuvattiin sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa. Tutkimusongelmina olivat, miten lasten pahoinvointi ilmeni ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitettiin, mitkä asiat nähtiin lasten pahoinvointiin johtaneina syinä ja lasten hyvinvoinnin uhkatekijöinä, mitä lasten pahoinvoinnille piti tehdä eli miten voitiin ennaltaehkäistä ja korjata lasten pahoinvointia ja edistää hyvinvointia, mitä oli seurannut siitä, ettei lasten pahoinvointiin ollut puututtu, mitä tulevaisuudessa seurasi, jos lasten pahoinvointiin ei puututtu sekä millaisiin tavoitteisiin ja visioihin lasten hyvinvointiin tähtääviä ratkaisukeinoja käyttämällä voitiin päästä. Tutkimusaineiston 53 yleisönosastokirjoitusta analysoitiin sisällönanalyysin keinoin aineistolähtöisesti.

6.1 Tulokset ja niiden tulkinta

Yleisönosastokirjoituksissa lasten henkisen pahoinvoinnin nähtiin ilmenevän tai se liitettiin useimmiten lasten sisäisiin ongelmiin ja tuntemuksiin, kuten esimerkiksi negatiivisiin tunteisiin ja asenteisiin, käyttäytymisessä ilmeneviin ongelmiin ja mielenterveysongelmiin. Tämän lisäksi

lasten pahoinvoinnin nähtiin heijastuvan lapsen lähipiiriin ja elinympäristöihin, joista eniten keskustelua herättivät lasten ongelmat koulussa. Toi-

seksi eniten lasten pahoinvointiin liittyvien oireiden ja ongelmien nähtiin heijastuvan yhteiskuntaan muun muassa lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja rikollisuuden kautta. Lasten pahoinvointi liitettiin myös lasten ja nuorten alkoholin, huumeiden ja päihteiden käyttöön.

Syinä lasten henkiseen pahoinvointiin ja uhkatekijöinä heidän hyvinvoinnilleen nähtiin toisaalta eri mediat ja virikeympäristö haitallisten sisältöjensä kautta, toisaalta taas tietynlainen ajassamme oleva henkinen köyhyys, joka vaivasi niin vanhempia, aikuisia yleensä, yleistä kasvuympäristöä ja yhteiskuntaa kuin kulttuuria ja julkista keskusteluakin. Ajassamme olevasta henkisestä köyhyydestä muodostui yleisönosastokirjoitusten perusteella laajin selittävä tekijä lasten pahoinvoinnille.

Pahoinvoinnin syiksi ja hyvinvoinnin uhkatekijöiksi koettiin myös päihteiden käyttö sekä vääränlainen ja haitallinen taloudellinen ja poliittinen päätöksenteko ja toiminta. Taloudellisten ongelmien osalta yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin erilaisten tukien leikkauksia, jotka olivat johtaneet lapsiperheiden aseman ja tilanteen kurjistumiseen. Syihin ja uhkatekijöihin keskittyvän pääluokan taloutta ja päätöksentekoa käsittelevän tema-alueen sisällä tukien leikkauksia käsiteltiin erityisesti raha- ja talouspolitiikan osalta. Taloudellisten tukien lisäksi taloutta ja päätöksentekoa koskevassa syyt ja uhkatekijät -tema-alueessa käsiteltiin lapsuuden eri instituutioihin kohdistuneita säästötoimenpiteitä sekä erilaisia yhteiskunnan harjoittamia perhe-, koulu- ja sosiaalipoliittisia toimenpiteitä. Taloutta ja päätöksentekoa koskevasta syyt ja uhkatekijät -tema-alueesta muodostui toiseksi merkittävin tekijä lasten henkisen pahoinvoinnin taustalla yleisönosastokirjoitusten perusteella.

Lasten pahoinvoinnin syiksi ja hyvinvoinnin uhkatekijöiksi muodostuivat yleisönosastokirjoitusten perusteella myös lapsuuden eri instituutioiden sisäiset ongelmat koulun, päivähoidon sekä sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä. Eri instituutioiden sisäiset ongelmat näyttäytyivät muun muassa suurten ryhmien ja tätä kautta vaihtuvien aikuis- ja vertaissuhteiden muodossa. Päivähoitoa koskien yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin lapsiryhmien suuruuden osalta lasten kykenemättömyyttä käsitellä vaihtuvia ihmissuhteita.

Pahoinvoinnin syitä ja hyvinvoinnin uhkatekijöitä käsitteleviin ongelmiin liittyen kirjoittajat esittivät lasten hyvinvointia tukevia tekijöitä sekä erilaisia ratkaisuehdotuksia ja ratkaisukeinoja koskien lasten pahoinvointia. Ratkaisuina lasten pahoinvoinnin ongelmaan tai keinoina sen hoitamiseen ja hyvinvoinnin edistämiseen nähtiin mediaan ja virkeympäristöön kohdistuvat erilaiset rajoitukset niiden haitallisen sisällön suhteen sekä henkiseen köyhyyteen puuttuminen erilaisten tukien ja asennemuutosten kautta. Henkiseen köyhyyteen puuttuminen sisälsi ratkaisuehdotuksia ja ratkaisukeinoja käsitelleistä teema-alueista eniten kannanottoja. Talouteen ja päätöksentekoon liittyvät muutokset muodostuivat toiseksi laajimmaksi teema-alueeksi ja lasten yhteiskunnallisten palvelujen sisäinen kehittäminen sai kolmanneksi eniten kannanottoja.

Yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin myös erilaisia lasten pahoinvoinnista johtuvia seurauksia sekä sitä, mitä hyvää lasten pahoinvointiin puuttumisesta voi seurata. Pahoinvoinnin kielteiset seuraukset käsitelivät sekä nykyisin esiintyviä että tulevaisuudessa ilmeneviä ongelmia, jotka ovat seurausta lasten pahoinvoinnista ja siitä, ettei pahoinvoinnille ole tehty mitään. Pahoinvoinnin seurauksena kärsimään joutuivat kirjoitusten perusteella kaikki ihmiset, valtio, yhteiskunta ja talouselämä. Lasten pahoinvoinnista seurasi myös ongelmia päivähoidossa, lasten ja nuorten ajattelussa, kehityksessä ja mielenterveydessä sekä yhteiskunnassa eritellymmän lasten ja nuorten väkivaltaisuuden ja rikollisuuden lisääntymisen kautta. Ehdottamia ratkaisukeinoja käyttämällä kirjoittajat kokivat kuitenkin mahdolliseksi myös pahoinvoinnin vähentämisen tai poistamisen ja hyvinvoinnin saavuttamisen. Hyvinvoinnin myönteisinä seurauksina, tavoitteina ja visioina kirjoittajat näkivät hyvinvoinnin yhteiskunnassa yleensä, aikuisten hyvinvoinnin tulevaisuudessa, muun muassa yhteiskunnan rahojen säästymisen tulevaisuudessa sekä lasten hyvinvoinnin kotona ja perheessä, koulussa ja päivähoidossa, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaana sekä kasvuympäristössä yleensä. Lisäksi lasten pahoinvointiin puuttumisen nähtiin johtavan myös johonkin abstraktiin ja epämääräisempään hyvään tulevaisuudessa.

Yleisönosastokirjoituksissa hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin tarkastelun lähtökohtana esiintyivät pääasiassa erilaiset puutteet elinoloissa ja hyvinvoinnin kokemisessa. Hyvinvointia ja pahoinvointia lähestyttiin kirjoituksissa pääasiassa tarve-näkökulmasta voimavarojen käsittelyn jäädessä vähäisemmäksi.

Tarpeet. Yleisönosastokirjoituksissa lasten pahoinvointia ja hyvinvointia lähestyttiin lähestulkoon puhtaasti lasten tarpeista käsin. Lasten omista voimavaroista ei juurikaan keskusteltu, vaan huomio kiinnittyi niihin lasten tarpeisiin, joiden tyydyttymisessä nähtiin ilmenevän ongelmia. Näin ollen pahoinvointia tarkasteltiin hyvinvointitutkimukselle tyypillisestä hyvinvoinnin puuttumista korostavasta negatiivisesta näkökulmasta. Kaikkein selkeimmin lasten tarpeiden tyydyttämiseen liittyvät ongelmat ilmenivät lasten pahoinvoinnin kuvauksina lapsen sisäisiä ongelmia ja tuntemuksia käsittelevän teema-alueen alaluokassa ”puutteet perushoivassa”, jolloin erityisesti lasten unen tarpeen tyydyttämättä jättäminen oli merkki pahoinvoinnista. Lasten tarpeiden tyydyttämättä jäämiseen viittasivat myös useat mielipiteet itsekkäistä ja itsekeskeisistä vanhemmista ja aikuisista, lasten joutumisesta joustamaan työelämän ehdoilla ja henkilökunnan ja ammattilaisten puutteellisesta toiminnasta niin koulussa, päivähoidossa, sosiaalihuollossa kuin terveydenhuollossakin. Näitä eri tahoja kritisoitiin juuri siitä syystä, etteivät ne kyenneet vastaamaan lasten niille kohdistamiin tarpeisiin.

Lasten tarpeina yleisönosastokirjoituksissa nähtiin siis ihmisen fyysisten perustarpeiden eli muun muassa unen tarpeen lisäksi myös erilaisten ongelmatilanteissa olevien lasten tarpeet niin lastenpsykiatrian kuin erityisopetuksenkin kannalta. Näin ollen lasten tarpeiden osalta kirjoituksissa esiintyi myös ymmärrystä sille, etteivät kaikki lapset ole samanlaisia, eikä heillä näin ollen ole keskenään universaaleja ja yhtenäisiä tarpeita edes suomalaisen kulttuuripiirin sisällä. Osassa kirjoituksia juuri niin sanottujen erityislasten tarpeisiin vastaaminen koettiin tärkeäksi.

Voimavarat. Useimpien yleisönosastokirjoitusten perusteella näytti siltä, ettei lapsilla juurikaan ole voimavaroja käytettäväänään. Lasten elämään liittyvät voimavarat olivat joko vanhempien tai muiden eri tahoilla toimivien aikuisten voimavaroja, joita he eivät joko halua tai kykene hyödyntämään lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi tai edistämiseksi. Lasten osalta tällainen tietynlainen voimavarattomuus tuotti objektiivisen hyvinvoinnin tarkastelun kannalta ongelman. Jos objektiivinen hyvinvointi perustuu niihin voimavaroihin, joilla hän voi ohjata ja kontrolloida omia elinolosuhteitaan (ks. Strandell 1995, 5), mihin lasten omien voimavarojen puuttuminen viittaa. Jos lasten hyvinvointi riippuu heidän vanhempiansa käytettävissä olevista voimavaroista ja ni-

menomaan niiden käyttämättömyydestä, miten selittyy se, ettei lapsen sosioekonominen tausta välttämättä selitä lasten pahoinvointia (ks. Järventie 2001).

Hyvinvoinnin lähtökohtana pidettyjen tarpeiden ja vähäisemmälle tarkastelulle jääneiden lasten voimavarojen lisäksi yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin hyvinvointia ja pahoinvointia myös niiden eri osa-alueiden kautta. Seuraavassa käsittelen yleisönosastokirjoituksissa esitettyjä näkemyksiä Allardtin ja Kiilin hyvinvointimallien pohjalta.

Having. Allardtin mallin (ks. Allardt 1999, 20) mukaisesti elintason objektiivisia indikaattoreita tarkasteltaessa lapsen elintason ulkoisiksi tekijöiksi muotoutuvat hyvin pitkälle heidän vanhempensa ulkoista elintasoja määrittelevät tekijät. Asunto- ja tulotaso ovat suoraan riippuvaisia muun muassa vanhempien työstä ja työllisyydestä. Lasten osalta keskustelua yleisönosastokirjoituksissa herättivät erityisesti vanhempien työ, sen vaativuus vanhempien ajankäytön suhteen ja toisaalta työn arvostaminen usein omia lapsia korkeammalle tasolle. Yleisönosastokirjoituksen perusteella työ dominoi vanhempien elämää. Työ näytti vievän lapsilta heidän vanhempiaan. Välttämättä vanhempia ei kuitenkaan aina syyllistetty, vaan heidän työnsä ja työelämän asettamien paineiden nähtiin riistävän vanhemmuutta. Tätä tukee osittain se käsitys, että työn negatiiviset vaikutukset voivat heijastua vanhemmuuteen (Kinnunen ym. 2001). Kirjoituksissa puututtiin myös isien vähäiseen ajanviettoon kotona lasten kanssa. Työn nähtiin olevan isien elämässä ykkössijalla, mikä saattaa viitata myös Lammi-Taskulan (1999, ks. Sauli 2000, 50-51) esittämään pienten lasten isien ylitöiden suureen määrään. Työn merkitystä lasten hyvinvoinnin kannalta ja sen suhdetta vanhemmuuteen ei kuitenkaan käsitelty kirjoituksissa syvällisemmin.

Allardtin hyvinvointimallin elintason objektiivisista indikaattoreista terveys osoittautui kirjoituksissa lasten osalta vanhemmista riippuvaiseksi. Vanhempien välinpitämättömyys saattoi johtaa siihen, etteivät lasten fyysiset perustarpeet erityisesti nukkumisen osalta täyttyneet. Kiilin (ks. Kiili 1998, 23) lasten hyvinvointia käsittelevän mallin *having*-kategorian objektiivisista osa-alueista keskustelua herättivät muun muassa lasten pääsy tai pikemminkin pääsemättömyys koulutuksen piiriin erityisopetuksen osalta ja vanhempien saatavilla olo lähinnä sen jäädessä liian vähäiseksi. Vanhempien saatavilla oloa estivät vanhempien työ ja heidän välinpitämättö-

myytensä ja itsekokeskeisyytensä, jotka yleisönosastokirjoituksissa saattoivat ilmetä haitallisina asenteina, kuten esimerkiksi materialismina. Materialismi saattoi kirjoitusten perusteella käytännössä näkyä lapsille annetun ajan vähyytenä, mikä viittaa Tammisen (2001, 13-14) esittämään tutkimustulokseen aikuisten läsnäolon vähentymisestä lasten arkipäivässä ja sen yhteyksistä lasten pahoinvointiin.

Loving ja belonging. Yhteisyyssuhteiden osalta yleisönosastokirjoitusten perusteella lasten hyvinvoinnista rakentui melko kielteinen kuva. Yksinäisyys tuntui vaivaavan lapsia vanhempien ollessa töissä sekä isovanhempien ja muiden yhteisyyssuhteiden puuttuessa läheisestä elämänpäiiristä. Tämän sukupolvien välisen kuilun syntymisen nähtiin vaikeuttavan myös vanhemmuutta (ks. Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 4-5; Järventie 2001, 106). Jos lapsella oli kontakteja lähiympäristöönsä, ne vaikuttivat pikemminkin vaihtuvilta kuin pysyviltä ja kiinteiltä. Kiilin (ks. 1998, 23) hyvinvointimallin belonging-kategorian objektiivisista kriteereistä uhkina lasten hyvinvoinnille näyttäytyivät yksinäisyys muun muassa iltapäivisin ja turvattomuus koulu-kiusaamisen kautta. Useat kirjoittajat olivat huolissaan lasten arvostuksen ja välitetyksi tulemisen tunteista nimenomaan vanhempien työn vaatavuuden ja heidän itsekokeskeisyytensä osalta. Perheen instituutiona todettiin olevan kriisissä.

Being ja doing. Objektiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna lasten osallistumista ja osallisuutta käsittelevä Kiilin (ks. 1998, 23) kehittämä doing-kategoria osoittautui yleisönosastokirjoitusten perusteella lasten hyvinvoinnin kannalta ongelmalliseksi. Lasten vaikutusmahdollisuudet näyttivät perin vähäisiltä heille merkityksellisissä asioissa. Lapset näyttivät olevan kyvyttömiä ja voimattomia vaikuttamaan elämäänsä eri elämänpäiireissään. Allardtin hyvinvointimallin (ks. 1999) being-osa-alueen objektiivisista indikaattoreista korvaamattomuus ihmissuhteissa ilmeni yleisönosastokirjoituksissa huolena vaihtuvista ihmissuhteista. Yhtenä lapsuuden hyvinvoinnin uhkakuvana nykyaikana nähdään juuri vaihtuvat kiintymyssuhteet, jolloin yksilön korvaamattomuus on käsitteenä häilyvä, mikäli ihmissuhteet vaihtuvat usein.

Allardtin ja Kiilin hyvinvointimallien pääasiassa objektiivisten indikaattorien pohjalta tapahtuneen tarkastelun lisäksi pyrin tarkastelemaan yleisönosastokirjoituksissa esitettyjä näkemyksiä

myös subjektiivisen hyvinvoinnin osa-alueen pohjalta, mikä osoittautui haasteelliseksi tehtäväksi. Seuraavassa käsittelen yleisönosastokirjoituksia pääasiassa subjektiivisen hyvinvoinnin kautta.

Subjektiivinen hyvinvointi. Yleisönosastokirjoitusten käsittely hyvinvoinnin subjektiivisen osa-alueen kannalta osoittautui vaikeaksi tehtäväksi. Yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin toisaalta lasten sisäisiä tunteita ja näin ollen subjektiivista hyvinvointia. Toisaalta yleisönosastokirjoitusten lasten sisäistä hyvinvoinnin kokemista käsittelevien näkemysten ei kuitenkaan voida katsoa käsittelevän lasten subjektiivista hyvinvoinnin kokemista, sillä tämä edellyttäisi lasten omien mielipiteiden ja näkemysten kuulemista asiasta. Tästä syystä käytän seuraavassa yleisönosastokirjoituksissa esiintyneistä lasten subjektiivista hyvinvointia ilmentävistä näkemyksistä termiä sisäinen hyvinvointi ja niin sanotusta todellisesta ja näin ollen myös lasten näkemysten kuulemisen edellyttävästä sisäisestä hyvinvoinnin kokemisesta hyvinvointitutkimukselle tyyppillistä termiä subjektiivinen hyvinvointi.

Lasten sisäistä hyvinvointia koskeva näkökulma tuli yleisönosastokirjoituksissa parhaiten näkyviin pahoinvoinnin kuvauksessa eli siinä, miten lasten pahoinvoinnin nähtiin ilmenevän ja mitkä ongelmat ja oireet siihen liitettiin. Sisäistä hyvinvointia tai pahoinvointia ilmaistiin muutamassa kirjoituksessa myös omien lapsuuskokemusten kautta. Sisäinen pahoinvointi ilmeni pääasiassa lapsen sisäisinä ongelmina, kuten esimerkiksi erilaisina mielenterveyden, tunne-elämän ja kehityksen häiriöinä. Näistä esimerkiksi mielenterveysongelmat eivät kuitenkaan välttämättä ole puhtaasti subjektiivista hyvinvointia tai pahoinvointia ilmentäviä tekijöitä, sillä esimerkiksi Alldardt (ks. 1999, 20) määrittelee yksilön terveydentilan objektiivisen hyvinvoinnin indikaattoriksi.

Lähestulkoon kaikki lasten sisäisiä ongelmia käsittelevät yleisönosastokirjoitukset lähestyivät pahoinvointia aikuisen näkökulmasta, jolloin lasten sisäisetkin olotilat tuli määriteltyä ulkoisesti. Tässä voidaan nähdä merkkejä subjektiivisen hyvinvoinnin vertaisarvioinnista eli yksilön lähimpiin arvioista hänen hyvinvoinnin kokemisestaan. Tutkijoiden näkemykset subjektiivisen hyvinvoinnin vertaisarvioinnin luotettavuudesta eivät kuitenkaan ole yhteneväisiä (ks. luku 2.3.4).

Näin ollen tarkastelluissa yleisönosastokirjoituksissa ei todellisuudessa juurikaan voida nähdä subjektiivisen hyvinvoinnin käsittelyä, koska tämä vaatisi aina yksilön oman arvion asiasta (vrt. Veenhovenin esittämä kritiikki vertaisarvioinnin luotettavuudesta, 1991, 11). Toisaalta yleisönosastokirjoituksille ominaisena piirteenä lasten pahoinvointi myös sisäiseltä kannalta otettiin kirjoituksissa ikään kuin annettuna, jolloin aikuisen toteamus lasten pahoinvoinnista katsottiin riittäväksi lähtökohdaksi aiheen käsittelylle. Kirjoituksista syntyi hyvin aikuiskeskeinen mielikuva lasten sisäisen hyvinvoinnin suhteen, sillä lasten mielipiteiden kuulemista ei juurikaan ehdotettu. Eräissä kirjoituksessa viitattiin siihen, kuinka lapsi muuttuu ahdistuneemman ja sulkeutuneemman oloiseksi. Tämä ei kuitenkaan kerro välttämättä lapsen subjektiivisesta hyvinvoinnin kokemuksesta mitään, vaan pikemminkin aikuisen tulkinnasta lapsen olotilasta ja onnellisuudesta.

Lasten sisäisen hyvinvoinnin suhteen kirjoittajat siis esiintyivät jonkinlaisina itseoikeutettuina asiantuntijoina, joiden näkökulman oikeellisuutta ei kyseenalaistettu. Tämän näkökulman käyttöä helpotti useissa kirjoituksissa lasten tarkastelu yhtenä yhtenäisenä ryhmänä, johon oli helppo viitata. Vaikka kirjoituksissa esiintyi myös näkemyksiä siitä, ettei pahoinvointi suinkaan kosketa kaikkia lapsia, pääasiassa kirjoittajat kuitenkin lähestyivät lapsia yhtenä yhtenäisenä ihmisryhmänä. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että käsiteltiin lasten sisäisiä tuntemuksia, jotka kuitenkin useimmiten ymmärretään epäyhtenäisinä kaikkien yhtenäisiltä vaikuttavien ihmisryhmien sisällä.

Kirjoitusten perusteella lasten sisäisestä hyvinvoinnista vaikutti muodostuvan pikemminkin yksi objektiivisen hyvinvoinnin osa. Lasten sisäinen hyvinvointi ei ollut heidän omaansa, vaan useimmiten ulkopuolisten aikuisten arvioimaa, jolloin lasten sisäisestä hyvinvoinnista ja elämänlaadun kokemuksesta muodostui ulkoisesti arvioitavissa oleva objektiivisen hyvinvoinnin osatekijä. Tätä käsitystä tukee myös se, ettei lasten sosiaalista toimijuutta kirjoituksissa juurikaan ilmenetty tai arvostettu. Toisaalta tämä saattaa johtua myös siitä, että useimpien kirjoitusten lähtökohdana oli lasten pahoinvointi, jolloin sen olemassaoloa ei kenties koettu tarpeelliseksi perustella tai arvioida.

Lapset riskialttiiden olosuhteiden uhreina. Yleisönosastokirjoituksissa lapsi nähtiin pääasiassa vain olosuhteiden uhrina, jolloin muun muassa vanhemmista, aikuisista ja yhteiskunnasta muodostui lapsen elämän kannalta riskialttiita olosuhteita. Tämä ongelma liittyy myös hyvinvointitutkimuksen children at risk -käsitteeseen, jossa Strandell (ks. 1995, 27-28) näkee ongelmallisena lapsen näkemisen vahingollisten olosuhteiden avuttomana ja viattomana uhrina. Lapsella ei yleisönosastokirjoituksissa nähty olevan kykyä toimia ja osallistua omaa elämäänsä koskevien asioiden käsittelyyn. Lasten sosiaalista toimijuutta ei huomattu, tiedostettu tai tunnustettu kirjoituksissa. Yleisönosastokirjoituksissa tuli esiin myös children as risks -näkökulma, joka korostaa hyvinvoinnin riskien olemassaoloa juuri lapsuudessa ja lapsissa itsessään (ks. Strandell 1995, 30). Kirjoitusten perusteella lapsilla ei ole mahdollisuutta eikä kykyä puolustaa itseään. Sisäisten riskitekijöiden osalta yleisönosastokirjoituksissa käsiteltiin muun muassa lasten mielenterveysongelmia.

Lapsen näkökulma yleisönosastokirjoituksissa. Lapsen äänen kuulemisen merkitystä käsiteltiin tutkimusaineistossa vain kahdessa yleisönosastokirjoituksessa, joista toisessa kysyttiin, onko lapsen ääntä kuultu, ja toisessa vaadittiin lapsen näkökulman huomioimista, mikä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että asioita kysyttäisiin lapsilta itseltään. Strandell (1995, 31) erottaa toisistaan lapsen näkökulman ja lapsen subjektiivisen hyvinvoinnin, joista ensin mainittu ei hänen mukaansa edellytä lapsen omien ajatusten kuulemistä. Kuitenkin jos asioita ei kysytä lapsilta itseltään, saattavat lapsen kokemukset jäädä epäselviksi. Tämän Alanen (1998, 126) näkee ongelmana lapsia tutkittaessa, mikäli asiat päädytään kysymään lasten sijaan esimerkiksi heidän vanhemmiltaan. Lapsen näkökulmaa tarkasteltaessa herääkin kysymys, kenellä voidaan katsoa olevan oikeus lapsen näkökulman muodostamiseen lapsia kuulematta. Vaikka lapsen näkökulmana esitetyt ajatukset ja mielipiteet voivatkin olla lasten hyvinvointia ja elämänlaatua edistäviä, on lapsen näkökulman aikuislähtöinen tarkastelutapa altis myös väärinkäytöksille.

Voidaankin miettiä, onko myös yleisönosastokirjoituksissa peräänkuulutettu lapsen näkökulma todellinen lapsen näkökulma, jos se voidaan muodostaa lasten ääntä kuulematta. Butler ja Williamson (1994, 5-6) näkevät lasten kannalta haitallisena aikuisten tavan käsitellä lasten maailmaa ikään kuin tietäen, mitä nykyajan lapsuus on ja mitä kerrottavaa nykyajan lapsilla heille

olisi. Butler ja Williamson korostavatkin, ettei lasten hyvinvoinnin kannalta vielä riitä, että lapset saavat esittää mielipiteensä, vaan heitä pitää myös kuunnella (Butler & Williamson 1994, 1).

Lapsen näkökulman huomioimisen kannalta kuvaava oli myös joissakin yleisönosastokirjoituksissa ilmennyt näkökulma, jonka mukaan lasten hyvinvoinnin eteen tehtävän työn päämääränä on yksilön hyvinvointi tulevaisuudessa aikuisena. Miten lasten näkökulma voidaan tai osataan esittää tai huomioida, jos lapsen arvo on hänen tulevassa aikuisuudessaan tai lapset nähdään vain tulevina aikuisina.

Hyvinvoinnin tarkastelun suppeus yleisönosastokirjoituksissa. Useimmat kirjoittajista lähestyivät lasten pahoinvoinnin ongelmaa yhdestä ainoasta näkökulmasta, mikä saattaa tietenkin olla tyypillistä juuri yleisönosastokirjoituksille. Useita tutkimuksellisesti ja teoreettisesti tärkeitä ja merkittäviä näkökulmia nostettiin esille, mutta keskustelua käytiin pääasiassa pieni hyvinvoinnin osa-alue tai osatekijä kerrallaan. Tämä näytti muutamien kirjoitusten osalta johtavan siihen, ettei kunnollista rakentavaa keskustelua yrityksistä huolimatta syntynyt, mikä osittain on yleisönosastokirjoituksille tyypillistä (ks. Pietilä 2001, 18-24).

Yleisönosastoissa käytyyn keskusteluun on saattanut osaltaan vaikuttaa se, että keskustelussa käytetyt käsitteet ovat muuttuneet vuosikymmenten aikana. Muun muassa lasten syrjäytymistä koskevaa keskustelua on käyty aikaisemmin käyttämällä käsitteitä riskioloissa tai haavoittavissa oloissa elävät lapset (Bardy 2001, 15). Yleisönosastokirjoituksia tarkasteltaessa herääkin kysymys, voisiko yksi selittävä tekijä julkisen ja yleisönosastokeskustelun moni-ilmeisyyden ja moniselitteisyyden taustalla tulla tästä ilmiöstä. Eri asioista on käytetty eri käsitteitä eri aikoina, jolloin eri-ikäisillä ja erilaista elämäkokemusta omaavilla keskustelijoilla on toisistaan eroavat lähtökohdat keskustelun käymiseen. Jos keskustelijat eivät pura auki näitä käsitteitä, päätyvät he todennäköisesti keskustelemaan jossain määrin eri asioista. Vaikka yleisönosastokirjoituksissa kirjoittajat pyrkivät perustelemaan mielipiteitään, käyttävät he todennäköisesti myös käsitteitä, joiden perustelemista ja kuvailua he eivät pidä tärkeänä. Tämä saattaa koskea tarkasteluni yleisönosastokirjoitusten osalta lasten pahoinvointia, jota monessa kirjoituksessa kä-

siteltiin sen syiden ja ratkaisuehdotusten kautta, mutta pahoinvoinnin kuvaus saattoi puuttua kirjoituksesta.

Yleisönosastokirjoituksissa paljon keskustelua herättäneitä aiheita olivat muun muassa yhteiskunnan lapsiin kohdistamat säästöt ja poliittiset ratkaisut, joiden merkitystä lasten hyvinvoinnin kannalta on käsitelty myös muussa julkisessa keskustelussa. Tämä saattaa osittain kertoa yhteiskunnassa ja päättäjien keskuudessa vallitsevista asenteista lapsuutta ja lapsia kohtaan. Ovatko lapset yhteiskunnan tuen ansaitsema sosiaalinen ryhmä? Sanallisella tasolla lapsia ja lapsuutta arvostetaan, mikä ei välttämättä kuitenkaan julkisen keskustelun perusteella näy ilmenevän toiminnan tasolla. Allardt (1999, 25) peräänkuuluttaakin eettistä keskustelua siitä, mitä arvoja ja millaista toimintaa yhteiskunnan tulee tukea, sillä yhteiskunta ei kykene tukemaan kaikkia yhteisöjä.

Yleisönosastokirjoituksissa korostui aikuislähtöisyys lasten henkisen pahoinvoinnin tarkastelussa. Kirjoituksissa esiintyi sekä näkökulma, jonka mukaan lapsilla on ennenkin ollut vaikeaa, että myös se seikka, etteivät meidän lapsuutemme ongelmat olleet samanlaisia kuin nykyään, vaan nykyajan lapset ovat meille täysin uusien ongelmien edessä. Tässä korostuu lasten subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksen tärkeys eli se, kuinka tärkeää olisi kuunnella lapsia ja kysyä heiltä, mitkä asiat he kokevat hyvinä ja mukavina ja mitkä puolestaan pelottavat ja ahdistavat. Tämä herättää myös kysymyksen lasten pahoinvoinnin käsittelyn takana olevista aikuisten arvoista ja motiiveista. Yritetäänkö ongelmaan kenties löytää helppoa ratkaisua? Kun ongelma nähdään yhden asian ongelmana, on siihen helpompi löytää tai esittää myös ratkaisu. Olemmeko me aikuiset siis todella valmiita työskentelemään lasten hyvinvoinnin eteen vai onko meiltä liikaa vaadittua muuttaa omia elintapojamme, asenteitamme ja ajattelutapojamme lasten asioista. Hälyttävintä yleisönosastokirjoituksissa oli se, ettei lasten näkökulman kuulemisen merkitystä juurikaan nostettu esiin.

Vaikka tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tutkia yleisönosastokirjoituksissa esitetyistä mielipiteistä ilmeneviä arvoja ja asenteita lapsia ja lapsuutta kohtaan, kertovat tutkimustulokset siitä, kuinka julkisuudessa mielipidekirjoitusten osalta lasten henkistä pahoinvointia lähestytään ai-

kui keskeisesti. Kenties tässä olisi yksi asia, johon kasvatusalan ammattilaisten ja lapsuutta käsittelevien eri tieteenalojen asiantuntijoiden tulisi puuttua. Lasten oma näkökulma on viime vuosina saanut sijaa tieteellisissä tutkimuksissa, mutta haastetta tulevaisuudessa riittää siinä, miten lasten oman näkökulman ja omien mielipiteiden tärkeys ja merkitys saadaan tuotua myös osaksi julkista keskustelua.

6.2 Tutkimuksen pohdinta

Tutkimusaineistoni 53 yleisönosastokirjoitusta analysoin sisällönanalyysin keinoin aineistolähtöisesti. Aineistolähtöinen lähestymistapa ja sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä toimivat hyvin tutkimuksen luonteen ja tutkimustehtävän kannalta. Aineistolähtöisen näkökulman valintaa tuki muun muassa aineiston laajuus ja moni-ilmeisyys sekä hyvinvointitutkimuksessa ilmenevät useat eri näkökulmat ja käsitteet. Tutkimusongelmien yleisluontoisuudesta johtuen aineistosta löytyi hyvin vastaukset kaikkiin viiteen tutkimusongelmaan, vaikka luokittelusta ei muodostunutkaan täysin aukotonta ja ehdotonta, mikä ei ongelman laajuuden vuoksi ollut mahdollista. Luokittelussa eri luokat toimivat pikemminkin toisiaan täydentävinä joustavina luokkina kuin toisensa poissulkevana jaotteluna, mikä toimi hyvin yleisönosastoissa käytävän pahoinvointikeskustelusta saatavan yleiskuvan muodostumisen kannalta.

Tutkimusaineisto muodostui hajaksi. Se käsitti 53 yleisönosastokirjoitusta, jotka muodostivat 74 sivua tekstiä puhtaaksi kirjoitettuna. Tutkimusta varten kävin läpi 1056 yleisönosastoa kolmen sanomalehden vuoden 2002 vuosikerroista. Aineiston voidaan katsoa kylläntyneen kolmannen sanomalehden vuosikerran yleisönosastokirjoituksia lukiessani (ks. Eskola & Suoranta 1996, 34-35). Aineiston koon määrittelyssä pyrin myös rajaamaan aineiston mahdollisimman tarkasti (ks. Eskola & Suoranta 1996, 36-37), jolloin aineiston sijoittuminen yhden vuoden ajalle voi auttaa myös lukijaa sijoittamaan tutkimuksen ja sen tulokset paremmin tiettyyn aikaan ja paikkaan liittyviksi.

Tutkimusmenetelmän muokkaaminen itse aineistolähtöisen sisällönanalyysin pohjalta osoittautui luultua vaativammaksi ja aikaa aineiston analysointiin kului odotettua enemmän. Analysoitaessa oli pyrittävä kunnioittamaan yleisönosastokirjoitusten alkuperäistä ilmaisua, mutta samanaikaisesti oli tyypistettävä tekstiä. Valmis kirjallinen aineisto osoittautui myös muulla tavoin haasteelliseksi aineistovalinnaksi, sillä ajoittain oli vaikeaa erottaa kirjoittajan näkemykset muun muassa pahoinvoinnin kuvauksista, syistä, ratkaisuehdotuksista ja seurauksista. Valmiin kirjallisen aineiston haasteellisuus edellytti yleisönosastokirjoitusten lukemista useampaan kertaan, jotta tutkijan silmäni kehittyi aineiston lukemisessa. Aineiston luokittelussa hyödylliseksi osoittautui myös valinta keskittyä vain suomalaisten lasten pahoinvoinnin käsittelyyn Suomessa oman kulttuurintuntemukseni vuoksi.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olisi toisaalta ollut hyvä luokitella mielipidekirjoitukset kaikkien niistä syntyvien erilaisten käsitysten perusteella, jolloin sama mielipide tai tekstiosio olisi saattanut tulla luokiteltua useampaan kohtaan. Tällainen ratkaisu olisi lisännyt tutkimuksen luotettavuutta, sillä tutkijan persoona olisi päässyt vähemmän vaikuttamaan luokitteluun useampien eri luokittelumahdollisuuksien ja -ratkaisujen kautta. Jokaisen tekstiosion tai mielipiteen luokittelu vain yhteen alaluokkaan on toimintatapana alttiimpi tutkijan persoonallisille tulkinnoille, joita tässä tutkimuksessa oli kuitenkin pakko tehdä valmiin kirjallisen aineiston vuoksi. Tekstien luokittelu kaikkien niistä syntyvien käsitysten pohjalta olisi edellyttänyt luokittelulta selkeämpää luokkien välistä jaottelua, kun se nyt oli suhteellisen joustava. Toisaalta jokaisen näkemyksen luokittelu vain yhteen alaluokkaan antaa paremman kuvan siitä, missä laajuudessa mistäkin lasten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisesta asiasta keskustellaan. Tutkimuksen kulun kannalta puolestaan aineistonkeruuta olisi helpottanut selkeämpi ajatus tutkimusongelmista ja aineistonkeruuta aloitettaessa. Tämä olisi nopeuttanut tutkimusaineiston valintaa, hankkimista ja käsittelyä huomattavasti.

Tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettävissä käsittämään kaikkea julkista keskustelua, vaan koskevat vain vuoden 2002 kyseisten sanomalehtien yleisönosastokirjoituksia. Pietilän (2001, 27) mukaan kimmokkeena yleisönosastokirjoituksen laatimiselle toimii usein eriävä mielipide jonkin esitetyn näkökulman kanssa. Tästä syystä yleisönosastoissa käytävä keskustelu ei mie-

lestäni anna luotettavaa kuvaa yleisestä mielipiteestä, joiden tutkimiseen yleisönosastokirjoituksia on kuitenkin Pietilän (2001, 19) mukaan käytetty. Tutkimuksen tulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, mitkä asiat ihmisiä puhututtavat ja mistä lähtökohdista lasten henkistä pahoinvointia lähdetään tarkastelemaan. Tutkimuksen tuloksia olen pyrkinyt heijastamaan aiempiin tutkimustuloksiin niiltä osin kuin se on ollut mahdollista.

Jatkotutkimusehdotuksia. Tutkimuksen aineiston valinnan vuoksi moni tutkimuksellisesti mielenkiintoinen yleisönosastokirjoitus jäi tutkimuksen ulkopuolelle. Yleisönosastokirjoituksia voitaisiin tutkia nykyistä enemmän, sillä myös niiden kautta ihmiset käyvät keskustelua keskenään. Lasten pahoinvoinnin lisäksi mielipidekirjoitusten osalta mielenkiintoisina ja hedelmällisinä tutkimuskohteina voisivat toimia myös johonkin tiettyyn lapsuuden ongelmaan pureutuvat yleisönosastokirjoitukset esimerkiksi lasten yhteiskunnallisiin palveluihin kohdistuneiden säästötoimien ja niiden vaikutusten osalta. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia voisi käyttää myös lasten henkisen pahoinvoinnin tutkimiseen sanomalehti- ja aikakauslehtiartikkeleiden pohjalta, jolloin mukaan voisi ottaa myös diskurssianalyysin piirteitä. Näin voitaisiin tutkia myös sitä, millainen kuva median kautta lapsista ja lapsuudesta muodostuu, ja millä keinoin tämä kuva muodostetaan. Vaikka valmiisiin kirjallisiin aineistoihin perehtyvät tutkimukset ovat haasteellisia toteuttaa, antavat ne myös onnistuessaan arvokasta tietoa aikamme julkisesta keskustelusta ja kenties myös mediassa ilmenevistä asenteista.

LÄHTEET

Alanen, L. 1995. Lapsena yhteiskunnassa - lapsuus ja sosiologia. Teoksessa E.

Saksala (toim.) Muutoksen sosiologia. Helsinki: Yle-Opetuspalvelut, 126-133.

Allardt, E. 1999. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa E. Nurminen

- (toim.) Sosiaalipolitiikan uudet avaukset. Opintomoniste. Helsinki: Helsingin yliopiston avoin yliopisto, 16-29.
- Bardy, M. 1989. Uhat, uhrin ja arjen sankarit. Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Sosiaalihuollon julkaisuja 2. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Bardy, M. 2001. Osia kokoomateoksessa M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: STAKES.
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. (toim.) 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: STAKES.
- Brown, C. & Davies, M. 1994. Alkusanat. Teoksessa I. Butler & H. Williamson. Children speak. Children, trauma and social work. Harlow: Longman.
- Butler, I. & Williamson, H. 1994. Children speak. Children, trauma and social work. Harlow: Longman.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fielding, N. 1996. Ethnography. Teoksessa N. Gilbert (toim.) Researching social life. London: SAGE, 154-171.
- Glaser, B. & Strauss, A. 1967. The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research. Chicago: Aldine.
- Hankimäki, K. 1998. Lasten subjektiivinen hyvinvointi. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Heino, T. 2001. Osia kokoomateoksessa M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: STAKES.
- Järventie, I. 1999. Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Julkaisuja 1999:6.

Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Järventie, I. 2001. Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 83-124.
- Karisto, A. 1984. Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Suomea ja muita Pohjoismaita vertaileva tutkimus sairastavuuden väestöryhmittäisistä eroista ja sairaudesta hyvinvoinnin vajeena. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M: 46. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen sosiaaliturvan tutkimuslaitos.
- Karvonen, S., Hermanson, E., Sauli, H. & Harris, H. (toim.) 2000. Lasten ja nuorten hyvinvointi 1990-luvulla. Tilastoraportti 1/2000. Helsinki: STAKES.
- Kinnunen, U., Sallinen, M. & Rönkä, A. 2001. Vanhempien työ ja vanhemmuus nuoren kokemana: yhteydet nuoren hyvinvointiin. *Psykologia* 36 (6), 407-418.
- Korkeakoski, E., Hannèn, K., Lamminranta, T., Niemi, E., Pernu, M-L. & Uurto, J. 2001. Opetuksen laatu perusopetuksen 1.-6. vuosiluokkien kouluissa vuonna 2000. Koulun tarjoamien oppimisedellytysten vertailevaa arviointia. Arviointi 1/2001. Helsinki: Opetushallitus.
- Lammi-Taskula, J. 1999. Aikaa työlle, aikaa perheelle. Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Työpapereita 4/1999. Helsinki: STAKES.
- Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.
- Levikintarkastus Oy. 22.05.2003. Sanomalehtien LT-levikit 2002. Saatavilla www-muodossa <URL: <http://www.levikintarkastus.fi>> (Luettu 2.6.2003).
- Macdonald, K. & Tipton, C. 1996. Using documents. Teoksessa N. Gilbert (toim.) *Researching social life*. London: SAGE, 187-200.
- Moring, I. 1998. Tee se itse -teoria. Grounded theory mediatutkijan työkaluna. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliaverron (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 229-258.
- Myers, D. & Diener, E. 1995. Who is happy? *Psychological Science* 6 (1), 10-19.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42-61.

- Perry-Jenkins, M. & Gillman, S. 2000. Parental job experiences and children's well-being: The case of two-parent and single-mother working-class families. *Journal of family and economic issues* 21 (2), 123-147.
- Pietilä, V. 2001. Yleisönosasto ja internet keskusteluareenoina. *Tiedotustutkimus* 24 (2), 18-33.
- Pihlaja, P. & Junntila, N. 2001. Julkishallinnon hajauttaminen - miltä päiväkodin lapsiryhmät näyttävät muutosten jälkeen. *Lastentarhanopettajien liiton moniste* 1/2001.
- Pringle, K. 1998. *Children and social welfare in Europe*. Buckingham: Open University Press.
- Procter, M. 1996. Analysing other researchers' data. Teoksessa N. Gilbert (toim.) *Researching social life*. London: SAGE, 255-269.
- Pölkki, P. 1993. Is the voice of children at risk heard in the Finnish child welfare system. Teoksessa P.-L. Heliö, E. Lauronen & M. Bardy (toim.) *Politics of childhood and children at risk. Provision - protection - participation. International expert meeting, Kellokoski Finland 22-24 August 1992*. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research, 91-93.
- Rönkä, A. 2001. Vanhempien työpaineet ja ajanpuute heijastuvat lapsiin. Teoksessa S. Sulku & J. Aromaa (toim.) *Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta*. Helsinki: Edita, 52-57.
- Salmi, M. & Sääntti, R. 2001. Osia kokoomateoksessa M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Raportteja 263. Helsinki: STAKES.
- Sauli, H. 2001. Osia kokoomateoksessa M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Raportteja 263. Helsinki: STAKES.
- Sauli, H. & Salmi, M. 2001. Osia kokoomateoksessa M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Raportteja 263. Helsinki: STAKES.
- Schwarz, N. & Strack, F. 1991. *Evaluating one's life: a judgment model of subjective*

- well-being. Teoksessa F. Strack, M. Argyle & N. Schwarz (toim.) Subjective well-being. An interdisciplinary perspective. Oxford: Pergamon Press, 27-48.
- Seaberg, J. R. 1990. Child well-being: A feasible concept? *Social Work* 35 (3), 267-272.
- Sihvola, S. 1994. Lapsen terveys ja lapsiperheiden hyvinvointi. Sosiaalipediatrien tutkimus suomalaisesta lapsesta. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Solantaus, T., Leinonen, J., Somersalo, H. & Punamäki, R-L. 1999. Child mental health in changing times: Children, families and schools in the grips of economic recession. Poster.
- Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S. & Darling, N. 1992. Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development* 63, 1266-1281.
- Strandell, H. 1995. Mikä on lasten hyvinvointia? Tiedon tarpeen kartoitus. 25/1995. Helsinki: STAKES.
- Tamminen, T. 2001. Lapsi-foorumin haaste. Teoksessa S. Sulku & J. Aromaa (toim.) Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita, 91-94.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, M. 1994. Tulkittu lapsi. Teoksessa M. Törrönen (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 54-71.
- Vandewater, E. & Lansford, J. 1998. Influences of family structure and parental conflict on children's well-being. *Family relations* 47 (4), 323-330.
- Varhaiskasvatustyöryhmän muistio. 1999. Työryhmämuistioita 1999:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Veenhoven, R. 1991. Questions on happiness: classical topics, modern answers, blind spots. Teoksessa F. Strack, M. Argyle & N. Schwarz (toim.) Subjective well-being. An interdisciplinary perspective. Oxford: Pergamon Press, 7-26.
- Viemerö, V. 1986. Filmatun väkivallan ja aggressiivisuuden välinen yhteys. *Psykologia* 21 (6), 426-429.

- Vornanen, R. 2001. Lasten hyvinvointi. Teoksessa M. Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 20-39.
- Väliverronen, E. 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 13-39.
- Williams, F., Popay, J. & Oakley, A. 1999. Changing paradigms of welfare. Teoksessa F. Williams, J. Popay & A. Oakley (toim.) Welfare research. A critical review. London: UCL Press, 2-16.
- Wooffitt, R. 1993. Analysing accounts. Teoksessa N. Gilbert (toim.) Researching social life. London: SAGE, 287-305.

Liite 1: Tutkimusaineistoon kuuluvat yleisönosastokirjoitukset

Aineistonumero suluisa, sanomalehti, julkaisupäivämäärä, otsikko

- (1) Keski-suomalainen, 5.1.2002, Vapaalla kasvatuksella on työllistävä vaikutus
- (2) Aamulehti, 14.1.2002, Tärkeät asiat täytyisi määritellä
- (3) Keski-suomalainen, 14.1.2002, Heikoimmista on huolehdittava
- (4) Helsingin Sanomat, 28.1.2002, Lapsella on parempi pienryhmässä
- (5) Helsingin Sanomat, 30.1.2002, Neuvolat edistävät perheiden hyvinvointia
- (6) Aamulehti, 3.2.2002, Siltoja sukupolvien välille
- (7) Helsingin Sanomat, 6.2.2002, Erityisopetuksen jonoja päästävä purkamaan
- (8) Helsingin Sanomat, 11.2.2002, Noituus vie lapsia väärille teille
- (9) Helsingin Sanomat, 13.2.2002, Noidille löytyy kyllä vaihtoehtoja
- (10) Keski-suomalainen, 14.2.2002, Yhteiskunta on hirvittävän kova
- (11) Aamulehti, 16.2.2002, Sekalaista joukkoa luokkiin
- (12) Helsingin Sanomat, 17.2.2002, Oppimistulokset eivät takaa koulun laatua
- (13) Helsingin Sanomat, 4.3.2002, Suomen pienet lapset eivät ole suolapatsaita
- (14) Helsingin Sanomat, 8.3.2002, Mikä selittää lasten pahoinvointia?
- (15) Helsingin Sanomat, 11.3.2002, Perhekeskuksia vanhemmuuden tueksi
- (16) Aamulehti, 16.3.2002, Yhteisökasvatus olisi tärkeää kouluissa
- (17) Helsingin Sanomat, 16.3.2002, Olisi jo aika lopettaa hyssyttely
- (18) Helsingin Sanomat, 20.3.2002, Myös nuoren on otettava vastuuta rikollisesta teostaan
- (19) Helsingin Sanomat, 23.3.2002, Lapset eivät kaipaa koulun tehoaamuja
- (20) Aamulehti, 2.4.2002, Lipposen hallitus epäonnistunut
- (21) Helsingin Sanomat, 7.4.2002, Isäkuukausi lisää perheiden hyvinvointia
- (22) Helsingin Sanomat, 8.4.2002, Lapset kärsivät päivähoidon säästöistä
- (23) Aamulehti, 9.4.2002, Päivähoito on yhä turvallista
- (24) Helsingin Sanomat, 10.4.2002, Varhainen tuki estää nuorten rikollisuutta
- (25) Helsingin Sanomat, 10.4.2002, Koulupäivät ovat jo kyllin pitkiä
- (26) Aamulehti, 12.4.2002, Itsekkyys on huipussaan
- (27) Keski-suomalainen, 21.4.2002, Jyväskylän kaupungin päättäjät eriarvoistavat lapsiperheet
- (28) Aamulehti, 7.5.2002, Perhepäivähoito edullista
- (29) Aamulehti, 3.6.2002, Aikuisilta pahat mallit lapsille
- (30) Aamulehti, 6.6.2002, Ongelmiin puututtava ajoissa
- (31) Keski-suomalainen, 19.6.2002, Järkeä mukaan lasten kasvatukseen
- (32) Helsingin Sanomat, 21.7.2002, Aikuiset eivät huolehdi lapsista
- (33) Aamulehti, 1.8.2002, Lapsilta puuttuvat oikeudet
- (34) Helsingin Sanomat, 3.8.2002, Nuorten asiat järeämmin huomioon
- (35) Helsingin Sanomat, 14.8.2002, Hoitomuoto lapsen ehdoilla
- (36) Helsingin Sanomat, 21.8.2002, Raha ei näytä riittävän lasten hyvinvointiin
- (37) Helsingin Sanomat, 24.8.2002, Lasten paras etusijalle
- (38) Keski-suomalainen, 4.9.2002, Kyläkoulut jälleen lakkautusuhan alla
- (39) Helsingin Sanomat, 7.9.2002, Tuhoisaa säästää lastenpsykiatriassa
- (40) Helsingin Sanomat, 8.9.2002, Häätä ja pahoinvointi kouluhäiriöiden takana

(41) Aamulehti, 9.9.2002, Lisää viisautta lastensuojeluun

(jatkuu)
Liite 1 jatkuu

(42) Helsingin Sanomat, 9.9.2002, Kasvatusvastuu kuuluu aikuiselle

(43) Helsingin Sanomat, 4.10.2002, Lapsiperheillä pitää olla valinnanvaraa

(44) Aamulehti, 12.10.2002, Peruskivet saa kotoa

(45) Helsingin Sanomat, 17.10.2002, Rauhallinen lapsuus auttaa kasvamaan

(46) Helsingin Sanomat, 24.10.2002, Yksikin huoltaja voi riittää

(47) Aamulehti, 25.10.2002, Nuoret eivät tunne enää rajoja

(48) Helsingin Sanomat, 1.11.2002, Olin kiusaaja, koska minulla oli paha olo

(49) Helsingin Sanomat, 13.11.2002, Varastammeko lastemme lapsuuden?

(50) Helsingin Sanomat, 17.11.2002, Nyt on ryhdyttävä tekoihin lapsuuden puolesta

(51) Aamulehti, 5.12.2002, Yhteisöllisyys kadonnut

(52) Keskisuomalainen, 14.12.2002, Päivähoito voi ehkäistä varhaista syrjäytymistä

(53) Helsingin Sanomat, 30.12.2002, Vammaisilla lapsilla on oltava oikeutensa

Liite 2: Esimerkki helposti luokiteltavasta kirjoituksesta

Aamulehti 3.6.2002

Aikuisilta pahat mallit lapsille (29)

En voinut olla enää tarttumatta kynään, sillä on todettu, että lapsemme ja nuoremme eivät voi hyvin, mutta eivät voi aikuisetkaan. Olen seurannut tarkkaavaisemmin *aikuisten käytöstä* ja miettinyt lasten ja nuorten pahoinvoinnin syitä ja näiden asioiden yhteyttä.

Lähiympäristön *käytösmallit* eivät voi olla vaikuttamatta lapsiin. *Avoin vihamielisyys ja poikkeava käytös, suoranainen viha toisia kohtaan*, ei voi olla heijastumatta myös lasten ja nuorten käyttäytymiseen.

Vihamielisyyden osoittamiseen aikuiset ihmiset keksivät mitä moninaisimpia keinoja. Aiheutetaan tarkoituksellisesti kaikenlaista mahdollista ja keksittävisä olevaa häiriötä, lisäksi keksitään ilkeyksiä, valehdellaan, mustamaalataan. Listaa voisi jatkaa loputtomiin.

Vihamielisyydessään ihminen tuntuu keksivän mitä uskomattomimpia tapoja vaikeuttaakseen kohteensa ja tämän lähipiirin elämää.

Herää siis kysymys, mistä pitäisi aloittaa, jotta lapsemme ja nuoremme voisivat paremmin. On surullista katsoa, miten iloinen ja avoin lapsi muuttuu pikku hiljaa *ahdistuneemman ja sulkeutuneemman oloiseksi*.

Aikuisten käyttäytyminen, jota ennakkoluulot ja tuntemattoman pelko ohjailee, kasvaa villinä vihaksi ja kiihkoksi. Niiden ei pitäisi antaa tuhota hyviä asioita.

Paljon parempi, viihtyisämpi, lapsiystävällisempi olisi ympäristömme, jos oppisimme elämään suvaitsevammin

toiset huomioon ottaen ja toisille tilaa antaen.

SY Y: aikuisten käytös

SY Y: aikuisten käytösmallit: avoin vihamielisyys, poikkeava käytös, suoranainen viha toisia kohtaan

SY Y: aikuisten vihamielisyyden osoittaminen moninaisin keinoin: tarkoituksellinen häiriön aiheuttaminen, ilkeyksien keksiminen, valehtelu, mustamaalaaminen

SY Y: kohteen ja tämän lähipiirin elämän vaikeuttaminen

KUVAUS: lapsen ahdistuneisuus ja sulkeutuneisuus

SY Y: aikuisten käytös, jota ohjaavat ennakkoluuloisuus ja tuntemattoman pelko, kasvaa villinä vihaksi ja kiihkoksi

TAVOITE: paljon parempi, viihtyisämpi, lapsiystävällisempi ympäristö

RATKAISU: suvaitsevaisuus ja toisten huomioon ottaminen sekä toisille tilan antaminen

Liite 3: Esimerkki vaikeasti luokiteltavasta kirjoituksesta

Aamulehti 14.1.2002

Tärkeät asiat täytyisi määritellä (2)

Pääkirjoituksessa (Al 27.12.) Kotien työpanos rajusti aliarvostettu kysyttiin, mistä johtuu nuorten kotitöihin käyttämän ajan vähentyminen.

Minun mielestäni suurin syy tähän on *virikeympäristön muutos*. Uudella tekniikalla pystytään tuottamaan niin fantastisia elämyksiä, että niiden rinnalla tavallinen elämä kalpenee. Kotityötkin tuntuvat välttämättömiltä pahoilta, tai niitä tehdään hihna pois päältä -tyyliin. Koska kaupallinen viihde on tuottavaa bisnestä, sen markkinoitiin käytetään yhä enemmän rahaa ja tehokkaampia menetelmiä. Nuorten olisikin hyvä itse miettiä, mitä jää käteen, kun alistaa ainoan nuoruutensa *yhä rajuimmille elokuville, tietokonepeleille, tyhjän musan jumputukselle tai kaljoittelulle ja huumeille*. Tällainen ympäristö manipuloi *epätodellisuuteen*.

Nuorena ihminen mukautuu kovaan jytään ja menoon. Niiden runsas harrastaminen aiheuttaa myös riippuvuutta, jolloin ne tuntuvat välttämättömiltä, kuin viina juopolle. Se *häiritsee terveen mielen luonnollista ja tasapainoista kehitystä*. Perheen vanhemmille, jotka eivät enää mukaudu, se saattaa tietää sietämätöntä piinaa ja mielipahaa perheen sisällä. Riippuvuuden hallitessa mieltä ja vapaa-aikaa, tietotaitokehityksessä jäädään jälkeen.

Tällaiset *taitamattomat uusavuttomat ovat kotiaskareissaan hitaita ja saamattomia*. Kun kotityöt takkuavat ja niihin

kuluu väsyttävän paljon aikaa, ne nakertavat perheen henkisiä voimavaroja. Jos hommia siirretään tuonemmaksi tai jätetään tekemättä, koti toimii huonosti.

SYY: virikeympäristön muutos

SYY: virikeympäristön muutos: rajut elokuvat ja tietokonepelit, tyhjän musan jumputus, kaljoittelu ja huumeet

KUVAUS: epätodellisuudessa eläminen

KUVAUS: häiriöt luonnollisessa ja tasapainoisessa kehityksessä

SYY: osaamattomuus kotitöissä

(jatkuu)
Liite 3 jatkuu

Tällaisessa kodissa ei onni viihdy, mutta se on varma kasvualusta pahoinvoinnille. Tämä vaikuttaa *negatiivisesti myös* parija *ihmissuhteisiin sekä menestymiseen koulussa ja työpaikalla*. Syypää tähän kaikkeen ei ole *perhe* instituutiona, vaan *sen jäsenten elämäntavat*.

Tästä syystä *perheissä pitäisi selkeästi määritellä, mikä elämän kannalta on tärkeää, mikä huuhaata, ja huolehtia, että lapset oppivat hallitsemaan arkielämän ja oman hyvinvoinnin kannalta tarpeelliset asiat ja taidot*. Niitä ovat *hyvien tapojen lisäksi kotitöiden tekeminen tehokkaasti, taitavasti ja taloudellisesti*. Minkä lapsena oppii, sen isona taitaa.

Pahastakin hommasta tulee mukava, kun sen osaa. *Kun lapsi joskus perustaa oman kodin, työt sujuvat sielläkin helposti. Silloin ehtii huolehtimaan kunnostaan ja nukkumaan riittävästi*.

Tunnen työssään hyvin menestyviä ihmisiä, joilla on fiksua lapsia, kaunis ja siisti oma koti, puhdas auto, kesämökki ja terveellisiä harrastuksia. Kaiken takana on kotitöiden arvostaminen ja niiden sujuva hallinta. Ensin koti, työ ja sitten huvi.

KUVAUS: ongelmat ihmissuhteissa ja koulussa menestymisessä

SYY: perheenjäsenten elämäntavat

RATKAISU: kasvatus: tärkeiden asioiden määrittely, lasten ohjaaminen hallitsemaan arkielämän ja oman hyvinvoinnin kannalta tarpeelliset asiat ja taidot: hyvät tavat, kotitöiden opettelu

SEURAUS: lapsi oppii huolehtimaan itsestään ja kodistaan; hyvinvointi aikuisena

